

Nepál

Rónaháti Cecília

I. Bevezetés

Nepál, avagy a Nepáli Szövetségi Demokratikus Köztársaság (Sanghiya Loktāntrik Ganatantra Nepāl) 2008 óta köztársaság, az utolsó nepáli király, Gyanendra Bir Bikram Shah uralkodásának hét rapszodikus éve után mondott le a hatalomról, jelenleg Nepál vezetője elnökként Bindhádévi Bhandári, miniszterelnökként pedig Khadga Prasad Oli. A szövetségi állam területe meghaladja a száznegyvenhétezer négyzetkilométert, ennek öt régióját tizennégy zónára, azokat hetvenöt körzetre osztva irányítja a hét pártból álló parlament és a nepáli kormány. Az utolsó népszámlálás¹ adatai szerint az állam népessége meghaladja a 26 millió főt, az egy főre jutó nemzeti össztermék 2010 óta folyamatosan növekszik, 2016-ra megközelíti a 2400 dollárt (ppp). Az ország hivatalos nyelve a nepáli, amely az indoeurópai nyelvek közé tartozik, írása devanagari (szanszkrit). Bár a nepáli a népesség körülbelül felének anyanyelve, az ország változatos etnikai összetételének megfelelően jelen van a maithili, a bhojpuri, a tharu, a tamang, a newari és a magar is. A legkorábbi történeti nemzetiségek, a parbatiaiak és a rajputok jelenlétén kívül jellemző a chhetri (16% felett), a brahman-hill (12% felett), a magar (7% felett) és további tizenöt nagyobb és néhány kisebb etnosz jelenléte is². A vallási összetétel ennél egy árnyalattal kisebb változatosságot mutat, hiszen Nepál korábbi (2006-ig) államvallása a hinduizmus, a lakosság több, mint 81%-ának vallása, rajtuk kívül jellemző a buddhizmus (9%) és az iszlám (4%) jelenléte is az országban, illetve a kirant vallású népesség (4%) megléte, akik továbbra is sámánista, animista hitüket gyakorolják, valamint a keresztényeké, akik a lakosság mintegy másfél százalékát teszik ki. Az ország etnikai heterogenitásának történeti okaival ezen a helyen kevés tér jut foglalkozni, azonban említést kell majd tenni ennek modern történeti következményeiről.

II. A Nepál politikai rendszerét alakító történeti sajátosságok

Nepál történetének átgondolásakor tekintettel kell lennünk az ország sajátos geopolitikai helyzetére, ami az ország önmagáról való gondolkodását is mindig erősen befolyásolta: ez a terület két ősi óriás, Kína és India közé ékelődve foglalja el helyét a magashegységben. A két nagy szomszéd – illetve hatalma tetőpontján Tibet – szerepe, történelme, kereskedelmi jelentősége, a vallások, eszmék áramlása nagy hatással volt az ország politikai és kulturális történetére. Nepál területe folyóktól szabdalt, ami hatással volt az adminisztratív körzetek kialakítására, illetve – korábban – a történelmi tagolódásra, igazgatási egységek kialakítására, a hatalom centralizására is. Pontosabban

¹ 2011

² Chhettri 16,6%, Brahman-Hill 12,2%, Magar 7,1%, Tharu 6,6%, Tamang 5,8%, Newar 5%, Kami 4,8%, Yadav 4%, Rai 2,3%, Gurung 2%, Damai/Dholi 1,8%, Thakuri 1,6%, Limbu 1,5%, Sarki 1,4%, Teli 1,4%, Chamar/Harijan/Ram 1,3%, Koiri/Kushwaha 1,2%, egyéb 19%

megnehezítette a központi hatalom kialakítását. Habár a területen régészeti emlékek tanúsága szerint már az időszámításunk előtti első évezredben is alakultak kisebb királyságok, azok a XII. századig nem álltak össze egyetlen felségterületté. Ezek közül az uralkodó családok közül lehet kiemelni a Malla dinasztiát, amely a jelenlegi ország területét három nagyobb részre osztva gyakorolta uralmát, ezek a Kathmandu völgy, Patan és Bhaktapur központok voltak. Tőlük vette át a hatalmat a XVIII. század végén a Shah (Gurkha) dinasztia, Prithvi Narayan Shah³ egységesíteni kívánta a területet, ezért egymás után hódította meg a Malla régiókat, amelyek uralkodói brit segítséget kértek. Így érte el a régiót a gyarmatosítás, a győztes, a mai Nepál területét egységesen saját irányításuk alá vonó gurkhák uralma alatt. Az új dinasztia Kínával, Tibettel, majd a brit Kelet-India Társasággal is összemérte erejét⁴, a XIX. század elején ez, és a párhuzamos belső problémák, a központi uralom fenntarthatatlansága a gurkha Shah dinasztia vereségéhez vezetett, a terület feletti irányítást a Rana család vette át, amely az ország főminisztereit adta és a valódi politikai hatalmat a kezében tartotta.

A Shah dinasztia és a Rana család hatalomfelfogásában különbözött. A Ranák felhagytak az elsőszülöttség jogán örökített hatalom gyakorlásával, a család legidősebb tagja vette át a megüresedő pozíciót, mindenki mást kizárva a hatalom legfelsőbb szintjéről. A másik meghatározó különbség a külpolitikai irányvonalban található, amelyben a Ranák felhagytak a Shah királyok expanzív politikájával, helyette előbb az elzárkózást, majd a szövetséges-keresést választották, jó viszonyt építettek ki és ápoltak Brit-Indiával, azonban – éppen ezért – a dekolonizáció időszakában a megváltozó status quo bizonytalanná tette az uralmukat.

A lassan kialakuló nepáli középosztály Indiában látta a dekolonizációs törekvések sikerét, Gandhi és Nehru politikáját, a demokratizációs és a szocialista elképzelések alakulását és ezeknek megfelelően építette ki politikai elképzeléseit is, amelyeket a függetlenné váló India – és Nehru – támogatott. India és az ott politikai identitásukra találó nepáliak anti-monarchista törekvéseikben elvetették a Rana főminiszterek uralmát, azt diktatórikusnak és anakronisztikusnak találva, a megoldást egy demokratikus nepáli kormányban látták, amelyet vagy alkotmányos monarchiában vagy köztársasági formában tudtak volna elképzelni. 1946-ban megalakult a Nepáli Rashtriya (Nemzeti) Kongresszus, vezetőjének választva Dili Raman Regmi-t, e törekvéseknek formális keretet is adott, 1947 tavaszán Rana-ellenes tüntetéseket szervezve országos mozgalommá nőtte ki magát. Azonban sokan Regmin kívül B.P. Koirala-t is alkalmasnak tartották a politikai törekvések érvényesítésére és a Kongresszus irányítására, így a mozgalom két ágra szakadt 1948-ra, a Nepáli Demokratikus Kongresszus irányítását Koirala vállalta, míg a Nepáli Nemzeti Kongresszus vezetője Regmi maradt. A két politikai tábor sokrétű ideológiai vitában állt egymással és a hatalom gyakorlásának módjáról is különbözőek voltak az elképzeléseik, azonban abban egyet értettek, hogy az ország irányítását a Ranák részvétele nélkül képzelik el, így amikor 1950-ben a két tábor az indiai Kalkuttában közösen döntött a monarchiával szembeni fegyveres harcról, a proto-pártok ismét egyesültek, habár számos ideológia képviselői tartoztak soraikba.

3 Prity Narayan Shah a Gurkha dinasztiának kilencedik uralkodója volt, azonban az első, aki a Malla területeket hódoltatni tudta cc.1779-1875.

4 1788-1791: Kínai-Nepáli háború, közben a Sigacei Tasilhünpo kolostor kirablása, 1814-1816: Brit-Gurkha háborúk, amelyeknek az 1816-os Sugauli megállapodás vetett véget, amely nagy területi veszteséget is jelentett Nepál számára.

A politikai szándékot, amely Nepál irányítását a britekkel jó kapcsolatot ápoló Ranák nélkül, azonban a monarchiától nem elszakadva képzelte el, Nehru Indiája is támogatta, hiszen amellet, hogy India elveszthette volna hagyományos érdekeltségét, a monarchikus forma feladása esetleg Kínához sodorhatta volna közelebb Nepált, és ezzel, mint-hogy Tibetet politikája már ekkor Kína mellett kötelezte el⁵, kiszélesíthette volna a két óriás közötti határon a kínai érdekeltségű területet. Burma felfogása különbözött ettől, nepáli kommunisták korábban vettek részt a burmai dekolonizációs folyamatban, ahol a fegyveres ellenállás fortélyait többek között az Aung San alapította Burmai Függetlenségi Hadseregben sajátították el, most tapasztalataikkal és a függetlenné vált Burmából származó fegyverekkel fordultak az ellenséges bel-és külpolitikai környezetbe került Rana családdal szembe (1949).

Mivel a társadalmi folyamatok még nem tették lehetővé, hogy egy erős új középosztály vegye magához a politikai irányítást, Nepálnak nem csak új kormányra, de új vezetőre, uralkodóra is szüksége volt. Így fordult a figyelem ismét az addig háttérbe szorult Shah család felé, és Tribhuvan Shah uralkodását az új demokratikus mozgalmak vezetői segítették. A hatalom még mindig elsősorban a Rana család kezében összpontosult⁶, akik ígéretet tettek a politikai vezetés demokratizálásra, azonban a valóságban kemény kezű politikát folytattak, amelyben a jelképnek tartott király tevékenységét, mozgását is szigorúan ellenőrizték. 1950-ben a Shah család önkéntes száműzetésbe Indiába vonult – sok forrás szerint szökött – kivéve az akkor három esztendő Gyanendrát, Tribhuvan Shah unokáját, akit a Ranák királlyá koronáztak és folytatni kívánták az addigi politikájukat. A nepáliak azóta is a demokratizációs folyamat hőseinek, egyfajta emblematisz figurának tekintik Tribhuvan személyét, aki – nézetük szerint – még a trónról is lemondott az ország modernizációjáért, és ez a gesztus a demokratikus mozgalom és a monarchia modernizációjának híveinek közös jelképet adott.

Az önkéntes száműzetés ideje alatt Nepálnak két királya volt egy családból, a demokratikus mozgalom hívei pedig nem vallottak egységes politikai nézeteket, azonban a Rana-uralommal szembeni fegyveres ellenállás átmenetileg összekovácsolta a különböző politikai erőket. Az 1950-es delhi-i béketárgyaláson a politikai aktivistákat tömörítő Nepáli Kongresszus tagjai egy asztalnál ültek a Rana és a Shah család tagjaival, és megállapodtak abban, hogy amint Tribhuvan Shah visszatér a trónra, új kormányt hoz létre, amelyben a Nepáli Kongresszus Pártnak és a Ranáknak egyforma szerepe lesz. 1951-ben Tribhuvan Shah hősként tért vissza a trónra, ami a Rana uralom végét jelentette, azonnal demokratikus reformokat kezdeményezett és sokan a mai napig a demokratikus Nepál atyjának tekintik, annak ellenére, hogy az általa hozott berendezkedés több mint ingatag volt. A politikai válságok egymást érték, hiszen a törékeny politikai megállapodás nem tisztázta a nagybirtokok helyzetét, nem indított el infrastrukturális fejlődést, habár az új alkotmány irányzott elő oktatásügyi és egészségügyi reformokat, és kísérletet tett népjóléti intézkedésekre, csupán a hatalom legfelső szintjén sikerült érvényesített egy olyan új status quot, amelynek tagjai mind saját aspirációikkal voltak elfoglalva. A király által jelölt koalíciós kormány miniszterelnöke Rana Mohan Shumshere, belügyminisztere pedig a nepáli reformerek egyik „régi motorosa”, B. P. Koirala

5 A XIV. dalai láma

6 Tribhuvan Shah (1911-1955) főminisztere eleinte Jada Sanser Rana, majd 1945-től Moha Sanser Rana volt.

lett. A koalíció nem is tarthatott sokáig. Az első közrendű miniszterelnöknek a király 1952-ben a Nepáli Kongresszus vezetőjét, a szintén az indiai függetlenedés időszakában Dél-Indiában politizálni tanult M. P. Koiralát, B. P. Koirala testvérét jelölte. Egymást érő válságok további hét esztendeje után, 1959-ben került sor Nepálban az első országos választásra a jobb létre szenderült Tribhuvan király utóda, Mahendra által adományozott új alkotmány alapján, amelyet a Kongresszus Párt elsőpró többséggel megnyert, első megválasztott miniszterelnökként B. P. Koirala alakíthatott kormányt.

Mahendra azonban egy évnyi politikai harc után a királyi hatalom és a szocialista meggondolású kormányzó párt között, nem látta értelmét a további politikai csatározásnak, úgy látta, a politikai pártok nem képesek biztosítani az ország stabilitását és a modernizációt, ezért betiltotta őket (1960-ban), feloszlatta a parlamentet, menesztette a kormányt és új, központosított rendszert vezetett be. Ez volt a párt nélküli demokrácia a „nepáli hagyományok alapján létrehozott” irányítási körzetek rendszere, a panchayat rendszer, tulajdonképpen egy nepáli felfogású „irányított demokrácia”. A rendszer lényege, hogy a vidéki helyi, falusi előljárósági (panchayat) szintekig szervezze meg az irányítás központosított rendszerét. Körülbelül négyezer falu helyi irányítását fogta össze hetvenöt körzet, ezeket pedig az ország tizennégy nagyobb zónája, amelyek felett a király közvetlenül gyakorolta a hatalmat.

A panchayat rendszer eredetileg az indiai és nepáli adminisztráció hagyományaiból következett, a dél-ázsiai klasszikus közigazgatás-szervezési hagyományokat elevenítette fel. Ilyen értelemben a mahendrai politika hivatkozhatott arra, hogy ez volna a hagyományos nepáli berendezkedéshez való visszatérés, a tradicionális „nepáli út”. Ezzel, - emellett, hogy a királyi hatalmat minden addig meghaladó mértékben sikerült centralizálnia – az ország politikai berendezkedését meghatározni kívánó erők között a konzervatív nacionalista irányvonalat testesítette meg. A mahendrai politika pozitív értékelésben így egy, az országot a nacionalizmus gondolatmenetében összefogni, ezáltal a belpolitikai viszályoktól mintegy „megmenteni” kívánó uralkodó próbálkozása volt a a hagyományos nepáli igazgatási formához és a hagyományos nepáli értékekhez való visszatéréssel, az egy nemzet - egy nyelv elv alkalmazásával, és az infrastruktúra kiépítéséhez és a modernizációhoz szükséges centralizáció és rend megteremtésével. Eközben megnyitotta Nepált a békés külpolitika és a befogadó fejlődés irányába is, magára vállalva a 20. században anakronisztikusnak tűnő abszolutizmus minden ódiumát, hogy országát átvezethesse a modern korba. Negatív értékelésben mindez visszanyúlás volt a 18-19. századi, és azt megelőző politikai gondolatmenetekhez, figyelmen kívül hagyva az ország etnikai és nyelvi heterogenitását, összetett vallási és kulturális térképét és a reformmozgalmak eddig elért eredményeit, a kialakuló középosztály politikai törekvéseit és általánosságban az emberi és szabadságjogokat, valamint eltekintett az 1951-es alkotmány törekvéseinek figyelembe vételétől. Az objektív értékelés talán valahol a kettő között van, mivel az egyoldalú értékelések többsége két egymással laza összefüggésben álló tényről általában figyelmen kívül szokott hagyni: Egyrészt az 1940-es és 1950-es évek politikai mozgalmait – bár a magok quasi-dekolonizációs mivoltában nyilván nem tekinthetők mentesnek a nemzetépítés szándékától vagy a nacionalizmus vonásaitól, mégis – elsősorban a szocialista, kisebb mértékben a kommunista ideológiát és az ezek által leírt kormányzati és adminisztrációs struktúrákat használták volna fel modernizációs törekvéseikben, a nem anti-monarchista reformerek pedig nem

ajánlottak komplett struktúrákat az irányításra. Ez lehetett az egyik mélyen rejlő oka a szünni nem akaró parlamenti iszapbirkózásnak is, amely az 1950-es évek második felét jellemezte. Ebben a konstellációban a tradicionalizmus, konzervativizmus és nacionalizmus, azaz a jobb oldali gondolatmenettel nemigen tudtak koherens struktúrában megjelenni, így Mahendra reformjai voltaképpen a politikai paletta egy addig hiányzó kockáját pótolták, ahogy a dekolonizációs mozgalmak utóéletében Dél-kelet Ázsiában például megfigyelhető egy szélső jobb, majd bal oldali diktátor felbukkanása, ezt úgy tűnik, Nepálban maga a monarchia „pótolta” a jobb, később a maoista népi háború a bal oldalról. Másrészt Mahendra személyénél alkalmasabb jelölt nem is akadhatott a tradicionalizmus kifejezésére, hiszen ő nem csak a panchayat rendszerhez, hanem a hagyományos hindu uralkodó-felfogáshoz is „visszanyúlhatott”. Nem részesült nyugati rendszerű oktatásban nevelésének semmilyen szintjén sem, képzettségét főleg a palota falai között szerezte meg, klasszikus nepáli és indiai forrásokból táplálkozott, erőteljes hindu vallási háttérrel és nepáli (nevári) nyelvvel nevelkedett és élt. A hagyományos hindu felfogásban pedig az uralkodó ksatriya király, harcos, akinek minden alárendeltje jólétének védelme, szinte esernyőként védve alattvalóit a külső- és belső fenyegetésektől is, amelybe úgy tűnik ezúttal a politikai döntéshozatal nyűgét is bele számította. A „jó uralkodó” archetipikusan élet és halál ura, erős kezű, aki előre látja népe jövőjét és döntéseit e tisztánlátás alapján hozza. Személyében fogja össze és egyúttal képviseli az államot. Amikor tehát Mahendra betiltotta a politikai pártokat részben a „jó uralkodó” időtlen toposzát szeme előtt tartva igyekezett viselkedni és politizálni. Habár ezzel hiányt pótol a nepáli történelemben, egyrészt – mint a korai történeti összefoglalókból is látható – Nepálban a klasszikus hindu uralkodói hatalomgyakorlás geopolitikai nehézségek miatt sohasem valósult meg teljesen, a magas hágók és folyóvölgyek szabdalta országban centralizált hatalom nem tudott hosszan fennmaradni. Másrészt ami a 19-20. század fordulóján talán a legmodernebb válasz lehetett volna a megváltozó politikai kihívásokra és Rana család alternatív politikája és a Shah dinasztia akkori gyengesége miatt nem érvényesülhetett – a nemzetépítés, politikai centralizáció és ezek segítségével időben megkezdett népjóléti intézkedések és infrastrukturális fejlesztések közbeni külpolitikai nyitás – az a 20. század második felében (1960-1990 között) – háttérben a kialakuló középosztállyal, a modern politikai gondolatmenetek megismerésével, a változatos ideológiai háttérű reformmozgalmak tapasztalataival – már nem lehetett más, mint anakronizmus.

A panchayat rendszer során Mahendra kísérletet tett a Nepálban már oly régóta szükséges földreformra. A Rana birtokokat elkobozták és 1964-ben megszületett az első hatékonynak tűnő földreformtörvény is, azonban a várt alapvető változások elmaradtak. Megindult a mezőgazdaság és az egészségügy fejlesztése három öt éves tervperiódusban (1962-től, 1965-től és 1970-től), amelyben kiadták a Fejlesztés politikája csomagot, amelynek részét képezte a Vissza a falvakba kampány is, jelentős mezőgazdasági reformokat indítva el, és megépült a Mahendra autópálya összekötve a keleti és nyugati országrészeket. Azonban jelentős ipari fejlesztésekre, az ország energiaigényének lefedésére szolgáló intézkedések nem történtek, azaz a 20. század második felének megfelelő szintű teljes gazdasági modernizáció elmaradt.

Minderre a válasz természetesen a reformmozgalmak radikálisabb szárnyainak a megerősödése volt, a fővárosban és a körzeti központokban mindennapossá váló tünte-

tések, a betiltott pártok politikusainak bebörtönzése, kivégzése ellenére sem szűnő tiltakozó akciók mellett. A helyzet Mahendra halálának idejére (1972.) szinte tarthatatlanná vált. Mahendra utóda, fia, Birendra a politikai ellenállást úgy igyekezett gyengíteni, hogy a kisebbik „rosszat” választva, feladott apja abszolútizmusából hogy békés mederben tarthassa a politikai vitát, ez által sikerült időt nyernie a rendszer számára. Amikor 1979-ben Kathmandu utcáin diáklázadás tört ki, népszavazást írt ki az ország politikai berendezkedéséről. A tény, hogy így nyílt vitára adott lehetőséget a panchayat rendszerről és annak jövőjéről, megengedve, hogy a nép akarata szerint akár demokratikus többpártrendszerű kormányzásra térjenek át, nem csak meglepte a népet, de népszerűségét is emelte. A referendumon a panchayatok hívei szűk többséget szereztek, a nép ennek ellenére igényelte a változásokat, de az uralkodónak egy évtizedre sikerült maga mellé állítania ismét a mérsékelt reformereket.

Az 1940-es években megkezdődött barátságos külpolitikát a dél-ázsiai államok között ekkorra sikerült még szorosabbra fűzni és az évtizednyi békében Nepál kulcsszerepet játszhatott a Dél-Ázsiai Államok Regionális Együttműködési Társulásának (SAARC)⁷ megalapításában. A Társulás (Afganisztán),⁸ Pakisztán, Banglades, India, a Maldív szigetek, Nepál, és Sri Lanka regionális integrációját és gazdasági fejlődését elősegíteni jött létre 1985-ben Dhakában, titkársága Katmanduban alakult meg. Az együttműködés kezdetei 1947-re nyúlnak vissza, amikor Új Delhiben összeült az Ázsiai Kapcsolatok Konferenciája, az együttműködésben részt vevő államok már a hetvenes évek folyamán egyre szorosabbá fonták kapcsolataikat, amíg a Szovjetunió beavatkozása Afganisztánban (1979.) szükségessé tette a biztonsági együttműködés kérdésének tárgyalását is. Végül belső ellentéteiken a nyolcvanas évek elejére túllépve, 1983-ra megszületett a hét állam deklarációja a mezőgazdaság, a vidék fejlesztése, a telekommunikáció, a meteorológia, az egészségügy és a népességet érintő kérdések területén történő összefogásról. Mind olyan kérdés, amelyek az átalakulás előtt álló Nepál kulcsfontosságú politikai témái lehettek.

Az 1990-es évekre az addig viszonylag elhanyagolt belpolitikai probléma, a maoisták megerősödése, és a reformmozgalmak új generációjának törekvései ismét utcára szólították a tömegeket. Amikor a rendfenntartó erők a tömegbe lőttek és ezúttal a tüntetéseknél halálos áldozatai is voltak, félt volt, hogy az indulat söpri el a pranchayat rendszert és a monarchiát. India segítséget ajánlott a nepáli uralkodónak, azonban Birendra ezt nem fogadta el. Sokszor idézett nézete szerint inkább enged teret saját országa reformereinek, mint egy idegen országból érkező politikai törekvésnek, így lemondott az abszolút hatalomról és alkotmányos monarchiát vezetett be Nepálban, amivel ismét sikerült helyreállítania a békét az országban – átmenetileg.

Miközben a mérsékelt reformerek között is feszültek politikai és ideológiai ellentétek, amelyeket – demokratikus rendszer híján – eddig nem volt platform artikulálni vagy megoldani, mind nagyobb teret kaptak az udvaron belül feszülő belső ellentétek is. A királyi család megosztott volt a tekintetben, vajon Birendra politikáját mennyire tudja sikeresnek tartani, ugyanis bár a változással sikerült fenntartani az ország békéjét – és a politikai modernizáció felé is tagadhatatlanul nagy lépést tett végre Nepál

⁷ South Asia Association for Regional Cooperation

⁸ Afganisztán hivatalosan csak később, 2005-ben tárgyalta a csatlakozásról a SAARC-hoz, a kérdés megosztotta a társulás tagjait, végül 2007-ben elfogadták felvételi kérelmét.

– mindez nem vágott egybe apja, Mahendra elképzeléseivel. Ratna királyné, a néhai király özvegye férje politikájának folytatását látta volna jónak, akár India segítségével is fenntartva a tradicionálisnak gondolt abszolutizmust, ezen kívül személyes ellentéte is kialakult menyével, Aishwaryával, aki királynéként gyakorolta jogait, noha az anyakirályné szintén igényt tartott volna ezekre. Fivére, az egyszer gyermekként már királyllyá koronázott Gyanendra, anyjukhoz hasonlóan az indiai segítséget választotta volna és politikai szövetségeket igyekezett keresni magának a palotán kívül is, elvetve a demokratikus törekvéseket. Birendra életrajzírói hangsúlyozzák a király érzelmes természetét, így azt, hogy a családon belüli megosztottság és az udvarban is tapasztalható politikai viszályok ellenére Nepál újonnan választott kormányára bízta a hatalmat, gyakran valamiféle heroizmusként szokták leírni. Mindez azonban értelmezhető józan réalpolitikaként is. Bár a pártokra vonatkozó tilalom még nem szűnt meg, a politikai csoportok 1990-re „hozzászoktak” az illegitím, fél-legitím politizáláshoz és megtalálták a módját a közös politikai szerepvállalásnak és véleménynyilvánításnak. Ez volt a Jana Adolan, az első Népmozgalom, amely összegyűjtötte a különböző kommunista pártok támogatóit az Egyesült Baloldali Front szervezetébe, azonban a mozgalomhoz csatlakozott a Nepál legkorábbi proto-pártjaiból alakult Nepáli Kongresszus is, a maga mérsékeltabb érzelmű támogatói bázisával. Ennek a „különbékének” egyik hozadéka lett a Nepáli Kommunista Párt létrejötte (Egyesített KP), de ez hozta magával a változást is az által, hogy egyesíteni tudta az abszolutizmus teljes ellenzékét. A mozgalom 1990 februárjában kezdte meg agresszív kampányát és viharos éve végén, novemberre már vázolta a monarchia átalakulását célzó alkotmányát, amelyet – az alkotmányozás nehéz folyamata végén – Birendra végül elfogadott. A Jana Adolan korábban példátlan összefogása nem csak alkotmányt adott a népnek és visszavezette Nepálba a többpárt-rendszerű kormányzást, de a kommunista pártokat is minden addiginál jobban megerősítette, hiszen a Kongresszus Párt az Egyesült Baloldali Front nélkül aligha tudott volna ilyen mérvű változásokat előidézni. Ugyanakkor a baloldali front tagjai változatos ideológiákat vallottak a magukénak a szocializmus és kommunizmus hosszú ideológiai fejlődéstörténetének különböző fázisaiból vették alapeszméiket, és gondolatmeneteik a kollektívizmus általánosításaitól a marxi hagyományon át a maoizmusig váltakoztak. A megalakuló nepáli Parlament vitáiban természetesen kiütközött a felfogások sokfélesége, azonban még ezeknél is nagyobb problémát okozott az elvégzendő munka nagysága. Az 1991-es választásokat a Kongresszusi párt nyerte, a lehetséges 205 parlamenti szék közül 110-et szervezve meg. A legnagyobb ellenzéki párt, a Nepáli Kommunista Párt (az Egyesített Marxista-Leninista Párt, azaz az Egyesített KP) lett, a helyek közül 69-et tudhatott a magáénak. Azonban az ellenzékben helyet kaptak a monarchiát támogató jobb oldali Chand Párt (Rastriya Prajatantra Párt), a korábban több kommunista pártot egyesítve alakított Egyesült Népfront (Sanyukta Janamorcha Nepal), a kisebbségi (etnikai) jogokért síkra szálló Sadbhavana Párt, a magát liberális konzervatív jobb-közép pártként definiáló (!) Rastriya Prajatantra (Thapa Párt), és a Demokratikus Kommunista Párt képviselői is – habár legutóbbiak hamar egyesültek az Egyesített KP frakciójával. Ebben a változatos parlamenti flórában kellett volna választ találni olyan kérdésekre, mint a megközelítőleg 40%-os írástudatlanság felszámolása, az egészségügy sürgős fejlesztése, a vidéki életszínvonal, munkalehetőségek, mezőgazdaság helyzetének javítása, etnikai egyenlőség, iparosítás, infrastruktúra és kommunikációs hálózatok fejlesztése,

vagy az energiakérdés. A kormány és a parlament meddőnek tűnő vitái eredményeképpen pedig az a csoport erősödött meg, amely a legradikálisabb választ ajánlotta a kérdésekre, a maoisták.

Amikor az 1990-es Népmozgalom elérte, a többpártrendszer visszaállítását és a pártok újraalakultak, megalakult az Nepáli Kommunista Egység Centrum Párt⁹ is, összefogva a Nepáli Kommunista Párt Mashal nevével fémjelzett pártját, a Negyedik Konvenció Kommunista Pártját¹⁰, a Proletár Munkások Szervezetét, és a Janamukhi nevével jelzett Nepáli Kommunista Pártot, és megalakította tömegmozgalmát, a Samyukhta Janamorchát (SJM). Az Egység Centrum és SJM meghirdette az elhúzódo fegyveres harcot a az új demokratikus forradalomért, amelyben összefogott a Marxista-Leninista-Maoista Kommunista Párttal és 1992-ben több utcai megmozdulást és sztrájkokat szerveztek, végül – megelőzően a rendőrökkel való többszöri összecsapás után – április 6-án felgyújtották a katmandui telekommunikációs székház épületét, ami halálos áldozatokkal is járó zavargásokhoz vezetett. Mindennek az oka az volt, hogy az államforma megváltoztatása alkotmányos monarchiára számukra nem volt elegendő politikai nyereség, nem tudtak beletörődni az elhúzódo parlamenti viták tengerén eltűnni látó demokratikusabb elképzelések győzelmébe. A SJM tömegbázisát az is adta, hogy a pártrendszer ebben a formájában nem tudta összegyűjteni a nagyrészt írástudatlan, nem nepáli etnikumú vidéki tömegeket, amelyek valódi érdekeit a Katmanduban és körzeti központokban székelő, a középosztály és a felső középosztály tagjaiból vezetésüket nyelő pártok – úgy tűnt – nem tudtak kellően képviselni. Az Egység Centrum 1994-ben két ágra szakadt, a még mindig mérsékeltőbbek létrehozta egy új Egység Centrumot, amíg a szélsőséges szárny újjá szervezte magát Nepáli Maoista Kommunista Párt néven. Ennek a pártnak volt alapító figurája Pachandra, aki adoptálva a Perui Kommunista Párt „Ragyogó Ösvény”¹¹ (Shining Path) elvét, később módosította a maoizmust, hogy a nepáli hagyományokhoz alkalmazhatóbb ideológiát vallhasson a magáénak, amelyben az általuk burzsoá demokráciának nevezett demokráciát az új demokrácia intézményeivel kívánják felváltani, és ehhez veszik igénybe a fegyveres harc eszközét is, így kapták a kormánycsapatok terminológiájukban a feudális erők nevet is. Ahogy a perui Ragyogó Ösvény terrorista gerillacsoportként vonult be a történelembe, úgy a nepáli kormány panchayatistákkal szembeni harca is a terrorizmus elleni globális háború része lett 2002-ben, végre nemzetközi segítséget adva a királyi hadseregnek. A maoisták 1996-ban hirdették meg a népi háborút, amelyben előbb a vidéki településeket, falvakat vették irányításuk alá és így törtek később a körzeti központok ellen, sorozatosan támadva a kormányerőket. 2001-ben a kormány önálló rendőri erőket szervezett a felkelők ellen, akik egyre tisztábban fogalmazták meg politikai követeléseiket, egy új nemzetgyűlés összehívását és a monarchia végét. A nepáli polgárháború áldozatainak száma csaknem kétszázezer fő, közülük sokan a maoista csoportnak, sokan a kormányerőknek estek áldozatul. Jellemzően magas a civil áldozatok és sérültek aránya, ezen kívül a harcok nagy tömegek áttelepítésével is jártak, ami lelassította, olykor ellehetetlenítette a mezőgazdasági munkát, ez által szociális és egészségügyi problémákat okozott országban és magas inflációhoz vezetett. Kérdésként merülhet fel, hogy a miért csak akkor vetették

9 Nepali Communist Party – Unity Center

10 Nepali Communist Party – Forth Convention

11 PCP Shining Path

be a királyi hadsereget, amikor már a falvak nagy része már a lázadók kezén volt. Ennek oka pozitív olvasatban az volt, hogy Birendra visszaretent annak lehetőségétől, hogy a nepáliak egymás ellen forduljanak, negatív olvasatban a királyi család így kívánt végérvényesen megszabadulni a politikai pártoktól és a többpártrendszer kényszerétől.

2001. június elsején azonban váratlan módon ért véget az udvaron belüli rivalizálás és intrikák korszaka: Dipendra koronaherceg a közös vacsora után magához vett egy gépkarabélyt és tüzet nyitott rokonaira, majd öngyilkosságot kísérelt meg. Tettének okai és körülményei a mai napig nem teljesen tisztázottak. Van olyan nézet, amely szerint vissza kívánta állítani az abszolutizmust, van olyan is, amely szerint az ámokfutásra hataloméhes nagybátyja, Gyanendra bujtotta volna fel, és sokan vélik úgy, hogy a vérengzésnek romantikus okai voltak, mert a herceg nem nőülhetett a szíve szerint. Az – egyébként hektikus – nepáli történelemben is példátlan tett végül a nepáli népet arra a legendára emlékeztette, hogy a Shah dinasztíának a tizenegyedik uralkodóval véget kell érnie, mivel Birendra a tizedik volt a Shah királyok sorában, sokan úgy látták, a dinasztia alapítóját sújtó átok teljesült be. Miután a kórházi ágyában királlyá nyilvánított Dipendra belehalt sérüléseibe, másodszor is megkoronázták Birendra öccsét, Gyanendrát, hogy szembesüljön a tragédia utáni kihívásokkal az országban, és a maoisták megújuló hatalmi törekvéseivel.

Gyanendra politikája jóval konzervatívabb volt elődjénél. Úgy vélte, a reformok nem vezettek eredményre, a királynak magának kell gyakorolnia a hatalmat és hozzálátott, hogy felszámolja a maoista mozgalmat és szűkebbre szabja a politikai pártok lehetőségeit. 2002-ben a terrorizmus elleni harc globális szövetségesekeket szerzett a számára, valamint az új fegyvereket és amerikai támogatást. A szükségállapotról való tekintettel feloszlatta a parlamentet, azonban nem írt ki általános választásokat, maga jelölte az átmeneti kormány miniszterelnökét. A maoistákkal megállapodott tüzszünetet 2003-ban a kormányerőknek nem sikerült betartani, az ehhez kapcsolódó maoista ultimátum a Maoista Párt részvételét kéri a választógyűlésen, miután ezzel kudarcot vallanak, a tüzszünetet felmondják és Prachandra megfogalmazza új politikájukat, a monarchia felszámolását. Ennek megfelelően miközben a lakosság a békéért tüntetett, Katmandut 2004 végére körbezárták a maoista csapatok, azonban a hangulat tovább romlott a következő év eleji energia és üzemanyag áremeléssel, amely ismét tüntetőket szólított az utcára. Eddigre már tömegeket bősztített fel Gyanendra politikája, úgy látszott, vissza kívánja hozni az abszolutizmust. A maoisták az ellenzéki pártok megnyerésére egyoldalú tüzszünetet hirdettek szeptemberben, és stratégiájuk sikeresnek bizonyult, a *The Times of India* novemberben jelenthette, hogy a maoista lázadók hajlandók leszerelni az ENSZ felügyelete mellett, az ellenzéki politikusok és maoisták pedig együttesen fordultak szembe Gyanendra uralmával. Mivel további előrelépés nem történt, a lázadók 2006 januárjában fél-katonai célpontokat kezdtek lőni a Katmandu völgyben, ami addig példátlan katonai sikernek számított a királyi hadsereggel szemben, Katmanduban kijárási tilalmat rendeltek el, amelyet tömegesen szegtek meg a tüntetők, általános sztrájkot szerveztek és már a főváros utcáit is lezárták. Gyanendra április 24-én helyreállította a parlamentáris rendszert, az újonnan jelölt miniszterelnök tüzszünetet ajánlott a maoistáknak – és szövetségeseiknek –, az alkotmány újrafogalmazását és új választásokat. Novemberre született meg a részletes békeegyezmény, amelyet a kormány részéről Koirala, a maoisták részéről Prachanda írt alá.

A monarchia a király politikájának bukását már nem tudta túlélni, 2007. márciusban a miniszterelnök felszólította Gyanendrát a lemondásra, júniusban megismételte felkérését, javasolva, hogy a király adja át a trónt unokájának. Augusztusban az átmeneti kormány államosította a királyi birtokokat. Megkezdődött az új alkotmány vitája, ideiglenes alkotmány lépett életbe. A maoistákkal való béke-megállapodás szerint a monarchiát felfüggesztették 2008-ban, az uralkodónak tizenöt napot adva a palota elhagyására. Májusban a kormány módosította az 1990-es alkotmányt, államformaként köztársaságot jelölve meg. Az ügyben nem írtak ki népszavazást, Gyanendra elfogadta a határozatot, a monarchiát eltörölték és kikiáltották a Nepáli Szövetségi Demokratikus Köztársaságot, amelynek összehívták Alkotmányozó Nemzetgyűlését. Az első választásokon Prachandrát választották miniszterelnöknek.

A nepáli politikai életet ezután az új alkotmány elkészítésének nehézségei tematizálták. 2012-ben az akkori miniszterelnök, Baburam Battari alkotmány nélkül oszlatta fel az Alkotmányozó Nemzetgyűlést. Ideiglenes kormány alakításával a Legfelsőbb Bíróság vezetőjét, Khil Raj Regmit bízták meg, hogy választásokat hirdessen egy új Alkotmányozó Gyűlés létrehozására. A választásokat a Nepáli Kongresszus Párt nyerte, 2014-ben nagykoalíciós kormányt alakított a Nepáli – Egyesült Marxista-Leninista – Kommunista Párttal, élén a Kongresszus Párt elnökével Sushil Koirala miniszterelnökkel. 2015 szeptemberében lépett hatályba Nepál új alkotmánya, amely 2016-ban egyszeri módosításon esett át.

III. Az alkotmányos rendszer

Az új alkotmány Nepált többpártrendszerű köztársaságként írja le, amelyben a végrehajtó hatalmat a miniszterelnök és a kormány, a törvényhozó hatalmat a választott Nemzetgyűlés gyakorolja.

2006 előtt a nepáli országgyűlés kétkamarás volt, az alsóház, a Képviselőház kétszázöt tagját öt éves mandátumra választották, a Nemzeti Tanácsot, a felsőházat a területi fejlesztési körzetek képviselőivel (15), a király jelöltjeivel (10), és a Képviselőház által választott tagokkal (60) töltötték fel. A 2006-os demokráciamozgalmat követő átmeneti alkotmányban egykamarás országgyűlést írtak le, amelyben a régi parlament tagjai és újonnan jelölt tagok is helyt kaptak. A bírói hatalom az új alkotmányt megelőzően a Legfelsőbb Bíróság, a fellebbviteli bíróságok, és a körzeti bíróságok rendszerére épül. A Legfelsőbb Bíróság elnökét hagyományosan az uralkodó jelölte a Nemzeti Tanács ajánlása alapján, az alsóbb bírakat a bírói testület ajánlása alapján.

Amikor 2008 májusában véget ért az alkotmányos monarchia korszaka, az első választásokon a Nepáli Maoista Kommunista Párt szerepelt a legjobban, a képviselők öt éves mandátumot szereztek, megkezdődött az alkotmányozás nehéz folyamata, amely a parlamenti vitáktól és a polgárháború emléktől hangos országban hosszabb időt vett igénybe, mint a legtöbb hasonló esetben tapasztaljuk. A maoisták nem tudtak olyan új alkotmányt írni, amely minden fél számára elfogadható lett volna, a 2013-as választásokon ismét a régi pártok vettek részt, a választásokon győztes Kongresszus Párt a maoistákkal együttműködve dolgozta ki az új alkotmány tervezetét, amely végül 2015-ben tudott hatályba lépni.

A nepáli köztársaságot a 2015-ös alkotmány szövetségi köztársaságként írja le, a Maoista Párt gondolatát, amely így kívánt reflektálni az ország etnikai változatosságára, a legtöbb párt – a parlamenti és a palamenten kívül rekedt pártok többsége is – támogatta. Ennek ellenére az állam sokszínűsége az alkotmányban legnehezebben kezelt nepáli sajátosság maradt, ezek a nehézségek okozzák a legtöbb kritikát, amit a dokumentum kapott.

Az alkotmány preambulumban már feltűnnek a legnagyobb kihívások, amelyek lassították az alkotmányozás folyamatát is. Nepál fontosnak tartja kijelenteni magáról, hogy egységes, földrajzi és nemzeti értelemben is. A területi, közigazgatási egységet a 20. századot megelőzően a mély völgyekkel szabdalts országban, amelyben kelet-nyugati irányú magashegyeket szakítanak meg észak-dél irányú folyóvölgyek nehéz volt folyamatosan fenntartani. Az ország éghajlata – és ez által mezőgazdasági lehetőségei, illetve Nepál sokféle kulturális öröksége is – nagy változatosságot mutat – a tropikustól (szubtrópusi, mérsékelt, alpesi) a magashegyi éghajlati övig mindent megtalálhatunk itt – amely nem csak az úthálózat kiépítését teszi nehezzé, de a múltban a központi irányítást is megnehezítette. A nemzeti egység kialakításával kapcsolatban a földrajzi indokok ugyancsak felhozhatóak, a történelem során ritkán centralizált, sokféle kultúrát, etnoszt és nyelvet egyesítő államban a nemzetté válás folyamata talán még éppen most is zajlik. Ezért oly fontos, hogy ezekkel a kérdésekkel az alkotmány már preambulumban is foglalkozzon, kétséget nem hagyva a tekintetben, hogy hogyan kíván gondolkodni Nepál a modern nepáli államról, ugyanakkor a legjellegzetesebb problémák említését nem kerülhetve el. Ugyanígy a hagyományosan hindu gyökerű nepáli kultúrában elkerülhetetlen volt említeni, hogy nem csupán sokféle nyelvű és etnikai összetételű, de sokféle kasztú társadalomról is szó van, az alkotmány hitet tesz a varnák negatív megkülönböztetése, az érinthetetlenek diszkriminációja ellen. Ahogyan kizárja a nemi diszkriminációt is, amely az alkotmány tervezetének nemzetközi visszhangot is kapott vitáját – amely többek között éppen a diszkriminatív, a nőket és az indiai eredetű nemzetiségeket hátrányba hozó voltát kritizálta – figyelembe véve még inkább szükségesnek látszik. Ugyanakkor látszik a Maoista Párt – és a jelenleg működő kilenc különböző felfogású baloldali párt, amelyek közül 2013 óta hét a parlament tagja – érintése a dokumentumon abban is, hogy az alkotmány elkötelezi magát a szocializmus mellett, azzal a kitételrel, hogy demokratikus normák (azaz többpártrendszer, sajtószabadság, polgári szabadságjogok, emberi jogok, ismétlődő általános választások, stb.) alapján kell azt működtetni.

Az alkotmány a nepáli sajátosságokra való tekintettel rendelkezik az érinthetetlenségtől való védelemről és a diszkrimináció elleni védelemről, amelyet minden állampolgárnak biztosít, a kasztrendszer alá-fölé rendeléseit a politikában és a személyes szabadságjogokat érintő kérdésekben nem lehet irányadónak tekinteni. A vallásszabadsággal kapcsolatban megállapítja, hogy ahhoz mindenki joga van, amelyet senki sem veszélyeztethet, ugyanakkor érdekes kitétel, hogy külön hangsúlyozza az kényszerű áttérés tilalmát is. A jogok között említi az állampolgárok tiszta környezethez, magánélethez, információhoz való jogát és rendelkezik a kizsákmányolás ellen. A nagyon is szükséges oktatásügyi reformokat is előrevetítve biztosítja a jogot az alapvető oktatáshoz, hasonlóképpen az egészségügyi szolgáltatások eléréséhez is. Rendelkezik a gyermekek, idősek és a nők jogairól – utóbbi az alkotmánytervezetek vitájának egyik leginkább sarkalatos, és legtöbb kritikát kiváltó pontja volt. Az alkotmány végleges szövegében így

különös hangsúlyt kap, hogy a nőknek a férfiakkal egyenértékű joga van a származás, ezáltal az öröklés, és az állampolgárság megállapítása tekintetében is. A tény, hogy az ehhez kapcsolódó kérdéseket milyen szerteágazó vitának kellett megelőznie, már önmagában megvilágítja azt a helyzetet, amellyel a gender-szakirodalom Nepállal kapcsolatban oly sokrétűen és mélyrehatóan foglalkozik. Önálló cikkely (40.) foglalkozik a Dalitok jogaival. A dalit a varnán kívüli csoportok – vagy ötödik varnaként említett csoportok – önelnevezése, de ezúttal vonatkozik a „nem felsorolt” törzsi vagy etnikai rétegre is. Az alkotmány oktatási és egészségügyi ellátáshoz való jogokat biztosít a számukra, egy alkalommal földhöz juthatnak, a törvények értelmében biztosítani kell számukra a munka és a hagyományos foglalkozásokon belüli fejlődés, tanulás, és eszközforrások megszerzésének lehetőségét. Mindebben a „hagyományos foglalkozásukban”- kitétel lehet veszélyes, mivel nem ad lehetőséget a csoport tagjainak a társadalmi előrelépésre, tehát minden diszkrimináció-tilalmával együtt is elmondható, hogy a nepáli alkotmány nem kívánja eltörölni, vagy „lazítani” a varna-rendszert. Az abszolutizmus közeli emléke lehet az oka az alkotmány kitételének, amely szerint senki sem számúzhető Nepálból.

Az állam felépítésével kapcsolatban az alkotmány kijelenti, hogy három szinten értelmezendő, a föderatív, az állami és a helyi szinteken (56. cikkely). Az államot körzetekre, a helyi képviselőket a falusi eljárásra és kerületi gyűlésekre osztja az alkotmány, amely a kulturális és gazdasági okokból különleges védelmet igénylő területekre lehetővé teszi az autonóm területi státusz bevezetését. Az alkotmány létrehozta a köztársasági elnöki méltóságot, a köztársasági feladata Nepál egységének képviselője és az alkotmány védelme. A köztársasági elnököt elnökválasztó testület választja, amelynek tagjai a szövetségi parlament és a körzeti gyűlések képviselői, a szavazatok többségével, amennyiben ez nem valósul meg, második fordulót kell tartani a két legtöbb szavazatot elnyert jelölt részvételével, az elnöki mandátum öt évre szól. Az alkotmány egyúttal létrehozta az alelnöki méltóságot is, azzal a kitételrel, hogy az alelnöknek az elnöktől különböző közösségből kell származnia, azaz egy másik kisebbségi csoportból, vagy nemből. Az végrehajtó hatalmat a szövetségi kormány gyakorolja, a miniszterek tanácsa felügyeletével, amely testület elnöke a miniszterelnök, akit, mint a legnagyobb többséget elért parlamenti párt vezetőjét, a köztársasági elnök nevez ki és akit a képviselőház bizalmi szavazással a kinevezéstől számított harminc napon belül elfogad. A miniszterek tanácsának tagjait (maximum 25 minisztert) a köztársasági elnök nevezi ki a miniszterelnök javaslatára, a kormány a parlamentnek felel. A törvényhozó hatalmat két a képviselők háza és a nemzetgyűlés, más néven szövetségi parlament gyakorolja. A Képviselőház kétszázhetvenöt tagot számlál, ebből százhatvanötöt a választókerületek egyenesen választanak, százöt pedig pártlistára leadott szavazatok alapján jut székéhez. Az alkotmány rendelkezik a pártok listaállításával kapcsolatban arról, hogy a listán szerepelnie kell nőknek, dalitoknak, muszlimoknak, őslakosoknak, valamint hat kisebbségi csoportot fel, amelyeknek mindegyikének képviselőjét jelölni kell egy érvényes listához, ezen kívül kiköti, hogy a pártok parlamentbe jutott képviselőinek egyharmada legyen nő. A képviselők mandátuma öt évre szól. A nemzetgyűlés tagjainak számát az alkotmány ötvenkilenc főben állapítja meg, ebből három főt a miniszterelnök a kormány javaslata alapján jelöl, azzal a kitételrel, hogy a három főből egy nő legyen, a fennmaradó ötvenhat főt választótestület juttatja székéhez, közöttük legalább három nőnek, egy dalitnak, egy fogyatékkal élőknek vagy kisebbségi csoporthoz tartozónak kell lennie. A

választótestület tagjai a falusi eljáróságok elnökei és elnökhelyettesei, a polgármesterek, és helyetteseik, és a nemzetgyűlés tagjai. A nemzetgyűlés tagjainak mandátuma hat év, azonban mandátumuk nem egyszerre jár le, hanem két évenként a nemzetgyűlés tagjainak egyharmadát kell megújítani. A nemzetgyűlés elnökét és alelnökét saját sorából választja. Az alkotmány foglalkozik a szavazás helyes menetének kérdésével és a törvények előterjesztésének módszerével, a büdzsé előkészítésével és az adótörvényekre vonatkozó szabályozással. A bírói hatalommal kapcsolatban az alkotmány megállapítja, hogy a törvénykezésnek összhangban kell lennie az alaptörvénnyel, a bírói hatalmat a bíróságok gyakorolják az alkotmány rendelkezéseit szem előtt tartva. A bíróságok rendszere háromszintes: a kerületi, a magas és a legfelsőbb bíróságokból áll, ezeken kívül az alkotmány lehetővé teszi helyi szintű bírói testületek felállítását, hogy azok helyi ügyeket tárgyaljanak és a vitás kérdésekre „alternatív elrendezési lehetőségeket” találjanak (127/2). A legfelsőbb bíróság feladata az alkotmány védelme és vitás kérdések esetén az alkotmány értelmezése, testületének 20 tagja van. A magas bíróságok tagjait a főbíró a bírák tanácsának javaslata alapján jelöli, a jelöltnek jogi BA fokozattal (129/5) és a kerületi bíróságokon szerzett tapasztalattal kell rendelkeznie. Kerületi bíróságot minden kerületben fel kell állítani, akkor is, ha már alternatív bírói testület a kerületben felállításra került, mivel a kerületi bíróságok felülvizsgálhatják az alternatív bírói testületek határozatait. Az alkotmány minden tizennyolcadik életévét betöltött nepáli állampolgárnak, akinek neve szerepel a kerületének választói lajstromában választójogot biztosít.

IV. Politikai pártok és politikai kultúra

A 2013-as választásokon a legtöbb szavazatot három párt, a Nepáli Kongresszus Párt, az egyesült Marxista-Leninista Kommunista Párt (CPM-UML) és a Maoista Kommunista Párt (CPN-M) szerezte. A Kongresszus Párt a kétszáznegyven parlamenti székéből százötöt, a MLKP kilencvenegyét, amíg a maoisták huszonhatot tudhattak a magukénak. A maradék helyet két független képviselő, illetve kisebb pártok, a Madhesi Forum - Loktrantra (4 hely), a Rastriya Prajataratna (3 hely), a Madhesi Forum (2 hely), a Tarai-Madhes Loktrantra (4 hely), a Sadbhavana Párt (1 hely), a Munkás-Paraszt Párt (1 hely) és a Tarai-Madhes Sadbhavana Párt (1 hely) szereztek meg. A Maoista Párt vezetője, Prachandra később megkérdőjelezte a választások tisztaságát és híveinek a nemzetgyűlésből való visszavonulásával fenyegetett, azonban a hazai politikai hangulat és a nemzetközi nyomás hatására elfogadta a választási eredményt, a 2008-as eredményhez képesti vereséget a Maoista Párt korábbi szakadásának tulajdonítva. A három legnagyobb parlamenti párt 2013 decemberére együttműködési megállapodásra jutott és a parlament egy különleges testületére bízták a választási szabálytalanságok kivizsgálását, noha a Választási Bizottság vezetője félrevezetőnek nevezte a választásokat megkérdőjelező, szabálytalanságokat kereső hozzáállást.

A legnagyobb többségű parlamenti párt, a Kongresszus Párt története nyúlik vissza a leghosszabb időre Nepál moder történelmében. Az alapítása még az Indiában politizálni tanuló Koirala testvérek és Shamsheer Rana korai reformpolitikájához kapcsolódik, két előd-pártja a Nepáli Kongresszus Párt és a Nepáli Demokratikus Kongresszus Párt volt,

amelyek egyesülésével 1950-ben alakult meg a mai Nepáli Kongresszus, egy bal-közép párt, amely szociáldemokráciát, demokratikus reformokat ígért megalakulása óta. Ennek köszönhetően a 20- század demokratikus mozgalmait 1950-ben, 1990-ben és 2006-ban szervezte. Habár korai története során is a hatalom demokratizációja mellett szállt síkra, nem tekinthető anti-monarchistának a 2006-ot megelőző időszakig. A panchayat korszak ideje alatt a Kongresszus quasi-föld alatti szervezetként működött, legalábbis a pártok betiltásának idején is meg tudta őrizni támogatóinak többségét és elkötelezett politikusait, emigrációból politizálva tüntetéseket, ellenállási mozgalmat szervezett, majd szembe állt a maoista törekvésekkel, amelyektől elhatárolta magát. Csatlakozott a Nemzetközi Szocialista pártszervezethez (Socialist International) és a Progresszív Szövetséghez (Progressive Alliance) és a polgárháború ideje alatt igyekezett tartózkodni a radikalizmustól, ugyanakkor a hazai politikai élet az emigrációban szerveződő Kongresszus ellenére radikalizálódott, ez, és korai vezetőinek halála meggyengítette a pártot, mégis, az 1991-es választásokon a Koriala névvel és a demokratikus mozgalom szervezésével győzni tudott. A Kongresszus gazdasági elképzelése Nepált vegyes gazdaságú államnak szeretné látni, ahol a piacgazdaság és a védett szektorok egymás mellett működnek. S. Bahadur Deuba és G. Prasad Koirala közötti nézeteltérése 2002-ben ketté szakította a pártot, amelynek egy szárnya önállóan Nepáli Demokratikus Kongresszus néven működött tovább 2007-ig, amikor a két párt egyesült, így indult a Kongresszus a 2008-as választásokon, azonban a belső viszály meggyengítette, a győztes Maoista Párt mögött, amely kétszázhuszonkilenc képviselői helyet tudott szerezni, a szavazatok 19, 1%-ának megszerzésével csak másodikként jutott a parlamentbe, száztizenöt képviselői hellyel ellenzékből politizálhatott. Az alkotmány vitájában a Kongresszus képviselői így is komoly szerepet tudtak játszani, a 2007-es ideiglenes alkotmányt 2010-re kellett volna felváltania az új nepáli alkotmánynak. Azonban a nemzetgyűlési vita olyannyira elhúzódott, hogy az új alkotmány hatályba lépését a képviselők egy évvel kitolták, amely döntést a Legfelsőbb Bíróság bár jogellenesnek ítélte, az ideiglenes alkotmány ismételt meghosszabbítására volt szükség még 2011-ben is. Miután még egy évvel ezutánra sem sikerült az új alkotmányról megállapodni, a nemzetgyűlést feloszlatták és ideiglenes kormány alakítására kapott lehetőséget Khil Raj Regmi, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, hogy újraindítsa az alkotmányozási folyamatot és kiírja a választásokat. Az új választásokat a törésen átesett és az új alkotmány elhúzódó vitájával némileg kudarcot vallott Maoista Párt elveszítette, a Kongresszus párt alakíthatott kormányt az Egyesült Marxista-Leninista Kommunista Párttal, az új, második nepáli nemzetgyűlés egy éven belül új alkotmányt ígért, de néhány hónappal ők is túllépték a maguknak adott határidőt. Amikor 2015-ben az új alkotmányt végül kihirdették, a korábbi társadalmi vita és az emberi jogi szervezetek tiltakozásai után a nepáli-indiai határon újabb és újabb tiltakozó akciók vették kezdetüket, valamint több kisebbségi csoport jelentkezett egyrészt a nőket, másrészt a madhesi és az őslakos népeket hátrányosan érintő rendelkezések miatt. Előbbi elsősorban az állampolgársággal kapcsolatos kérdések, utóbbit a választókerületi és igazgatási körzeti felosztás érintette rosszul. A tiltakozásoknak az indiai határ mentén több halálos áldozata volt, amelyekért emberi jogvédő szervezetek ítélték el a kormányt. A végül hatályba lépő alkotmány igyekezett kijavítani a nők jogairól és állampolgárság átadásáról szóló, valamint az indiai és indiai származású etnikumokat diszkrimináló bekezdéseket. A Kongresszus Párt jelenlegi kormányzati mandátuma 2018-ig érvényes.

Az Egyesült Marxista-Leninista Kommunista Párt története jóval rövidebb, mint a Kongresszusé. A Jana Adolan során egyesült a Marxista és a Marxista- Leninista Kommunista Párt 1991-ben. Az 1993-as pártkongresszus fogadta el a párt programját, a Madan Bhandari által javasolt elmélet a történelmi államot és a nemzetközi osztályharcot igyekszik összefoglalni, azaz területében egységes, a történelmi Nepál területén létrejövő Népköztársaságot képzeltek el az akkori monarchia helyett, ahogyan a kilencvenes évek – a párt által gyakran forradalomnak nevezett – nepáli polgárháborújában a baloldali pártok többsége. Az EMLKP Nepál kormányzását kizárólag többpárti demokráciában tudta elképzelni, a nepáli népnek a globális világban elérendő sikereit a politikai és gazdasági hatalomnak a nép számára való hazai megszerzésén keresztül látta egyedül biztosíthatónak. Az EMLKP azonban a maoistákkal ellentétben a nép számára a hatalom megszerzését nem fegyverrel, hanem jó politizálással, ügydöntő népszavazással képzelte el, így habár szélső bal oldali pártból van szó, a nepáli politikai életben mérsékeltebbnek mondható. A polgárháború utolsó éveiben, az EMLKP tevékeny részt vállalt a tiltakozó akciókban és azok szervezésében, amikor Gyanendra király 2003-ban ismét a parlament feloszlatásáról döntött volna, majd 2006-ban részt vett a hétpárti szövetségben, amely a nepáli monarchiának véget vetve köztársasággá tette az országot. A 2008-as választásokon a maoistákkal való szövetséget visszautasították, bízva erős választói bázisukban és hangsúlyozni kívánva a párt önállóságát, azonban a kerületi fordulókban az EMLKP jelöltjei rendre alulmaradtak, sőt, a pártfőtitkár is alulmaradt a saját választókerületében a maoista jelölttel szemben, ami mélyen megrázta az EMLKP-t és a főtitkár lemondásához vezetett. Mindezek ellenére végül az EMLKP a Képviselőház és a Nemzetgyűlés összesített helyei (575) közül 103-at tudhatott végül a magáénak és habár az alkotmányozás folyamatában nem sikerült képviselőinek egységes politikát képviselniük, tevékenyen részt vettek a tervezett írásában. Ma is parlamenti párt, a 2013-as választások óta a Kongresszus politizál.

A Nepáli Maoista Kommunista Párt a jelenlegi nepáli parlament harmadik legnagyobb pártja, 1994-ben alakult meg Prachandra vezetésével, kiválva az Kommunista Egység Centrum Pártból. A szakadás után a mérsékeltebbek létrehoztak egy új Egység Centrumot, amíg a szélsőséges szárny újjá szervezte magát, és 1995-től Nepáli Maoista Kommunista Párt néven politizált, 1996-ban megindította a népi háborút és a vidéki falvakban megszilárdította uralmát, amit a 2000-es évek elejére már Katmandu környékére is kiterjesztett, végül 2006-ban elérte tíz évvel korábban kitűzött célját, a demokratikus állam megteremtését Nepálban. A Maoista Párt felfogásában a nepáli polgárháború az osztályharc része volt, a népi háború módszere vezetett a monarchia megdöntéséhez, ezt a felfogást „jutalmazta” az első demokratikus választásokon a nepáli nép azzal, hogy a Maoista Párt alapíthatott kormányt. A párt kapcsolatokat ápol az Indiai Maoista Párttal, a Forradalmi Internacionáléval, amelyet a maoista pártok alapítottak 1984-ben, és amelynek elképzelése szerint a korábban már említett perui maoisták tapasztalatai alapján lehetne a marxizmus-leninizmus-maoizmus eszméjét új szintre emelni, amivel a maoizmus a marxizmust emelné egy „harmadik szintre”. Az eddigi nepáli választási eredmények alapján úgy tűnhet, hogy ahogy az ország konszolidálódik, úgy veszít a Maoista Párt népszerűségéből, azonban két választás eredményei alapján még nem bizonyosan jósolható a párt sorsa. Prachandra a mai napig erős kezű vezetője a pártnak,

azonban a kétezer tízes években nem találtam új politikai irányvonalat, amit képviselni kíván, így kérdéses, vajon politikája meddig tartható fenn.

A nepáli politikai kultúra sajátos vonása, hogy a pártok erőskezdű, ösztönző, karizmatikus politikusai körül alakulnak ki az érdekeltségi körök, amelyek mentén a pártszakadás gyakori velejárója a politikai életnek. Ilyen alkalmakkor a pártok többsége – legalább egy ideig – megtartja korábbi nevét, a különállást a legtöbbször egy-egy politikus nevével, ritkábban ideológia nevével jelzik, amelyet az eredeti pártnév mögé írnak. Így nem csak a pártok nevei lesznek hosszabbak, de az eligazodás is nehézkessé válhat, hacsak nem a politikusok neveivel jelezzük, hogy mely formációról is van szó. Ez azonban a nepáli politikát abba az irányba tolja el, hogy a karizmatikus vezetők személyes politikájának tekintsék egy-egy kör eredményeit, célkitűzéseit, ami nem szolgálja azt – az úgy tűnik egész országra jellemző szándékot – hogy a többpártrendszerű demokráciában a pártok versengjenek, ehelyett a gyakorlatban a vezetők közötti verseny felé billentheti a mérleget. A másik, némileg az előzőből is következő sajátosság a pártok magas száma. Egy Képviselőházi vagy Nemzetgyűlési választáson hatvannál több párt szokott indulni, habár ezek közül talán tíz nagyobb, legalább húsz éves történelmi múltra is visszatekintő szervezet van. A baloldali pártok száma kiemelkedően magas, a Rastriya Prajataratna különböző utódpártjain kívül, amelyek a hindu nacionalizmus és a demokratikus nacionalizmus ideológiáin osztoznak és hagyományosan a monarchiát – de nem az abszolutizmust – támogató politikai szerveződésekben nőttek ki, a kisebbségi csoportokat, különböző etnikai kisebbségek jogait védő pártok azok, amelyek nem baloldali ideológiák mentén szerveződtek. Ezek közül általában három-négy jut a parlamentbe és jellemzően nem tartozik a nagypártok politikáinak fősodrába. Különleges helyzetekben, mint például az alkotmány vitája során a 2015-ös alkotmány bemutatását követő politikai tiltakozás alkalmával kapnak nagyobb szerepet, illetve a helyi politizálásban, falusi, kerületi szinten és meghatározóan egy-egy vidéki övezetben örövendek nagyobb népszerűségnek. Ezzel el is jutunk a nepáli politikai kultúra harmadik meghatározó sajátosságáig, mégpedig a változatos etnikai összetételű országban húzódo, a körzeti központokat és fővárost a vidéki közösségektől elválasztó tengelyig. Nepálra jellemző a város-vidék közötti alapvető különbség mind az oktatásban, egészségügyben, infrastruktúrában és munkalehetőségekben való különbségek terén. A vidéki területek érdekképviseletében bár a különböző etnikai csoportok védelmére szerveződő pártokon keresztül mutatkozik előrelépés, a legnagyobb pártok történelmére jellemző hagyományos szerveződés a városi értelmiség gyakran emigrációból történő pártalapításai és politizálása a jellemző, ezek a politikusok nagyrészt a középosztályhoz, felsőközéposztályhoz tartoztak és nem tudták képviselni a lassabb fejlődésű, lemaradó falvak és lakosaik érdekeit. A Maoista Párt megerősödése a kilencvenes években talán ennek a vákuumnak a betöltésével is magyarázható, azonban önmagában ez kevés ideológiai, politikai mozgásteret engedett a vidéki lakosoknak. Jellemzően minden pártnak a többitől különböző, részletes rajzolatú, könnyen felismerhető jelképe van, amely nem pusztán szimbolizálja az adott párt által fontosnak tartott értékeket, de gyakorlati haszonnal is bír: a magas írástudatlanság ellenére ezek a jelképek teszik lehetővé a szegény és képzetlen réteg számára a választási voksok leadását, egy adott párt azonosítását – például a választói íven. Ez a probléma át is vezet a legnagyobb megoldásra való kérdések köréhez, amellyel Nepálnak szembe kell néznie.

V. Megoldásra váró problémák

Nepál problémái közül nehéz egyet is kiemelni, mivel a társadalom és a gazdaság problémái szervesen összefüggenek egymással, mégis leginkább három nagyobb probléma-csomagra szoktak hivatkozni: a kilátástalan szegénység, a környezetszennyezés és a politikai instabilitás.

Nepál gazdaságára jellemző, hogy még elsősorban mezőgazdasági országról van szó, ahol az ipar szerepe kicsiny és elsősorban kézműiparra és kis mértékű bányászatra korlátozódik. Nepál ásványianyag-kincsei között megtalálható a vas, a réz, a kobalt és a cink, azonban modern bányászatukhoz nincsen elegendő energiaellátottsága az országnak. A külföldi befektetések elsősorban a szolgáltatóiparra vonatkoznak, turizmussal és vendéglátással foglalkoznak. A kormány ipari vállalkozásokra vonatkozó törvény-csomagja hivatott elősegíteni az ipar fejlesztését, adóengedményekkel és vámengedményekkel segítené az ipari vállalkozásokat, ezen kívül a befektetőknek kedvezne a „munka nélkül nincs fizetés”-elvvel, amely hátrányos helyzetbe hozza a szakszervezeteket az által, hogy törvényben mondja ki, sztrájk esetén nem szükséges fizetést adni a dolgozóknak. Itt érdemes újragondolni, hogy Nepál legtöbb politikai pártja a parlamenten belül és azon kívül is baloldali, azaz valamely szocialista vagy kommunista ideológia alapján politizál, tehát a törvényt bátran tekinthetjük kétségbeesett próbálkozásnak az ipar fejlesztésére. Ezen kívül 2016-tól a nepáli kormány különleges gazdasági zónákat hoz létre az export-orientált gazdaság fejlesztésére.

Mindennek ellenére egyelőre Nepál alapvetően mezőgazdasági ország. Ennek okai között a történelem viharain kívül – amelyek nyilván lassították a gazdaság modernizációját – oka az is, hogy a jelenlegi energiahálózat nem alkalmas az ország maradéktalan ellátására, a modern ipari termeléshez pedig nagy mennyiségű energiára lenne szükség. Nepál energiaigényét igyekszik önmagától megújuló, zöld energiából fedezni, elsősorban vízierőművekből, ehhez kell hozzászámolni a fosszilis energiahordozókat felhasználó erőműveket, illetve más alternatív energia felhasználását – amilyen például a napenergia – és még így is túl alacsony számot fogunk kapni ahhoz, hogy modern ipari termelés elképzelhető legyen. Mindez meglepő lehet annak tükrében, hogy a 20. század elején Nepál az első között épített vízierőművet, és földrajzi adottságai tökéletesen alkalmassá teszik ilyen típusú energia felhasználására. A nepáli energiaügyi fejlesztések tervei megvannak, ha ezeket sikerül végrehajtani, az valószínűleg lökést adhat majd további gazdasági fellendüléshez és modernizációhoz. Addig azonban a szolgáltatóipar, a turizmus és a mezőgazdaság marad a gazdaság húzóágazata.

A mezőgazdaság adja a nepáli GDP egyharmadát, és foglalkoztatja a népesség körülbelül kétharmad részét, gabonán kívül jellemző a fűszerek termesztése és exportja, valamint a változatos állattartás, amelynek termékei a nagyvárosokat is ellátják. Ez újabb és előremutató változás a nepáli belső kereskedelembe, mert a polgárháború éveiben az ország városi lakosainak ellátására még élelmiszer-behozatalra szorult. Továbbra is gondot okoz azonban az öntözés, mivel az öntözőberendezések kiépítése vidéken nagy területeken nem történt meg, itt a gazdák a monszunra vannak utalva. A mezőgazdasággal foglalkozó lakosságról el kell mondani, hogy a gazdák a nepáli lakosság legszegényebb rétegéből kerülnek ki, abból a népesség mintegy 50%-át kitevő rétegből, amely a szegénységi küszöb alatt él. A modern mezőgazdasági technológiákat sem megfizet-

ni, sem kipróbálni nem tudják, már csak azért sem, mivel többségük olyan családban él, amely hagyományosan mezőgazdasági munkával foglalkozik és már a szüleik sem tudták megfizetni az iskoláztatás költségét. Különösen igaz ez a lakosság földet – és gyakran lakhatást – nélkülöző részére, amely elsősorban idényjellegű mezőgazdasági munkákból él és jogait voltaképpen a történelem során először, a 2015-ös – bár sokat szidott – alkotmányban ismerték el. Az öntözésen kívül a szállítás is gondot okoz, ugyanis megfelelő mennyiségű modern úthálózat nélkül a mezőgazdasági termékek szállítása csak nagy nehézségek árán megoldható – ha egyáltalán – és általában feltételezi legalább egy, a termelő és a vevő közötti kereskedő tevékenységét, amellyel kapcsolatban több nepáli blog is említi, hogy felveri az árakat. Itt kell megemlíteni azt is, hogy az alacsony iskolázottságú, vagy iskolázatlan elsősorban vidéki és elsősorban mezőgazdasági munkával foglalkozó lakosság írástudatlansága miatt Nepálban kiemelkedően magas az analfabetizmus aránya, amely a gazdasági modernizációnak és a technológiai fejlődésnek is útját állja.

Mindez további problémákhoz vezet(ett), az emberi jogok területén is. Nepál a világ vezető országai között van a modern kori rabszolgaságban, amilyen az illegális munkereő alkalmazása, a fiatalkorúak házassága, a lánykereskedelem, az adórszolgaság, amely problémák enyhítésére a kormány komplex intézkedéscsomaggal tudott válaszolni. Már maga az alkotmány, amely a nepáli lakosságnak egyenlő állampolgárságot adott kasztbeli, nembeli, etnikai hovatartozásra való tekintet nélkül, sokat tett a helyzet javítása érdekében, ugyanis követhetővé tette az egyes ember helyzetét, felvilágosító kampányokat vezet a legszegényebb népesség körében, amelyben – többek között – azt is tudomásukra juttatja, hogy az alkotmány egyenlő jogokat biztosít számukra a népesség többi részével, ezáltal képessé teszi őket bizonyos önvédelemre. A kormány kitartóan küzd a gyermekek foglalkoztatása ellen is oktatásfejlesztéssel és a szegénység elleni intézkedésekkel, de már a polgárháború befejezése önmagában is hozott ezen a téren eredményeket. Ezen kívül több NGO foglalkozik az emberi jogi helyzet normalizálásával. Habár az alkotmány léte – mint látszik – önmagában is hozott pozitív társadalmi változást, nem minden etnikai csoport elégedett. A madhesi és tharus népesség számára az okozza a legnagyobb problémát, hogy a hét szövetségi tartomány megrajzolásakor nem voltak tekintettel a Terai történelmi régió hatáira, így ezen etnoszok tagjainak osztozniuk kell a hegyvidéki, tőlük különböző népességgel a körzeteken, ami kisebbséggé teszi őket a körzeti felosztásban és megnehezíti a politikai érdekérvényesítésüket.

A helyzetet tovább nehezíti a környezetszennyezés problémája. Nepálnak meg kell találnia az érzékeny egyensúlyt az elengedhetetlen energiatermelés és a törekény hegyvidéki környezet között. A népességnövekedés 3% körül van és ez abba az irányba mutat, hogy a magashegységekkel szabdalta, mezőgazdasági termelésre leginkább a déli területeken lehetőséget adó ország lassan eléri természetes eltartó képessége határára. Az fenntartható, környezettudatos iparosítás és zöld szellemben elvégzett gazdasági reformok tehát elengedhetetlenek. Ugyanakkor a barna felhő jelenség – amely egy elsősorban Ázsiában, de már azon kívül is előforduló, három kilométer vastag barna színű felhő megjelenése a legszennyezettebb levegőjű területek felett, jellemzően január és április között – egyre nagyobb mértékben befolyásolja Nepál természetes élővilágát és kezdi éreztetni gazdasági hatásait. A barna felhő mérgező hamut, feketeszenet, nitrátokat és más szennyeződések tartalmú légköri képződmény, amely Pakisztántól,

Bangladesen, Indián át Dél-Nepálig egybefüggően tart, illetve megfigyelhető Kínában is. Blokkolni képes a napsugarakat, így azok kevésbé tudják felmelegíteni a felszínt, a magashegyek hótakarójában is nyomot hagynak maguk mögött és – Nepál gazdaságának ez különösen kellemetlen pontja – eltakarja a hegyeket a turisták elől. Habár ez a legutóbbi tulajdonsága tűnik elsőre a legkisebb veszélyforrásnak, a nepáli gazdaságnak a turizmus húzóágazata, és amennyiben a kirándulók nem tudják biztosítani a Föld legmagasabb hegységének látványát, az ország jelenleg máshonnan pótolhatatlan bevételi forrástól esik el, ahogyan azt a 2015-ös földrengést követő turisztikai visszaesés érezhetően bizonyította. Ami ennél is negatívabban érinti Nepált, az a barna felhő megjelenésének oka. Ugyanis itt nem a túlzott ipari termelés károsanyag-kibocsátásáról, hanem a nepáli otthonok fatüzeléses fűtéséről, tűzhelyeiről van szó, ugyanis más energia hiányában az ország legnagyobb részén még mindig a hagyományos tűzhelyek vannak használatban. Ezen kívül a főváros környéki talajvíz szennyezettsége is évről évre nő, aminek egyik oka a nem megfelelően kiépített csatornahálózat. A vidéki népesség fiataljai egyre nagyobb arányban vándorolnak a körzeti központokba, elsősorban Katmanduba, és a hálózat nem volt felkészülve ekkora embertömeg kiszolgálására. A talajvíz szennyeződése azonban az ivóvíz szennyeződését vonta maga után, amely szintén sürgető problémát jelent a még alig megerősödött új politikai berendezkedés kormányának.

Nepál teljesíteni tűnik legutóbbi húsz évének politikai célját és – bár a rendszer egy fiatal többpártrendszerű demokrácia legtöbb gyermekbetegségét magán hordozza a nepotizmus gyakorlatától, a korrupció nehézségein át a belső viták pokláig – most több olyan kihívás előtt áll, amelyek egy stabil államot is megméretnének. Az emberi jogok, a nők jogai, a varnák politikai egyenlősége és az alkotmány nehéz folyamata terén elvégzett legutóbbi munkák azonban reményt adnak arra, hogy ez a fiatal demokrácia megoldást talál majd a gazdasági fejlődés elkerülhetetlen szükségességének és a fenntartható, környezettudatos fejlődésnek a problémáira is.

Felhasznált Irodalom

- BHATTARAI, KAMAL DEV. 2016a. „Nepal’s Unending Political Instability.” *The Diplomat*, 2016. július 26. URL: <http://thediplomat.com/2016/07/nepals-unending-political-instability/> (utolsó letöltés: 2017. február 19.).
- BHATTARAI, KAMAL DEV. 2016b. „An Uphill Climb for Nepal’s Prachanda.” *The Diplomat*, 2016. augusztus 5. URL: <http://thediplomat.com/2016/08/an-uphill-climb-for-nepals-prachanda/> (utolsó letöltés: 2017. február 5.).
- „China and Nepal. Calling the Shots. Chinese Influence in Nepal Grows.” *The Economist*, 2012. március 17. URL: <http://www.economist.com/node/21550315> (utolsó letöltés: 2017. február 7.).
- „The Cost of Political Instability in Nepal.” *The New York Times*, 2016. augusztus 11. URL: <https://www.nytimes.com/2016/08/12/opinion/the-cost-of-political-instability-in-nepal.html> (utolsó letöltés: 2017. február 7.).
- ELLIOTT, JONATHAN (rendező, producer) – KIDD, DEBORAH. 2010. Ázsiai uralkodóházak, 04 – Nepál. Channel NewsAsia International. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MTzW-2jixYw> (utolsó letöltés: 2017. február 19.).

- „An Ex-revolutionary Becomes Prime Minister – Again.” *The Economist*, 2016. augusztus 4. URL: <http://www.economist.com/news/asia/21703439-appointment-unlikely-bring-much-needed-stability-country-ex-revolutionary?zid=309&ah=80dcf288b8561b012f603b9fd9577f0e> (utolsó letöltés: 2017. február 5.).
- GELLNER, DAVID N. 2007. „Nepal and Bhutan in 2006: A Year of Revolution.” *Asian Survey* Vol. 47, No. 1, 80–86. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1525/as.2007.47.1.80> (utolsó letöltés: 2017. február 4.).
- GYAWALI, MANISH. 2013. „The Madhes and the Future of Nepal.” *The Diplomat*, 2013. december 30. URL: <http://thediplomat.com/2013/12/the-madhes-and-the-future-of-nepal/> (utolsó letöltés: 2017. február 5.).
- HANGEN, SUSAN. 2011. „Nepal and Bhutan in 2010. At an Impasse.” *Asian Survey* Vol. 51, No. 1, 125–130. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1525/as.2011.51.1.125> (utolsó letöltés: 2017. február 4.).
- „In the Family. New Prime Minister, Old Habits.” *The Economist*, 2014. március 8. URL: <http://www.economist.com/news/asia/21598741-new-prime-minister-old-habits-family> (utolsó letöltés: 2017. február 7.).
- JOSHI, MADHAV – MASON, T. DAVID. 2011. „Peasants, Patrons, and Parties: The Tension between Clientelism and Democracy in Nepal.” *International Studies Quarterly* Vol. 55, No. 1, 151–175. URL: <http://www.jstor.org/stable/23019517> (utolsó letöltés: 2017. február 4.).
- KANTHA, PRAMOD K. 2013. „Nepal and Bhutan in 2012. Uncertain Democratic Consolidation.” *Asian Survey* Vol. 53, No. 1, 84–92. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1525/as.2013.53.1.84> (utolsó letöltés: 2017. február 4.).
- KLEMENSITS PÉTER. 2015. „Nepál: Geopolitikai kihívások a katasztrófa árnyékában.” Pageo Geopolitikai Kutatóintézet honlapja, 2015. november 23. URL: <http://www.geopolitika.hu/2015/11/23/nepal-geopolitikai-kihivasok-a-katasztrofa-arnyekaban/> (utolsó letöltés: 2017. február 5.).
- LAWOTI, MAHENDRA. 2010. „Nepal and Bhutan in 2009: Transition Travails?” *Asian Survey* Vol. 50, No. 1, 164–172. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1525/as.2010.50.1.164> (utolsó letöltés: 2017. február 4.).
- MOCKO, ANNE – PENJORE, DORJI. 2015. „Nepal and Bhutan in 2014. New Governments, Old Problems.” *Asian Survey* Vol. 55, No. 1, 75–81. URL: https://www.researchgate.net/publication/276663606_Nepal_and_Bhutan_in_2014 (utolsó letöltés: 2017. február 19.).
- MOCKO, ANNE – PENJORE, DORJI. 2016. „Nepal and Bhutan in 2015. Shifting Ground.” *Asian Survey* Vol. 56, No. 1, 210–215. URL: https://www.researchgate.net/publication/299373046_Nepal_and_Bhutan_in_2015_Shifting_Ground (utolsó letöltés: 2017. február 19.).
- „Mr Oli’s Winter Challenge.” *The Economist*, 2015. október 22. URL: <http://www.economist.com/news/asia/21676829-growing-fuel-crisis-outcome-nepals-divisive-constitution-mr-olis-winter-challenge?zid=309&ah=80dcf288b8561b012f603b9fd9577f0e> (utolsó letöltés: 2017. február 7.).
- „Nepal GDP.” World Economics honlapja. URL: <http://www.worldeconomics.com/GrossDomesticProduct/Nepal.gdp> (utolsó letöltés: 2017. február 19.).
- Nepal in Figures 2015*. Kathmandu, Central Bureau of Statistics. Government of Ne-

- pal, National Planning Commission Secretariat, Central Bureau of Statistics honlapja, URL: http://cbs.gov.np/publications/Nepal_Figure_2015 (utolsó letöltés: 2017. február 19.).
- „Nepal – National Population and Housing Census 2011, Marks 100 Years of Census Taking in Nepal.” Government of Nepal, National Planning Commission Secretariat, Central Bureau of Statistics. National Data Archive honlapja, 2015. december 15. URL: <http://cbs.gov.np/nada/index.php/catalog/54> (utolsó letöltés: 2017. február 19.).
- „Nepal’s Destructive Politics.” *The New York Times*, 2016. május 11. URL: https://www.nytimes.com/2016/05/12/opinion/nepals-destructive-politics.html?_r=0 (utolsó letöltés: 2017. február 19.).
- „Nepal’s Election. Mountains to Climb.” *The Economist*, 2013. november 21. URL: <http://www.economist.com/blogs/banyan/2013/11/nepals-election> (utolsó letöltés: 2017. február 7.).
- „Nepal’s Minorities. Constituting a Nationality.” *The Economist*, 2012. május 24. URL: <http://www.economist.com/blogs/banyan/2012/05/nepals-minorities> (utolsó letöltés: 2017. február 7.).
- PÁL ATTILA. 2005. „Királypuccs, avagy káosz a világ tetején.” *Beszélő* 2005. június–július, 10. évfolyam, 6. szám. URL: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/kiralypuccs-avagy-kaosz-a-vilag-tetejen> (utolsó letöltés: 2017. február 6.).
- PANDA, ANKIT. 2016. „Seeking Diplomatic Balance, Nepal’s New PM Dispatches Special Envoys to India, China.” *The Diplomat*, 2016. augusztus 16. URL: <http://thediplomat.com/2016/08/seeking-diplomatic-balance-nepals-new-pm-dispatches-special-envoys-to-india-china/> (utolsó letöltés: 2017. február 5.).
- PHUYAL, HARI. 2015. „Nepal’s New Constitution: 65 Years in the Making.” *The Diplomat*, 2015. szeptember 18. URL: <http://thediplomat.com/2015/09/nepals-new-constitution-65-years-in-the-making/> (utolsó letöltés: 2017. február 5.).
- „Politics in Nepal. Ad Hoc Country. An Election is Called, but Political Stability Remains a Distant Dream.” *The Economist*, 2013. június 22. URL: <http://www.economist.com/news/asia/21579882-election-called-political-stability-remains-distant-dream-ad-hoc-country> (utolsó letöltés: 2017. február 7.).
- „Population of Nepal (2017)”. Population of the World honlapja. URL: <http://www.live-population.com/country/nepal.html> (utolsó letöltés: 2017. február 19.).
- SAVADA, ANDREA MATLES (ed.) 1993. *Nepal and Bhutan. Country Studies*. Washington, D.C., Federal Research Division, Library of Congress.
- SHARMA, GOPAL. 2016. „Nepal’s Crisis Drags on as Ethnic Minorities Reject Charter Amendment.” Reuters honlapja, 2016. január 24. URL: <http://www.reuters.com/article/us-nepal-constitution-idUSKCN0V2080> (utolsó letöltés: 2017. február 19.).
- SHNEIDERMAN, SARA – TURIN, MARK. 2012. „Nepal and Bhutan in 2011. Cautious Optimism.” *Asian Survey* Vol. 52, No. 1, 138–146. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1525/as.2012.52.1.138> (utolsó letöltés: 2017. február 4.).
- „South Asia. Nepal Profile – Timeline.” BBC honlapja, 2016. augusztus 24. URL: <http://www.bbc.com/news/world-south-asia-12499391> (utolsó letöltés: 2017. február 19.).
- „Troubled Nepal. Federal Express. A Nasty Bout of Ethnic Violence in an Already Battered Country.” *The Economist*, 2015. augusztus 29. URL: <http://www.economist.com/news/asia/21662585-nasty-bout-ethnic-violence-already-battered-country-fede->

ral-express (utolsó letöltés: 2017. február 7.).

WHELPTON, JOHN. 2009. „Nepal and Bhutan in 2008: A New Beginning?” *Asian Survey* Vol. 49, No. 1, 53–58. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1525/as.2009.49.1.53> (utolsó letöltés: 2017. február 4.).

WILHELM ZOLTÁN – KISGYÖRGY PÉTER – DÉRI IVÁN. é.n. (2010). *Nepál*. (Keleti Kis-könyvtár 5.) IDResearch – Publikon Kiadó, Pécs.

Pakisztán

Csicsmann László

I. Bevezetés

Pakisztán, Ázsia egyik legfiatalabb állam 1947. augusztus 14-én alakult meg, Brit-India vallásközösségi alapon való kettéosztásával. Az 1956-ban elfogadott első alkotmány iszlám köztársaságként határozta meg a dél-ázsiai állam államberendezkedését. Az iszlám politikai szerepével kapcsolatos viták azóta sem értek véget. Pakisztánt politikai rendszerét egyfajta kettősség határozza meg: az ország egyszerre viseli magán a törzsiség és iszlám kombinációjára épülő tradicionális struktúrát, és a brit hagyományokból táplálkozó modern elemeket. Pakisztán jelenlegi közel 200 millió fős lakosságával a világ egyik legdinamikusabban növekvő állama, a lakosság évente megközelítőleg 3,5 millió fővel gyarapszik. Az állam komoly gazdasági, társadalmi és biztonsági kihívásokkal néz szembe. Az írni-olvasni tudók aránya 2015-ben mindössze 57,9 %-os, a nők körében még ennél is rosszabbak az adatok (45,8 %). Eközben Pakisztán 1998-ban végrehajtotta első földalatti atomrobbantási kísérletét, amellyel *de facto* csatlakozott az atomklubba. A radikális szervezetek térnyerése azonban az elmúlt évtizedben megállíthatatlan, a *Fragile States Index* 2017-es rangsorában a 17. helyet foglalta el, romló statisztikákkal. Az ország történetében a civil kormányzatok és a katonai diktatúrák váltották egymást. Napjainkig mintegy négy alkalommal avatkoztak közbe a politikai vitákba a fegyveres erők, amely a politikai stabilitás egyik legfőbb letéteményese.

Pakisztán főbb társadalmi-gazdasági mutatói

Lakosság (fő)	201.995.540 (2016. júliusi becslés)
Terület (km ²)	796.095
Etnikai megoszlás (%)	Pandzsábi 44,7 %, pastú 15,4%, szindi 14,1%, szariai 8,4%, mohádzsir 7,6%, belúdzs 3,6%, egyéb 6,3%
Vallási megoszlás (%)	iszlám 96,4 %, egyéb (hindu, keresztény, szikh) 3,6 %
Főváros	Iszlámábád
Pénznem	pakisztáni rúpia
Nyelvi megoszlás (%)	pandzsábi 48%, szindi 12%, szariai 10%, pastú 8%, urdu (hivatalos) 8%, belúdzs 3%, hindko 2%,brahui 1%, angol (hivatalos), egyéb 8 %
államforma	Iszlám köztársaság
közigazgatás	föderális
1 főre jutó GDP (PPP), USD	
1 főre jutó GDP (nominális), USD	
GDP összvolumene (PPP), USD	
GDP összvolumene (nominális), USD	

Forrás: CIA Factbook, ill. a GDP adatoknál IMF

II. Politikatörténeti áttekintés (1947-től)

Az ún. Pakisztán-eszme megszületése egyidős az indiai függetlenségi mozgalommal, amennyiben annak egyik ágát képviseli. Az indiai muszlimok egy csoportja 1906-ban megalapították a Muszlim Liga nevű szervezetet azzal a céllal, hogy határozottan képviseljék az iszlám vallás követőinek érdekeit az indiai nemzeti mozgalom keretében. A Muszlim Liga keretében fogalmazódik meg az ún. két nemzet teória, amely szerint a Brit-India területén élő hinduk alkotják a hindu nemzetet, a muszlimok pedig a muszlim nemzetet. Az érvelés szerint a két nemzet számára két különálló államot szükséges létrehozni Brit-India függetlenné válásával. Az európai nemzet felfogástól igenyszak eltérő gondolkodás vezet a Pakisztán állam-eszme megszületéséhez, amely – szemben a Mahatma Gandhi vezette Indiai Nemzeti Kongresszus elképzeléseivel – Brit-India kettéosztása mellett állt ki. A vallásközösségi elv hangoztatása a formálódóban lévő hindu-muszlim ellentétek fényében nem volt újkeletű. 1905-ben Lord Curzon India akkori alkirálya bejelentette Bengália vallásközösségi alapon való kettéosztását, amely komoly zavargásokat váltott ki.

A pakisztáni állameszme kialakulásában meghatározó szerepet játszott két személy: Mohamed Ikbál és Mohamed Ali Dzsinnah. A költő és filozófus Mohamed Ikbál fogalmazta meg verseiben és politikai filozófiájában az önrendelkezés szükségességét, a „tiszták államának” (igazhitű muszlimok államának), Pakisztánnak a létrejöttét. Mohamed Ikbál urdu nyelven írta verseit, és politikailag rendkívül aktív volt a Muszlim Liga szervezésében. A Pakisztán kifejezés egyben egyben a muszlim többségű területek kezdőbetűiből összerakott mozaikszó, amelyben a „p” a Pandzsáb, az „a” az afgán tartományokat, a „k” Kasmírt, az „sz” Szind tartomány és „tán” pedig Belúdzsisztán megfelelője. A Pakisztán szó megalkotásában nagy szerepet játszott Rahmat Ali, Oxfordban tanuló indiai muszlim diák, aki írásaival nagymértékben elősegítette a pakisztáni nemzeti eszme kialakulását az 1930-as évek elején.

Pakisztán alapítóatyjának, Mohamed Ali Dzsinnah-t („Nagy Vezető”, a „Nép atyja”) tartjuk, aki a Muszlim Liga centrista ágának volt az alakja, és az aligarhi mozgalomnak a tagja. Pakisztán önálló államiságáért szállt síkra, amennyiben politikailag szembenállt az Indiai Kongresszus mozgalom nézeteivel. A Muszlim Liga 1940-ben fogadta el híres Láhor-i nyilatkozatát, amely megfogalmazza Pakisztán állam létrehozásának célját. A második világháborút követően az ún. Mountbatten tervben valóra váltak az önálló állam létrehozásával kapcsolatos álmok. 1947. augusztus 14-én létrejön Pakisztán, amelynek első kormányzója Mohamed Ali Dzsinnah lett. Pakisztán Brit-India területének 23 százalékát, míg lakosságának 18 százalékát örökölte, továbbá jogosult volt az államvagyon 17,5 százalékára. India és Pakisztán kettéválása nem ment végbe békésen, ugyanis a közösségek vallási alapon egymásnak estek. A határmenti villongásokban megközelítőleg egymillió ember vesztette életét 1947 és 1948 között.

III. A pakisztáni nemzeti identitás

A Pakisztán-eszme három pilléren alapul: az iszlám valláson, az urdu nyelven és az India-ellenességen nyugszik.

Az iszlám egyszerre egyesíti és sokszínűsége miatt megosztja az állam lakosságát. A lakosság 96-97 százaléka az iszlám vallás követője, mindössze 3-4 százalék körül van a vallási kisebbségek aránya (keresztények, hinduk és szikhek), amelyet a nemzeti lobogó fehér színe reprezentál. A muszlimok mintegy 85-90 százaléka az iszlám szunnita ágát követi, a síiták aránya 10-15 százalék körüli. Dél-Ázsia területén különféle politikai irányzatokhoz/iskolákhoz tartoznak a muszlimok, így például a szunniták főként az aligarhi mozgalomhoz, a deobandi iskolához, az Ahl-i Hadisz csoporthoz vagy az ugyancsak népszerű szúfizmushoz köthetők. Pakisztán állami vezetése, személyesen Mohamed Ali Dzsinnah is az aligarhi iskolához sorolható, amely a 19. századi Brit-Indiában a muszlimok egyik reformmozgalmának számított. Az aligarhi iskola szemben a deobandi irányzattal a brit gyarmatosítókval való együttműködést szorgalmazta a 19. században. A radikálisabbnak tartott deobandi iskola pedig ugyancsak a 19. századi indiai iszlám reformmozgalom egyik ága, amely a britekkel való szakítást fogalmazta meg. Az Ahl-i Hadisz mozgalom az észak-indiai szalafista irányzatnak tekinthető, ugyancsak a 19. század második felében honosodott meg. Tanait tekintve közel áll a szaúdi vahnábizmushoz, ugyanakkor attól elkülönül a gyakorlatban.

Pakisztánt etnikai és nyelvi sokszínűség jellemzi. Az indiai muszlim elit fő beszélt nyelvét – a perzsa és hindi alapokra építkező – urdu nyelvet tették meg az állam hivatalos nyelveként. Az urdu nyelvet azonban a lakosság 8 százaléka beszéli anyanyelveként. Ők főként azok a közösségek, amelyek az állam alapításakor az Indiából Pakisztánba való migrációt választották (*mohádzsír*). A lakosság kb. felének a pandzsábi az anyanyelve, emellett a főbb beszélt nyelvek a pastu, belúdzsí, szindi vagy a szaraiki. Az urdu nyelv ebben az értelemben nem tudta egyesíteni az államot. Külön említést kell tenni arról a tényről, hogy vallási alapon Kelet-Bengál (mai nevén önálló állam Banglades) is Pakisztán része volt 1972-ig. A bengáli nyelv és a bengáli kultúra háttérbe szorítása Nyugat-Pakisztán részéről elvezetett a bengáli függetlenségi törekvések megerősödéséhez.

A harmadik eleme a nemzeti identitásnak az India-ellenesség. A két állam között már az 1947-es függetlenné válást követően komoly politikai feszültségek alakultak. A két dél-ázsiai ország ezidáig négy háborút (1947-1949, 1965, 1971, 1999) vívott egymással, amelyből három a kasmíri kérdésre vezethető vissza. Kasmír Brit-India muszlim többségű fejedelemsége volt hindu vezetéssel, ahol a Mountbatten-terv értelmében a helyi uralkodó kiváltsága volt a hovatartozásról dönteni. Hari Szingh – Kasmíri utolsó maharadzsa – a döntést sokáig elhalasztotta, ugyanis a lakosság nagy részével egyetértve inkább az önállóság felé próbálta irányítani az eseményeket. A kirobbanó első indiai-pakisztáni háború (1947-1949) Kasmír felosztásával ért véget. Kasmír területének egyharmada kerül Pakisztánhoz (Azad Kasmír és az ún. Északi Területek), amely határvonal jelenleg is fennáll. Egyébiránt a pakisztáni fegyveres erők az ország belső egységének veszélyeztetése (pl. belúdzsí felkelések) esetén alkalmazza a külső fenyegetettség (India) eszközét a nemzeti egység összekovácsolására. A két állam között a kasmíri kérdésen túlmenően is számos feszültség alakult ki (pl. nukleáris fegyverkezés kérdése).

IV. Az alkotmányos rendszer és korlátai

Pakisztán alkotmányát hosszas vitákat követően 1956-ban fogadták el. Pakisztán az iráni iszlám forradalom győzelmét megelőzően vált a világ első iszlám köztársaságává. Az ország első alkotmánya egy föderális államberendezkedést vezetett be, illetve a végrehajtó hatalmat a miniszterelnök kezébe helyezte. A föderációt alkotó tartomány széleskörű jogokkal bírtak. Az alkotmánnyal kapcsolatban a legjelentősebb – a mai napig le nem zárt – viták az iszlám szerepével kapcsolatban bontakozott ki. A Muszlim Liga, illetve Mohamed Ali Dzsinnah és a későbbi politikusok egy jelentős része félig-meddig a brit szekularizmus alapján képzelte el az állam berendezkedését. Mindez azonban nem találkozott a konzervatívabb nézőponton, amely a köztársasági formát eleve elutasította, és egy iszlám állam megteremtését tartotta céljának.

Az alkotmányt azonban a kialakult viták következtében márt 1958-ban felfüggesztették a fegyveres erők katonai puccsa következtében. A független Pakisztán megalapításától napjainkig négy ízben hajtottak végre a fegyveres erők katonai puccsot, mind a négy esetben az ország egységére és a demokrácia védelmére hivatkozva. A török politikai életből ismert kifejezés, a mélyállam koncepciója Pakisztán vonatkozásában is megállja a helyét. A pakisztáni fegyveres erők nem csak politikailag rendelkeznek befolyással, hanem jelentős szerepet töltenek be a gazdasági életben is. Az első katonai puccs eredményeként Ajub Kán került hatalomra, aki 1962-ben egy új, liberális alkotmányt fogadtatott el a dél-ázsiai államban. Az 1962-es alkotmány az előzőnél szekulárisabb, amennyiben nem nevezi meg az iszlám vallást államvallásként. 1962-től jogi értelemben véget ért a katonai diktatúra időszaka, ugyanakkor a fegyveres erők Ajub Kánon keresztül meghatározó politikai befolyásra tettek szert. Az 1960-as évek végén Ajub Kánnal szemben általános elégedetlenség alakult ki. 1969-ben Ajub Kán átadta a hatalmat a hadsereg akkori főparancsnokának Jahja Kánnak, aki rögtön felfüggesztette az alkotmányt. Jahja Kán Pakisztán kettészakadásáig állt az ország élén. Az ő nevéhez fűződik a harmadik indiai-pakisztáni háború (1971), amely Pakisztán számára Kelet-Pakisztán (Banglades) területének az elvesztéséhez vezetett. A Jahja Kán követő civil kormány Zulfikár Ali Bhuttóval az élen 1973-ban új alkotmányt fogadott el. Az 1973-as alkotmány az iszlámnak igen jelentős szerepet szán, amennyiben államvallássá nyilvánítja, és kijelenti, hogy az ország elnöke és miniszterelnöke csak és kizárólag muszlim lehet. Az országban elfogadott törvények nem lehetnek ellentétesek az iszlámmal. A föderációt alkotó négy egység élén ún. főminiszterek (*chief minister*) állnak, a parlament pedig kétkamarás. 1974-ben az ahmadija irányzat tagjait alkotmányosan is vallási kisebbségként, vagyis nem muszlimként definiálták, amely intézkedés diszkrimálja a közösség tagjait. Az alkotmány értelmében a végrehajtó hatalmat továbbra is a miniszterelnök gyakorolja.

A következő katonai puccsra 1977-ig kellett várni, amikor is a Zulfikár Ali Bhuttó vezette Pakisztáni Néppárttal szemben elégedetlenség alakult ki. A hatalmat átvevő Zia ul-Hakk keménykezűvel számolt le elődjével, 1978-ban Zulfikár Ali Bhuttó-t halálra ítélte a bíróság, amely ítéletet nemzetközi tiltakozás mellett hajtottak végre. Zia ul-Hakk 1977 és 1978 között felfüggesztette az alkotmányt és hadbíráskodást vezetett be, majd 1978 és 1988 között Pakisztán elnöke. Zia ul-Hakk az iszlám világban zajló tendenciák hatására elhatározta, hogy felülről iszlamizálja Pakisztánt, amely többek között külpolitikai

orientációváltást is jelentett. Pakisztán szorosabbra fűzte kapcsolatait a közel-keleti államokkal, és meghatározó részt vállalt a Szovjetunió elleni hadműveletek szervezésében az afganisztáni háború vonatkozásában. Zia ul-Hakk 1988-ban egy máig részben tisztázatlan repülőgépbaleset következtében életét veszítette.

1988-ban visszatért a civil kormányzás Pakisztánba, a fegyveres erők ismételten visszavonultak a barakkok mögé. Az 1988 és 1999 közötti időszakot két párt vetékedése határozta meg. A Benazir Bhuttó nevével fémjelzett Pakisztáni Néppárt és a Pakisztáni Muszlim Liga (Naváz Saríf frakciója) két alkalommal is alakíthatott kormányt, majd 1999-ben ismételten katonai puccsra került sor. Pervéz Musarráf 2008-ig állt az ország élén a „demokrácia” védelmére hivatkozva. 2001 és 2008 közötti időszakban Musarráf Pakisztán elnöki pozícióját is betöltötte. 2004-ben jelentős alkotmánymódosítás következett be, amennyiben kiszélesítették az elnöki jogköröket, és egy prezidenciális jellegű rendszer alakult ki. Musarráf 2008-as lemondását követően Nagy-Britanniába költözött, és élesen bírálta az egyes civil kormányzatokat, majd később visszatért a dél-ázsiai átlamba.

2008 óta ismételten a két nagy politikai párt vetékedésének lehetünk a szemtanúi. 2010-ben ismételten az elnöki jogköröket is korlátozó alkotmánymódosításra került sor, amennyiben az elnöktől – többek között – megvonták a parlament feloszlatásának jogát. Pakisztán ismételten parlamentáris, félprezidenciális politikai rendszerré alakult át. A biztonsági helyzet romlása ellenére azonban jelenleg nem számolhatunk katonai hatalomátvétellel. A 2016-ban a hadsereg főparancsnoki posztjára kinevezett Kamar Dzsaved Badzsúa többször kiemelte, hogy a fegyveres erők részéről cél a civil kormányzat fenntartása.

Katonai puccsok Pakisztánban

Név	Időszak
Ajub Kán	1958-1969
Jahja Kán	1969-1971
Zia ul-Hakk	1977-1988
Pervez Musarraff	1999-2008

V. Közigazgatás

Pakisztán az alkotmány értelmében – Indiához hasonlóan – föderális berendezkedésű állam. A föderalizmus gyökerei a gyarmatosítás időszakáig visszavezethetők, illetve megerősítést nyert a függetlenségi törekvések alatt is. A Pakisztáni föderációt alkotó területek – mint Pandzsáb, Szind, Balúdzsisztán, Azád Kasmír, Gilgit-Baltisztán (Északi Területek) és a Khájber-Paktunkva régió eltérő történelmi tradícióval rendelkezik. A Pakisztán létrehozásában szerepet játszó 1940-es láhor-i nyilatkozat szerint az önálló államot alkotó tartományok széleskörű autonómiával kell, hogy rendelkezzenek. Mint ismeretes Pakisztán 1947-ben alapdokumentumaként az 1935-ös India kormányzásáról

szóló törvényt fogadta el az alkotmány 1956-os elfogadásáig. A dokumentum a dél-ázsiai etnikai és nyelvi sokszínűség kezelését éppen a széleskörű helyi autonómiában látja. A föderális berendezkedés tényleges megvalósítása előtt azonban egy meghatározó politikai akadály állt, nevezetesen a keleti és a nyugati országrész ellentéte. Kelet-Pakisztán Pakisztán összlakosságának 55 százalékát adja, amely egy gyakorlatilag is működő föderális struktúra kialakítását megakadályozta. A nyugat-pakisztáni vezetés ugyanis nem lett volna hajlandó elfogadni, hogy a lakosság arányát figyelembe véve politikailag Nyugat-Pakisztán legyen a meghatározó. Az 1970-ben a választások során kialakult politikai válság polgárháborúhoz, 1971-ben pedig az Indiával vívott harmadik indiai-pakisztáni vezetett. A háború eredményeként Pakisztán elveszítette területének és lakosságának jelentős hányadát, valamint Banglades 1972 januárjában független államként jött létre. Az 1972-es háború eredményeként

VI. Politikai pártok

Pakisztánban a politikai pártok nem a nyugati demokratikus modell szerint szerveződnek, hanem főként családi kötelékek és rokonsági kapcsolatok határozzák meg. A brit politikai hagyományok ebben az értelemben egyveleget alkotnak a helyi tradíciókkal. Pakisztánban a föderális berendezkedés következtében el kell különíteni azon pártokat, amelyek inkább országosan meghatározóak, és azokat, amelyek főként egy-egy népcsoport vagy egy-egy régió szempontjából fontosak. Pakisztán történelmében két nagy párt meghatározó országos szinten: a Pakisztáni Muszlim Liga Naváz Sarif frakciója (*Pakistani Muslim League* – Nawaz Sharif, PML-N), illetve a Pakisztáni Néppárt (*Pakistan People's Party*, PPP).

Pakisztáni Néppárt

A Pakisztáni Néppárt (PPP) 1967-ben alakult, és főként az 1970-es évektől válik népszerűvé a pakisztáni lakosság körében. A pártot a síita iszlámot követő Bhuttó család alapította Szind tartományban. A párt főként a baloldali szocialista értékek képviselője, amennyiben az 1970-es évektől az olyan társadalmi problémák megoldását hirdeti mint a szegénység. A PPP a szegényebb munkásrétegek, illetve mezőgazdasági munkások problémáinak megoldásával kampányol, amely rendkívül népszerűvé tette a pártot a városokban. A demográfiai robbanás által megsokszorozódott városi szegényréteg számára reális politikai alternatívát kínált a párt szemben a fegyveres erők által támogatott inkább elitista jellegű pártokkal szemben. Az 1970-es választáson Nyugat-Pakisztánban a legnépszerűbb politikai erővé vált, azonban országos szinten a Kelet-Pakisztán függetlenségét követelő Avámi Liga nyert. 1971 decemberében, amikor Kelet-Pakisztán önállósodása elkerülhetlenné vált, a PPP meghatározó karizmatikus figurája, Zulfikar Ali Bhuttó Pakisztán elnöke lett. Bhuttó – miután a fegyveres erők a vesztes háború következtében politikai válságba került – így rendkívül széleskörű, központosított hatalomra tett szert. 1973-tól haláláig az ország miniszterelnöki pozícióját tölti be. Zulfikar Ali Bhuttó nevéhez kötődik a Banglades függetlenné válásával kapcsolatos problémák (pl. hadifoglyok hazajuttatása) kezelése. 1973-ban pedig az irányítása alatt új alkotmányt fogadtatott el. Az 1973-as alkotmány a végrehajtó hatalom fejének rendkívül széles Az

1970-es években a PPP jelentős gazdasági reformokat hirdetett. Ennek keretében került sor – többek között – egy államosítási hullámra, illetve agrárreformra is. Zulfikar Ali Bhuttót a pakisztáni nukleáris fegyver atyjának is tekintik, ugyanis válaszként India 1974-es nukleáris kísérletére elindította a pakisztáni programot. A pártot és személy szerint Zulfikar Ali Bhuttót komoly kritikák érték a fegyveres erők és a vallási vezetők részéről a szervezet szekulárisága miatt. Fontos megemlíteni, hogy a párt hivatalosan az „iszlám szocializmus” ideológiáját tette magáénak, amennyiben egyidejűleg próbált hivatkozni a főként kínai ihletettséű szocialista szlogenekre, illetve olyan iszlám alapelvekre, mint a dzsihád. 1977-ben a Zia ul-Hakk, a fegyveres erők parancsnoka katonai puccsot hajtott végre Zulfikar Ali Bhuttóval szemben. Bhuttót az 1977-es választásokon elkövetett csalásokért komoly vádak érték az ellenzéki politikai szövetség, a Pakisztáni Nemzeti Egység részéről. 1979-ben a bíróság halálra ítélte, majd végrehajtották az ítéletet.

A PPP további sorsa összefonódott Zulfikar Ali Bhuttó lányának, Benazir Bhuttó politikai karrierjével. Mindez jól igazolja, hogy Pakisztánban a politikai pártok egy-egy család köré szerveződnek. Benazir Bhuttó, akit a nyugati világ egy a mérsékelt iszlámtól hirdetető női politikusként tartanak számon két ízben is betöltötte a miniszterelnöki posztot. 1988-ban Zia ul-Hakk halálát követően a PPP ismételten megnyerte a választásokat. Benazir Bhuttó miniszterelnökségét azonban a politikai viták övezték. Az 1990-es években politikai váltógazdálkodás alakult ki a Naváz Saríf vezette PML-N és a PPP között. 1990-től Benazir Bhuttó és a PPP ellenzékben folytatta tevékenységét, majd 1993-tól 1996-ig második ízben is betöltötte a miniszterelnöki posztot. Riválisai kritikusan néztek, hogy nőként tölti be a legmagasabb politikai pozíciót egy iszlám köztársaságban. Intézkedéseiben különösen próbált tenni a nők hátrányos helyzetének felszámolásáért, illetve szociális intézkedések sorát hozta. Férje Aszif Ali Zardari Bhuttó második miniszterelnöki ciklusa alatt – többek között – a befektetési miniszter. A Bhuttó családdal kapcsolatban igen komoly korrupciós vádak fogalmazódtak meg. A közbeszédben férjét, Aszif Ali Zardarit az első ciklus alatt „Mister 10 %-nak”, a második miniszterelnöki periódus alatt „Mister 20 %-nak” becézték. A család jelentős vagyonokat halmozott fel, amelyek egy részét nagy-britanniai ingatlan vásárlásra fordította, illetve svájci bankszámlán halmozott fel. A Bhuttó család korrupciós ügyeit a soron következő Naváz Saríf vezette kormány kivizsgálta, és több határozatban börtönbüntetésre ítélte őket. Aszif Ali Zardari 2004-ben szabadult a börtönből, ezt követően hol az Egyesült Királyság területén, hol pedig az Egyesült Arab Emírátságokban élt. Felesége, Benazir Bhuttó 1998-tól Dubaiban él 2007-es hazatéréséig.

A Bhuttó család 2007-ben az Egyesült Államok támogatásával visszatért Pakisztán területére, hogy élére álljon egy hatalommegosztásnak. 2007. december 27-én Benazir Bhuttót azonban kampánybeszéde során halálosan megsebesítették, a gyilkosságot az al-Káida vállalta magára. Férje, Aszif Ali Zardari Benazir politikai örökségét kihasználva élére állt a hatalommegosztási törekvéseknek, és a 2008-as elnökválasztás keretében öt évre az ország elnökévé választották. A PPP 2008-ban Juszuif Reza Giláni vezetésével kormányt alakíthatott a választási siker eredményeként. 2011-ben egy jelentős alkotmánymódosításra került sor, amelynek keretében az elnöki jogköröket jelentős mértékben korlátozták. A PPP a 2013-as parlamenti és elnökválasztást elveszítette, így ellenzékbe szorult. A pártot 2007 óta a politikus házaspár fia, Bilavál Bhuttó Zardari

vezeti, aki 2011-ben tér vissza nyugati tanulmányaiból, és azóta aktívabb szerepet vállal a politikában. A PPP továbbra is a Bhuttó család sarjai köré szerveződik, és a közelgő 2018-as választásokon az előrejelzések szerint nem sikerül megcsorbult népszerűségét visszaszerezni.

Pakisztáni Muszlim Liga (PML-N)

A Pakisztáni Muszlim Liga mint párt a Pakisztán-eszme megszületésével egyidős. A politikai mozgalom még Brit-Indiában alakult 1906-ban az indiai muszlimok érdekeinek artikulálása végett. Ahogy a korábbiakban utaltunk rá a Muszlim Ligának óriási szerepe van az önálló államiság koncepciójának megfogalmazásában is. A párt Pakisztán 1947-es megalapításától kezdve meghatározó politikai erő az országban. Miután 1958-ban a katonai puccsot követően valamennyi párt betiltásra került, így a Muszlim Ligát is újra kellett szervezni. A PML-N 1988-ban Fia Mohamed Khan és Naváz Saríf részvételével jött létre, és azóta meghatározó erő a pakisztáni politikai palettán. Míg a PPP inkább Szind tartományhoz kötődik, addig a PML-N a pandzsábi elit soraiból rekrutálja tagjait, vezetőit. A PML-N szemben a PPP baloldali szociális értékeivel, konzervatív nacionalista értékrendszert vall. A PML-N alapvetően status quo párti, jó kapcsolatokat ápol a fegyveres erőkkel is. A pártban a pandzsábi elit egyik jeles családja, a Saríf familia játszik meghatározó szerepet. Naváz Saríf három alkalommal is betöltötte a miniszterelnöki posztot. Naváz Saríf élesen szembenáll a Zulfikar Ali Bhuttó-féle ideológiával, amely az egyenlőség elvének hirdetésén keresztül magánvállalatokat államosított. Ez utóbbi hullám érintette a Saríf-család érdekeltségi körébe tartozó cégeket is.

A PML-N politikájának egyik sarokköve a szabad piacgazdaság körének kiszélesítése, és mint ilyen a (pandzsábi) gazdasági elit körében kifejezett támogatásra talált. Mindez némileg a fegyveres erőktől is függetleníteni tudta a párt megítélését, politikai támogatottságát. A Saríf család tulajdonosi körébe tartozik a híres Ittífák vállalati konglomerátum. Egyes szakértők szerint a PML-N sikeresen tudta ötvözni a mérsékelt iszlámot a pakisztáni nacionalizmussal, amely alapvetően szembeállítja a szekulárisabb és nyugatiasabb Bhuttó család uralta PPP-vel. A PML-N felépítését tekintve a PPP-hez hasonlóan nem tekinthető demokratikusnak, és meghatározó alá-fölérendeltségi patronusi kapcsolatokat látunk. Mindennek élén Naváz Saríf mellett bátyja, Sahbáz Saríf is meghatározó, amennyiben Pandzsáb főminiszteri pozíciójára háromszor is megválasztottak. Sahbáz 2008 óta tölti be a tartomány főminiszteri posztját. Sahbáz hihetetlen keményen leszámolt minden ellenállással, vasököllet próbál rendet tartani Pakisztán legmeghatározóbb tartományában, Pandzsábben.

A PML-N a PPP-hez hasonlóan több alkalommal is megnyerte az országos választásokat, és kormányt alakított. Az 1990-es években, ahogy a korábbiakban említettük Benazir Bhuttót váltotta két ízben is a miniszterelnöki posztot. Az első ciklusra 1990 és 1993, míg a másodikra 1997 és 1999 között került sor. Az első miniszterelnöki ciklusra főként a párt programjának megfelelően a gazdasági reformok, mindenekelőtt egy privatizációs hullám meghirdetése állt. Miniszterelnöksége alatt Pakisztán civil nukleáris programjának elindítását is meghirdette. Miután a párt koalícióban volt csak képes kormányt alakítani, így komoly politikai válság alakult ki a koalíció tagjai között. Az elnökkel kialakult politikai viták következtében a fegyveres erők nyomására 1993-ban lemondott a miniszterelnökségről. Az 1997-ben megkezdett második ciklusának

legfőbb kérdése a Pakisztán nukleáris kísérlete és annak nemzetközi következményei körül forgott. Miután 1998 májusában India végrehajtotta a Pokhran II. számú föld alatti nukleáris kísérleteket, a fegyveres erők nyomására Pakisztán válaszként hasonlóan cselekedett. Mindkét állam komoly nemzetközi kritikák és bilaterális szankciók ösztöztűzébe került. 1999 tavaszán a Naváz Saríf által kinevezett katonai főparancsnok, Pervéz Musarráf háborút indított az indiai Kasmírban található Kargil elfoglalása végett. A miniszterelnök állítólagosan nem tudott a katonai lépésről, és éles kritikákkal találta magát szemben a nemzetközi porondon. 1999 nyarán amerikai nyomásra, Naváz Saríf bejelentette, hogy kivonja a pakisztáni katonákat az indiai Kasmírból, illetve ennek nyomására elhatározta, hogy leváltja Musarráfot. Musarráf 1999 októberében Sri Lanka-i látogatásán tartózkodott, amikor is a rádió bejelentette menesztését. Válaszként Musarráf hazafelé tartva katonai puccsot hajtott végre, és átvette a hatalmat. Saríf háziőrizetbe került, majd a szaúdi király közbenjárásának köszönhetően Szaúd-Arábia menekült száműzetésbe. 2007-ben térhetett vissza az ország területére, és bekapcsolódott a politikába. A PML-N elveszítette a 2008-as választásokat a PPP-vel szemben, ugyanakkor öt esztendővel később, 2013-ban kormányt alakíthatott. Jelen sorok írásakor a PML-N irányítja Pakisztánt Naváz Saríf vezetésével.

Naváz Saríf harmadik miniszterelnöki ciklusában *Vision 2025* címmel egy olyan stratégiai tervet fogalmazott meg, amely hét pontban a pakisztáni gazdaság reformját tűzte ki célként. A *Vision 2025* című dokumentum a PML-N gazdasági víziójára épül, amelyben – többek között – infrastrukturális reformokat, energia és élelmiszerbiztonságot, az export jelentős növelését tűzte ki ambíciózus célként. Mint ismeretes a 2013-as választásokat követően a súlyos gazdasági válság következtében a Saríf kormány a Nemzetközi Valutaalappal 6,6 milliárd dolláros készenléti hitelmegállapodást kötött. A pakisztáni gazdasági fejlődés előtt olyan súlyos kihívások állnak mint a rendszeres áramkimaradás, az infrastruktúra hiánya, üzemanyaghiány, és nem utolsósorban a biztonsági kihívások. A Saríf-kormány talán legígéretesebb lépése a CPEC (*China Pakistan Economic Corridor*, *Kína Pakisztán Gazdasági Folyosó*) bejelentése és megnyitása. A több mint 60 milliárd dollár értékű főként gazdasági jellegű együttműködés célja, hogy fejlessze a pakisztáni infrastruktúrát többek között utak építésével. Kiemelt projekt a Belúdzsisztánban található Gvadár kikötő mélytengeri kikötővé való fejlesztése, amely kínai szempontból a Perzsa-öböl bejáratát jelentő Hormuzi-szoroshoz meglehetősen közel esik. A CPEC kapcsán Pakisztánban jelentős viták folynak elsősorban Kína érdekeivel kapcsolatban. A Saríf-kormány mandátuma 2018-ban jár le, amikor újabb választásokra kerül sor.

Pakisztán Tahrík-i Inszáf (Pakisztán Igazság Mozgalma)

A PPP és a PML-N mellett a 2013-as választásokon harmadik politikai erőként jelent meg az Imran Khán vezette a Pakisztán Tahrík-i Inszáf (PTI). A PTI valójában nem tekinthető új politikai formációnak hiszen gyökerei 1996-ra vezethetők vissza. Az 1996-os pártalapítástól kezdve egészen a 2013-as választásokig a párt nem nem örvendett túlzott népszerűségnek. A 2013-as országos választásokon azonban a parlamenti helyek 10 százalékát szerezte meg, amellyel a harmadik politikai erőként jelent meg Pakisztánban. A PTI elsősorban a két nagy pártból kiábrándult rétegeket szólította meg sikeresen meglehetősen építve a populista retorika nyújtotta lehetőségekre. A párt vezetője a Pakisz-

tánban meglehetősen népszerű Imran Khán, aki 1976 és 1992 között a krikettválogatott tagja. Népszerűségét annak is köszönheti, hogy irányítása alatt nyerte meg 1992-ben a krikett világkupát a pakisztáni válogatott. Visszavonulását követően pedig a politika színpadára lépett, és igen kritikussá vált az egyes pártokkal.

Pervez Musarraff

Mohádszír családból származó pakisztáni politikus, katona, 1998 és 2007 között a pakisztáni fegyveres erők főparancsnoka. 1999 októberében vértelen puccsal megdöntötte Naváz Saríf civil kormányát, majd nyílt katonai diktatúrát vezetett be. 2001-től 2008-as lemondásáig az ország elnöki pozícióját is betöltötte rendszeres választások közepette. 2001-ben csatlakozik a George W. Bush által meghirdetett terrorizmus-ellenes háborúhoz, amelynek keretében jelentős logisztikai utánpótlást nyújt az ISAF erőknek Afganisztánban. Vezetése alatt a középosztály megerősödése felgyorsul. Lemondását követően Londonba költözik, majd 2013-ban visszatér az országba. Jelentős önéletrajzi írása *In the Line of Fire* címen jelent meg.

Felhasznált Irodalom

- COHEN, STEPHEN PHILIP (2004): *The Idea of Pakistan*. Brookings Institution Press, Washington.
- COLLINS, LARRY-LAPIERRE, DOMINIQUE (2001): *Szabadság éjjélkor. India függetlenné válásának drámai története*. Corvina, Budapest
- GUNARATNA, ROHAN – IQBAL, KHURRAM (2011): *Pakistan. Terrorism Ground Zero*. Reaktion Books, London.
- HAQQANI, HUSAIN (2005): *Pakistan. Between Mosque and Military*. Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C.
- HARRISON, S. S. – KREISBERG, P. H. – KUX, D. (eds.) (1999): *India & Pakistan. The First Fifty Years*. Woodrow Wilson Center Press and Cambridge University Press, Cambridge
- HUSSEIN, ZAHID (2007): *Frontline Pakistan. The Struggle with Militant Islam*. I.B. Tauris, London and New York.
- LIEVEN, ANATOL (2011): *Pakistan. A Hard Country*. Penguin Books, London.
- MCGRATH, ALLEN (1996): *The Destruction of Pakistan's Democracy*. Oxford University Press, Karachi.
- NAWAZ, SHUJA (2008): *Crossed Sword. Pakistan. Its Army, and the Wars Within*. Oxford University Press, New York
- TALBOT, IAN (1998): *Pakistan. A Modern History*. Hurst & Company, London
- ZIRING, LAWRENCE (1997): *Pakistan in the Twentieth Century. A Political History*. Oxford University Press, Karachi

Srí Lanka

Háda Béla

I. Általános információk

Srí Lanka főbb társadalmi-gazdasági mutatói

Hivatalos név	Srí Lanka-i Demokratikus Szocialista Köztársaság
Főváros	Sri Jayawardenepura Kotte
Államforma	Köztársaság
Kormányzat	Félelnöki rendszer.
Pénznem	srí lankai Rúpia
Hivatalos nyelv	szinhala
Beszélt nyelvek	Szinhala, tamil, angol.
Területe	65 610 km ²
Lakossága	22 200 000 fő (becslés, 2016)
GDP	82,316 milliárd USD (Világbank, 2015)
Éves átlagos népességszaporulat	0,7 % (népszámlálás, 2012)
Etnikai megoszlás	Szingaléz (74,9%), srí lankai tamil (11,2%), indiai tamil(4,1%) mór (9,3%), burgher (0,2%), maláj (0,2%), vedda és egyéb (0,1%) (népszámlálás, 2012).
Népesség vallás szerint megoszlása	Buddhista (70,1%), hindu (12,6%), muszlim (9,7%), keresztény (7,6%) (népszámlálás, 2012).
Nemzeti ünnep	Srí Lanka alkotmányban rögzített nemzeti ünnepnapja február 4. Ceylon brit gyarmati uralom alóli felszabadulásának napja.

II. Országismertető

A Srí Lanka-i Demokratikus Szocialista Köztársaság a Maldív-szigetek és Bhután után Dél-Ázsia harmadik legkisebb állama. Az Indiai-óceánban fekvő szigetország területe 65 610 km², lakosságának lélekszáma 2016-ban 22,2 millió fő volt. Földrajzi

adottságai miatt az ázsiai térség egyik viszonylag elszigetelt államának számít, közvetlen környezetében mindössze egyetlen másik ország – az Indiai Köztársaság – található, melytől a legkeskenyebb pontján mintegy 53 kilométer széles Palk-szoros választja el. 1948. február 4-i függetlenné válását követően az addigi brit gyarmat domíniumi státuszba került, majd az 1972. évi alkotmány kimondta a szakítást a brit koronával és köztársaságban határozta meg az új államformát.

Az ország adminisztratív fővárosa 1980 óta Sri Jayawardenepura Kotte, pénzügyi és kulturális centruma ugyanakkor továbbra is a széles körben ismert Colombo. Sri Lanka területe kilenc tartományra oszlik, melyek összesen 25 körzetet foglalnak magukban (tartományonként 2-5 körzet létezik).

Lakosságának kulturális arculatát két nagy etnikai közösség határozza meg. A népesség többsége (74,9 %) az indoeurópai nyelvet beszélő, többségükben a Theraváda buddhizmus hívének számító szingalézek közül kerül ki, melyet a dravida nyelvű, többségben hindu vallású tamilok kb. 15,3 %-ot kitevő közössége követ. A szingalézek között történelmi okokból időnként megkülönböztetik a felvidéki és síksági szingalézeket, előbbieket (kb. 40%) az egykori Kandy királyság lakóinak leszármazottai, míg utóbbiak (kb. 60%) azon zömmel partvidéki térségek lakói, melyek már korán európai ellenőrzés alá kerültek.

Történelmi gyökereit és társadalmi beágyazottságát tekintve két markánsabb csoportra válik a tamil népesség is. Az sri lankai (vagy jaffnai) tamilok az sziget északi területein, illetve keleti tengerpartján az ókortól folyamatosan jelen lévő lakossági csoportot alkotnak, míg az ún. ültetvényi, vagy indiai tamilok (közülük a muszlim vallásúakat indiai móróknak is nevezik) a brit gyarmati telepítéspolitikát következtében a 19. század folyamán érkeztek a sziget belső területeire. Előbbiek a legutóbbi (2012. évi) népszámlálás alkalmával a lakosság kb. 11,2%-át, utóbbiak 4,1%-át alkotják. A tamilok a mai Sri Lankán az Északi Tartományban vannak abszolút többségben (a helyi lakosság 93,8%-a két csoport együtt), míg a Keleti Tartományban többségük már csak relatív (39,5%), de a közvetlen tengerparti területeken továbbra is egyértelmű fölényben vannak. Utóbbi tartomány Batticaloa körzetének 526 567 lakójából 2012-ben mindössze 6797 volt szingaléz, a többi tamil, mór és burgher.

Vallásfelekezeti szempontból főként a tengerparti városok mutatnak változatos képet. A két meghatározó etnikum „nemzeti” vallásai mellett itt jutnak nagyobb szerephez az összességében kisebbségi pozícióban létező kulturális csoportok. Közülük a társadalom jellegzetes, városi életmódot folytató, 9,3%-ot kitevő hagyományos csoportját alkotják a muszlim mórók, kik a szigetre még a középkor folyamán érkezett arab kereskedők hagyományainak követői. Sri Lanka 7,6%-ot kitevő keresztény vallású népessége etnikai gyökereit tekintve eléggé változatos. Jellegzetes részét alkotják e rétegnek az egykori európai gyarmatosítók leszármazottai, a burgherek. Nem egészen negyvenezer fős lélekszámukkal a népesség mindössze 0,2%-át teszik ki. Mellettük Sri Lanka keresztény közösségében a szingaléz és tamil nemzetiségű csoportok alkotják a hívők nagyobbik részét. A vallásosság erősen összekapcsolódott a nemzeti identitással, különösen a két legnépesebb etnikum esetében, meghatározva a sziget társadalmi és politikai fejlődését. Jelentős szerep hárult rá a lakosság életét a nyolcvanas évektől beárnyékoló polgárháború ideológiai frontjainak kialakításában is. Noha az ország alkotmánya hitet tesz a szabad vallásgyakorlat mellett, a buddhizmus szerepét külön is kiemeli és az állam feladatává teszi annak védelmét.

Srí Lanka ősi, még a szingalézek és tamilok honfoglalását megelőző népségnek leszármazottai a veddák. Az Ázsia déli részeit egykor benépesítő ősi rasszok egyik utolsó képviselőiként lélekszámukat legfeljebb mindössze néhány ezer főre becsülik, kihalásuk történelmi léptékkal a közeljövő várható fejleménye. A fentiek mellett a szigetország további, relatíve számottevő lakossági csoportját jelentik a szintén 0,2%-ot kitevő bevándorolt malájok, illetve leszármazottaik.

Az állam hivatalos nyelve a szingaléz, ún. nemzeti nyelvként viszont emellett a tamil is elismert. Történelmileg különösen ez utóbbinak van nagy jelentősége. Az oktatás mellett a tamil nyelv hivatalos eljárások során való használatára lehetőség van az ország északi és keleti tartományaiban és a törvényhozási munkában is. Mindemellett a hivatalos írásbeliség keretében széles körben használják még az angol nyelvet is, melyet közvetítő nyelvként ismernek el.

Srí Lanka az egy főre jutó GDP tekintetében a Maldív-szigetek után Dél-Ázsia második legfejlettebb állama. Ez 2015-ben már 11 763 dollárt jelentett vásárlóerő paritáson számítva. Fejlődése különösen 2001-től lépett látványos szakaszba és a polgárháború 2009. évi lezárása további dinamikát kölcsönzött neki. Ettől az évtől 2015-ig bezárólag az ország gazdasági össztermékének értéke csaknem megduplázódott. Városi térségei, különösen a tengeri kikötővel rendelkezők az utóbbi években igen gyors fejlődést mutattak, regionális összevetésben is jelentős infrastruktúrák jöttek létre. Srí Lanka hangoztatott gazdaságpolitikái ambíciója, hogy kulcsszerepet játsszon az Indiai-óceán térségének tengeri áruforgalmában. Földrajzi adottságai miatt erre mutatkozik is esélye.

III. Történelem

Az 1972-es névváltoztatást megelőzően Ceylon néven ismert Srí Lanka területe mintegy 30 000 éve lakott. A modern ember első őshonosnak tekintett közösségei, melynek mai leszármazottai is léteznek a veddo-ausztraloid nagyrassz ősi altípusát képviselő veddák voltak. Napjainkban meghatározó két népségcsoportjának, a szingalézeknek és tamiloknak megjelenése ugyanakkor már az ókor évszázadaihoz köthető. Az indoárja szingalézek az i. e. 6-5. század táján, valószínűleg több hullámban vándoroltak a szigetre Észak-Indiából, és a sziget északi, síkvidéki területein alapították meg első városállamaikat. Fokozatosan az elszigetelt területekre szorították vissza a jóval fejletlenebb veddákat, kultúrájuk csakhamar dominánssá vált a szigeten. A tamil lakossági csoportok állandó jelenlétének kezdetei némileg bizonytalanabbak és komoly politikai célzatú viták tárgyát is képezték a történelmi közelmúltban. Az bizonyos, hogy az i. e. 2. századtól erősödtek meg a dél-indiai tamil Pandya királyság támadásai a sziget kontinenshez közel fekvő vidékeinek szingaléz települései ellen. Ekkortól már egyértelmű a tamil jelenlét Srí Lanka északi partvidékén, ahonnan a szingalézeket az újonnan érkezettek fokozatosan délebbre szorították. A Pandyák dominanciáját a 10. századtól a szintén tamil bázisú Chola birodalomé váltotta fel. Jaffna központtal a tamilok szilárd területi hatalmat építettek ki a sziget északi részén, és a 13. századra Srí Lanka egyértelműen két részre bomlott, a tamil és szingaléz államok határai mentén. A Jaffnai királyság a 14. században teljesen függetlenedett a szárazföld tamil birodalmaitól és szuverenitását csak 1624-re számolták fel a területen 1505-től megjelenő portugálok. A gyarmatosító euró-

pai hatalmak számára a sziget legnagyobb értékét különleges mezőgazdasági lehetőségei és előnyös kikötői jelentették. Portugáliától 1638-1658 között fokozatosan a Holland Kelet-indiai Társaság birtokába kerültek a sziget partvidéki erődítményei, a szárazföld hegyvidéki belsejében azonban, amit az európaiak ekkor még nem hajtottak uralmuk alá, a Kandy királyság őrizte a szingaléz államiság maradványait, egészen 1815-ig. Végleges gyarmatosítását már a britek hajtották végre, kik 1796-ban vették el a hollandoktól ceyloni birtokaikat. 1801-ben a brit parlament koronagyarmattá nyilvánította Ceylont és dél-ázsiai terjeszkedésük keretében a szingalézok maradék különállását is felszámolva egységes gyarmattá szervezték a szigetet. Kandy utolsó uralkodója Indiába deportálva fejezte be életét. 1833-ban a birtok hatékonyabb igazgatása érdekében a gyarmattartók egységesítették a sziget tamil és szingaléz vidékeinek közigazgatását, mely akkori formájában még a királyságok korának öröksége volt. Ezzel a korábban külön politikai entitáshoz tartozó tamil és szingaléz lakossági csoportokat közös irányítás alá vonták, ha akaratlanul is, de megteremtve a feltételeit Ceylon későbbi egységes államként való felszabadulásának. E egységes gyarmaton a szingalézok markáns többséget alkottak, a britek viszont a gyarmat igazgatásánál aránytalanul nagyobb mértékben támaszkodtak az urbánusabb életmódot folytató helyi tamilokra. Az etnikai feszültségeknek további táptalajt adott, hogy az ültetvényes gazdálkodás munkaerő-igényét kielégítendő a britek a 19. század közepétől több százezer dél-indiai tamilt telepítettek be a sziget belső területeire. Ők lettek az ún. indiai- vagy ültetvényi tamilok. A szingaléz nacionalisták e folyamatban egy tudatos tervet láttak, mely kultúrájuk elsorvasztására és területeik eltamilosítására irányul, miközben Ceylonra alapvetően a szingaléz nemzet történelmi birtokaként tekintettek. Nemzeti narratívájuk a 20. század második felében komoly szerepet játszott a sri lankai társadalom legélesebb etnikai ellentétének kialakulásában és polgárháborúvá mélyülésében.

Modern történelmének legmeghatározóbb cezúrája Ceylon 1948. február 4.-vel bekövetkezett függetlenné válása volt, mely tehát a korábbi történelmi állapotok felülírásával egységes állam létrejöttét eredményezte. A dekolonizáció során a britek fő helyi tárgyalópartnerének számító nyugatias liberális-konzervatív Egyesült Nemzeti Párt (*United National Party, UNP*) vette kézbe a sziget kormányzását. Ez a párt integrálta magában a nyugati mintájú alkotmányosság iránt elkötelezett mérsékelt erőket, és sokáig monolitikus hatalmi tényezőként uralta a belpolitikát. A Senanayake család által dominált szervezet belpolitikai stratégiájának integráns részét képezte egyebek mellett a szétaprózott kommunista mozgalom elleni küzdelem is, mely jól megfért az ültetvényi tamilok politikai jogfosztásának gyakorlatával. A 19. században betelepült ültetvényi munkások leszármazottait a társadalom szingaléz többsége idegennek tekintette és az Indiába való visszatérést várta el tőlük. 1948-49-ben törvények sora zárta ki őket a választójogból, erősítve a sziget politikai életének szingaléz dominanciáját. Ennek következményei alól végül jobb- és baloldali csoportosulások sem vonhatták ki magukat.

Kezdetől fogva az UNP gyengeségét jelentette, hogy igen sokféle irányzatot képviselő szereplőt foglalt magába, így a függetlenné válás utáni belpolitikai helyzet stabilizálódását követően szinte előre látható volt későbbi szakadása. Egy ilyen pártszakadás alapozta meg 1951-ben a Sri Lankai Szabadságpárt (*Sri Lanka Freedom Party, SLFP*) létrejöttét, mely az ország belpolitikai életének másik meghatározó ereje lett. A párt alapító-vezetője, Solomon Bandaranaike mérsékelt szocialista programjával az 1956. évi

választások eredményeképpen kormányt alakíthatott a gazdasági nehézségekkel küzdő Ceylonon. Bandaranaike baloldalisága dacára jól játszott a nacionalista húrokon is, magát a szingalézek ősi kultúrájának és ami ezzel szinte egyértelmű, a buddhizmusnak védelmezőjeként pozicionálva. Tamillelles intézkedéseivel az SLFP nyíltan megfogalmazta a szigetország szingaléz nemzetállamként való működtetésének igényét. Más részről ugyanakkor a párt kormányzati pozíciója belpolitikai értelemben is új korszak nyitányát hozta: ettől kezdve két nagy szervezet kormányzati váltógazdasága jellemezte a közéletet. Lényegében napjainkig az ország valamennyi miniszterelnöke és egy kivételével valamennyi elnöke vagy a UNP, vagy az SLFP soraiból került ki. Bandaranaike 1959-ben merénylet áldozata lett, pártjának további vezetése feleségére, Sirimavora várt. Sirimavo Bandaranaike 1960-tól a világ első női miniszterelnöke volt. 1965-ig tartó első kormányzása széles körű szociális reformprogramot és protekcionista gazdaságpolitikát hozott az országnak. Mindez azonban súlyos eladósodottséghez vezetett, ezért amikor a UNP 1965-ben visszatért a hatalomba, gazdasági- és etnikai alapokkal egyaránt rendelkező társadalmi válsaggal kellett szembenéznie. Regnálása során a tamil szervezetekkel is kereste a megállapodás lehetőségét, a belső elégedetlenség azonban 1970-től újra az SLFP-t segítette hatalomra. Sirimavo Bandaranaike második, 1977-ig tartó kormányzása alapvető változásokat hozott a szigetország politikai rendszerébe. Az 1972-ben életbe lépett első republikánus alkotmány átadta a múltnak az addigi dominiumi státuszt és független köztársaságként határozta meg az államformát. Egyúttal az ország hivatalos nevét Ceylonról Srí Lankára változtatta. A buddhizmus államvallás lett, bár elvben a többi vallás is szabadon gyakorolható maradt. Ugyanakkor az addig hatályos, 1948. évi alaptörvény kisebbségvédelmi pontjai is kimaradtak. Az alkotmányreformon túl ekkor vezették be az ún. felsőoktatási arányosításokat, melynek keretében a tamil középosztály gyermekeinek jelentős részét kizárták a felsőoktatásból.

Srí Lanka tamil népességén belül a fejlemények nyomán felerősödtek a radikális hánkok. 1976-ban megalakult a Tamil Egyesült Felszabadítási Front (*Tamil United Liberation Front, TULF*) nevű politikai ernyőszervezet. Ezzel párhuzamosan pedig létrejöttek az első fegyveres csoportok is, köztük a még 1972-ben alapított Tamil Új Tigrisek, melyből később a Tamil Eelam Felszabadító Tigrisei (*Liberation Tigers of Tamil Eelam, LTTE*) nevű harci mozgalom fejlődött ki. Noha az 1977. évi választások után ismét a UNP alakíthatott kormányt és a felsőoktatási arányosítások hatályon kívül helyezésével és az alkotmányreform megindításával gesztusokat tett a kisebbség felé, a tamil és szingaléz radikálisok lecsillapításához ez kevésnek bizonyult. Srí Lanka (módosításokkal) máig hatályos, második republikánus alkotmányát 1978-ban hirdették ki. Az elődjénél liberálisabb alaptörvény hozta létre a jelenleg is létező félprezidenciális kormányzati rendszert, a tamilt pedig nemzeti nyelvvé nyilvánította. Junius Richard Jayawardene addigi miniszterelnök ült 1978-ban az államfő székébe. 1989 januárjáig tartó kormányzása a tamil-politika szemszögéből nézve súlyos kudarccal zárult.

Srí Lanka politikatörténetét a nyolcvanas évektől egészen a 21. század első évtizedének végéig alapjaiban határozta meg a szingaléz dominanciájú kormányzat és a tamil fegyveres szakadár csoportok között zajló polgárháború. A konfliktus kirobbanását egy 1983. július 23-tól napokon keresztül tomboló, több városra kiterjedt tamillelles pogromtól, az úgynevezett Fekete Júliustól számították. 1989 után a kormányerők első számú ellenfele az LTTE harci szervezete lett, melynek deklarált célja a független tamil

állam létrehozása volt a sziget északi és keleti tamillakta vidékein. Több szakaszban, huszonhat éven át zajlott a háború, melynek során az LTTE hosszú időre saját irányítása alá tudta vonni északi területek egy részét is. 1994-től az SLFP ismét magához ragadta a kormányrudat, az elnöki székbe Solomon Bandaranaike leánya Chandrika Bandaranaike Kumaratunga került. Második ciklusában, 2002-ben indították útnak norvég közvetítéssel a kormány és a felkelők közti tűzszüneti és békefolyamatot, mely az ígéretes kezdetek dacára 2006-ra végleg kifulladásra kényszerült. Ekkor már (2005-től) Percy Mahinda Rajapakse töltötte be az államfő hivatalát, szintén az SLFP képviseletében. Rajapakse a megelőző években fokozatosan legyengült LTTE-vel való leszámolásra tette fel politikai jövőjét. Országának külkapcsolatait is ennek alárendelve alakította, távolodva a nyugati államoktól és szoros viszonyt alapozva meg Pakisztánnal és a Kínai Népköztársasággal. 2009 tavaszára a háború végső szakaszába lépett, immár a kormányerők elsőprő fölényét mutatva. Végül május 19-re, a tamil fegyveres szakadár mozgalom teljes felszámolása után ültek el a harcok. A háborús cselekmények során elhunytak számát összesen 100 000 körülire becsülték. Ezzel Srí Lanka politikatörténetének jelenleg is tartó szakaszába lépett, melynek kezdeti éveiben az állam területi és politikai integritásának megerősítése mellett Rajapakse autoriter törekvései voltak a legemlékezetesebb fejlemények. Utóbbi tekintetben csak a 2015. évi elnökválasztás és Maithripala Sirisena győzelme hozott érdemi változást.

IV. Politikai rendszer

Srí Lanka – 19 módosítás mellett – jelenleg is hatályos, 1978. évi (ún. második republikánus) alkotmánya egységes államként határozza meg az országot. Ennek rögzítése a történelmi előzmények és tapasztalatok alapján vált fontossá az ország politikai elitjének többsége számára. Kifejezi az etnikai alapú elkülönülés tilalmát és azt a szándékot, hogy a lakosság egy politikai közösségként éljen.

Az ország államformája köztársaság, kormányformájára nézve félprezidenciális rendszer. Utóbbi tekintetben általában Franciaországgal sorolják egy kategóriába.

Aktív választójoggal rendelkezik minden 18. életévét betöltött srí lankai állampolgár, aki szellemileg egészséges és nem áll az alkotmány 89. cikkelye által meghatározott egyéb, büntetőjogi előéletéhez kötődő kizáró hatás alatt. A választásokon való részvétel feltétele hogy a választó felvetessen a névjegyzékbe. Minden személy csak egy választási körzetben lehet regisztrálva. Az aktív és a passzív választójog feltételei lényegében megegyeznek. Srí Lankán ugyanakkor kizárják a képviselői hivatal betöltéséből a fő közjogi méltóságok többségét (elnök, főügyész, bizottsági tag, a parlament főtitkára és stábjának tagjai stb.), az igazságszolgáltatási tisztségviselőket, aktív katonákat és rendőröket, csődeljárás alatt álló személyeket, kettős állampolgárokat, illetve akiknek olyan folyamatban lévő gazdasági és jogi ügyük van az állammal, amelyet képviselőként saját javukra tudnának befolyásolni. A választások általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján zajlanak.

Srí Lanka legfőbb közjogi méltósága a *köztársaság elnöke*, aki az államfő, a végrehajtó hatalom irányítója (jórészt a miniszterelnökön keresztül) és a hadsereg főparancsnoka is egy személyben. A választópolgárok közvetlenül választják öt éves időtartamra,

újraválasztásának lehetőségét az alkotmány 2015. április 28-i 19. módosítása egy alkalommal maximálta. Elnökké választható minden 35. életévét betöltött állampolgár, aki megfelel az aktív választójog követelményeinek, nem parlamenti képviselő és nem távolították el korábban elnöki hivatalából.

A srí lankai választási szisztéma a preferenciális szavazást részesíti előnyben. Az elnökválasztás alkalmával ez a következő forgatókönyv szerint érvényesül: amennyiben három elnökjelölt is indul, a választópolgárok két jelöltet, négy, vagy több induló esetén pedig három jelöltet rangsorolnak. Amennyiben egyik jelölt sem kapja meg első helyre rangsorolva az érvényes szavazatok több, mint 50%-át, a két legtöbb első helyes szavazatot kapó jelölt marad versenyben. A kieső jelöltek támogató választók második helyre sorolt szavazatit beszámítják a versenyben maradt jelölteknek. Ha a választó második helyre is kieső jelöltet rangsorolt, akkor a harmadik helyre sorolt szavazatot számítják be tőle. Ha ez is kiesett jelölt, akkor szavazata elvesztett. Aki így megszerzi a szavazatok többségét, az lesz az elnök.

Az államfő örökdik az alkotmányos rend működése felett. Ő hívja össze, napolja el, vagy oszlatja fel a parlamentet, fogadja a nagykövetekeket, kinevezi az elnöki tanácsosokat, a Legfelsőbb Bíróság főbíróját és egyéb bírót. Kinevezi a miniszterelnököt, illetve a vele való konzultációt követően a kormány tagjait. Hadüzenet és békekötés az ő személyén keresztül történik. Az elnöki kegyelmezési jogkör gyakorlása mellett a büntetések végrehajtásán is könnyíthet.

Akadályoztatása esetén a miniszterelnök helyettesítheti (akit addig a kabinet élén egy másik miniszter helyettesít majd). Ha az elnök hivatala mandátumának lejártá előtt megüresedik, a parlament saját tagjai közül választ ügyvezető elnököt a hátralévő időre.

Sajátos testület az intézményi struktúrában belül az *Alkotmányügyi Tanács*. Tíz tagja közül három – a miniszterelnök, a parlament elnöke és a parlamenti ellenzék vezetője – hivatalból kerül a tanácsba. Egy tagot az elnök jelöl ki a parlament tagjai közül, öt főt pedig a miniszterelnök és az ellenzék vezetője által jelölt személyek közül. További egy főt pedig a parlament többségének támogatása mellett szintén az elnök nevez ki a kormányfő és az ellenzék vezetőjének pártjaitól egyaránt különálló politikai szervezetek tagjai közül. A hivatalból tagok hivatali idejük lejártáig maradnak a tanácsban, a kinevezettek megbízása három évre szól.

Az Alkotmányügyi Tanács vezetője a parlament elnöke. Hatáskörébe tartozik kilenc, az alkotmányos rend fenntartása szempontjából kulcsfontosságúnak tekintett bizottság személyi összetételének megállapítása. A köztársaság elnöke ezen intézmények tagjait az AT javaslatára nevezi ki, így a testületnek e tekintetben döntő szava van. A kilenc bizottság a következő: Választási Bizottság, Közszerződési Bizottság, Országos Rendvédelmi Bizottság, Belső Ellenőrzési Szolgálat Bizottsága, Srí Lanka Emberjogi Bizottsága, a Korrupciós Vádatok Vizsgáló Bizottság, Pénzügyi Bizottság, Delimitációs Bizottság, Országos Közbeszerzési Bizottság.

Emellett az Alkotmányügyi Bizottság jóváhagyási joggal rendelkezik az egyes hivatalok betöltésére tett személyi javaslatok esetében. Ezen hivatalok a következők: a Legfelsőbb Bíróság főbírája és tagjai, a Fellebbviteli Bíróság elnöke, az Igazságszolgáltatási Bizottság tagjai, a bizottság elnökét kivéve. Továbbá a főállamügyész, a főellenőr, a Rendőrség főfelügyelője, az Ombudsman és a Parlament főtitkára. A Tanács legalább havi két alkalommal ülészik.

Srí Lanka *kormányának* feje az elnök, a kabinet viszont testületileg a törvényhozásnak felelős. A miniszterelnök kinevezésében fontos rendező elv az elnök számára, hogy a kiszemelt tagja legyen a parlamentnek és bírja a képviselők többségének bizalmát. Az országban hagyományosan egyszerre több tucatnyi politikus visel miniszteri titult, így az alkotmány harminc főben maximálja a kabinetminiszterek és negyven főben a megbízott miniszterek létszámát. A kormányfő megbízatása a kormány mandátumának lejárta előtt írásos lemondása, vagy képviselői mandátumának megszűnte miatt érhet véget. Minisztereit külön javaslatára az elnök mentheti fel. Hivatali feladatkörök ellátására az elnök nevezi ki a kabinetttitkárt, a miniszterelnök titkárát és a minisztériumi titkárokat is. Ezek kinevezésük után annak az államigazgatási vezetőnek felelősek aki mellé beosztották őket. A köztisztviselők besorolásával és munkaviszonyával kapcsolatos intézkedések a Közzszolgálati Bizottság hatáskörébe tartoznak.

Srí Lanka *törvényhozása* egykamarás struktúrában működik. A képviselők száma 225, kik öt év időtartamra kapnak mandátumot. A törvényhozási választások választóköri körzeteként zajlanak, nyílt listás választási rendszerben. Eszerint a választók először pártot választanak, majd megjelölik, hogy a párt melyik képviselőit (legfeljebb hármat) akarják a parlamentben látni. Az egyes körzeteken belül kevesebb, mint 5%-ot kapó pártokat és szervezeteket kizárják, a legtöbb szavazatot szerző párt kap egy bónusz helyet a törvényhozásban, a többi versenyben lévő jelölt között pedig eredményük szerint osztják szét a mandátumokat. 2017-ben 22 választóköri körzet volt. Az egyes választóköri körzetek eredményei alapján 196 képviselő jut be (36 tartományi jogon, 160 választóköri körzeti jogon) a törvényhozásba, további 29 mandátumot pedig az országosan szerzett szavazataik arányában az országos lista alapján osztanak szét a pártok között. Srí Lanka parlamentjében a legtöbb jogszabály elfogadása, módosítása, vagy hatályon kívül helyezése egyszerű többségi szavazással történik, szavazategyenlőség esetén az elnök voksa dönt. Ugyanakkor az alkotmány módosításához, illetve hatályon kívül helyezéséhez és új alaptörvény elfogadásához az összes képviselő legalább kétharmadának jóváhagyó szavazata szükséges.

A hatalmi ágak szétválasztását, így az igazságszolgáltatási rendszer politikától való függetlenségét Srí Lanka is alkotmányos alapcélnak tekinti.

Az igazságszolgáltatás csúcsszerve a *Legfelsőbb Bíróság*, melynek egy főbíró irányítása mellett nem kevesebb, mint hat és nem több, mint tíz bírása van. Hatásköre kiterjed az alkotmányos kérdésekkel és az alapvető jogokkal összefüggő ügyek elbírálására. A hagyományos alkotmánybírói funkciók Srí Lankán kizárólagosan a Legfelsőbb Bíróság hatáskörébe tartoznak. Mindemellett ez a legmagasabb fellebbviteli fórum, mely illetékes a választásokkal és a parlament jogainak és kiváltságainak megsértésével összefüggő beadványok elbírálásában, valamint minden egyéb olyan ügyben, melyet a törvényhozás a hatáskörébe rendel. Határozatai a hierarchiában betöltött pozíciójánál fogva végsőleges érvényűek. A LB főbírója hivatalból az Igazságszolgáltatási Bizottság elnöke. Két bírótársával egyetemben utóbbi feladatkörében az igazságszolgáltatási rendszer fejlődését, függetlenségének fenntartását és az állampolgárok egyenlő jogvédelmének érvényesülését segíti elő. A Legfelsőbb Bíróság bírái 65 éves korukig töltik be hivatalukat, ezt követően nyugállományba vonulnak.

Srí Lanka igazságszolgáltatási rendszerének második legmagasabb fóruma a *Fellebbviteli Bíróság*, amely egy elnökből és nem kevesebb, mint hat, de nem több, mint

tizenegy bíróból áll. Feladata a főbíróságokról érkező fellebbezések fogadása és a jogalkalmazás egységessé tétele. Ítélethozatali kompetenciája kiterjed minden olyan ügyre, amely nem közvetlenül a Legfelsőbb Bíróság hatáskörébe tartozik. A Fellebbviteli Bíróság tagjai számára 63 év a nyugdíjba vonulás korhatára.

Annak érdekében, hogy elkerüljék az állam túlzottan központosított irányítását és lehetőséget adjanak a regionális politikai törekvések részleges érvényesítésére Srí Lanka kilenc tartománya rendelkezik bizonyos törvényhozási és végrehajtási hatáskörökkel. Ennek intézményrendszere az állami struktúra egyszerűsített másaként működik. A végrehajtó hatalom vezetőinek funkcióit a tartományok esetében a *kormányzók* látják el, akiket az elnök nevez ki öt esztendőre. Tanácsadóikként helyi miniszteri testületek (nem több, mint 4 miniszterrel) működnek *főminiszterekkel* az élükön. A főminisztereket a kormányzó nevezi ki a *tartományi tanácsok* képviselőinek sorából. Mivel maga mögött kell tudnia a tanács többségét, gyakorlatilag rendre a legnagyobb helyi koalíció vezetője a főminiszteri kinevezés várományosa. Ezt az alkotmány is megerősíti, előírva, hogy amennyiben a tartományi tanács tagjainak legalább egyharmada egy bizonyos párt tagja, akkor annak a frakciónak a vezetőjét kell kinevezni főminiszterré. A kormányzó a főminiszter tanácsára nevezi ki a minisztereket, szintén a tanács tagjai közül. A miniszteri testületek ugyanakkor már a tartományi tanácsoknak felelősek.

A tartományi tanácsok a helyi törvényhozások. Létszámuk tartományonként eltérő, az adott terület lakosságának száma és kiterjedése alapján kerül meghatározásra (minden 40 000. lakos után 1 fő + 1000 négyzetkilométerenként 1 fő). Hatáskörükbe tartozik a helyi rendfenntartással, oktatással, hivatali intézményrendszerrel és igazgatással, építéssel, szociális szolgáltatásokkal, agráriummal, vidékfejlesztéssel, élelmiszerellátással, egészségügyi szolgáltatásokkal, környezetvédelemmel, műemlékvédelemmel stb. összefüggő ügyek szabályozása és felügyelete. Kivételt képeznek minden esetben a központi törvényhozás hatáskörét képező területek. Öt évre választják őket a törvényhozási választásokkal azonos nyílt listás rendszerben, adminisztratív körzetenként. Az első helyen végzett párt két plusz mandátumot kap.

Minden tartománynak külön főbírósága van, mely a helyi igazságszolgáltatás legmagasabb fóruma. Illetékes minden helyi érdekeltségű jogvitában, illetve minden olyan ügyben, melyet a helyi tartományi tanács által megalkotott jogszabály alkalmazását igényli.

V. Pártok és pártszövetségek

Srí Lankán 2017 januárjában 64 hivatalosan bejegyzett politikai párt volt, ezek elsőpró többsége azonban önállóan nem képes beleszólni az országos politikába. A sziget pártstruktúrája kapcsán két alapvető jellegzetességet kell kiemelni. Egyrészt, a lakosság pártpreferenciáinak alakulásában, egyes sarkalatos közéleti kérdések megítélésében a többségi etnikai/nyelvi határ egyértelmű, máig jól kirajzolódó választóvonalat jelent.

Másrészt az országos politika szintjén két markáns, kormányképes pólus figyelhető meg. A két vezető pártszövetség, az Egyesült Népi Szabadság Szövetség (*United People's Freedom Alliance, UPFA*) és az Egyesült Nemzeti Front a Jó Kormányzásért (*United National Front for Good Governance*) valójában egy évtizedek óta létező belpolitikai

törésvonal mentén rivalizál egymással. Az Egyesült Nemzeti Párt által dominált UNF 2001-ben alakult a Srí Lankai Szabadságpárt által még 1994-ben szervezett baloldali Népi Szövetség ellenpárjaként. Utóbbit 2004-től az UPFA váltotta fel. Persze mindkét szövetség a szavazatmaximalizálás szándékával jött létre, megerősítve vezető pártjaik évtizedes dominanciáját a szigetország politikai életében. A függetlenné válástól kezdve valamennyi kormányt e két párt egyike alakíthatta meg. Az továbbiakban a 2016. évi választásokon eredményesen szereplő, jelentősebb pártoknak szentelünk figyelmet.

Egyesült Nemzeti Párt (United National Party)

Az Egyesült Nemzeti Pártot 1946. szeptember 6-án alapította Don Stephen Senanayake, szingaléz ültetvényes, a függetlenségi mozgalom ismert alakja. Mérsékelt liberális konzervatív irányvonala, a nyugati értékeket is ismerő szingaléz középosztály Londonnak is elfogadható beállítódását tükrözte. A UNP a független Ceylon államalapító politikai ereje lett és egészen 1956-ig kormányozta az országot. Alapítójának 1952-ben bekövetkezett halálakor fia, Dudley Senanayake vette át a szervezet irányítását. Neki kellett szembenéznie a rivális Szabadságpárt felemelkedésével és a UNP hegemon szerepének elvesztésével. A párt mérsékelt beállítottsága a tamil szervezetekkel szembeni tárgyalókészségében is megmutatkozott. Srí Lankán a baloldal vezető pártja sajátította ki a radikálisabb álláspontokat a nemzetpolitikai kérdésekben, míg a UNP gyakran sokkalta nyitottabbnak mutatkozott a kisebbségi szempontokra is, liberálisabb vonala e tekintetben – ha nem is túl erőteljesen – de megmutatkozott. Ennek számottevő korlátja volt azonban a szingaléz többség közvéleményének alakulása, melynek domináns szerephez kerülésében a UNP kezdeti lépéseinek is nagy szerepe volt. A szigetország társadalmát megosztó alapvető kérdésekben a párt végső soron a mérsékelt többségi álláspontot osztotta. Ideológiájában a buddhista hitélet kiemelt védelme és fejlesztése (a vallásszabadság mellett) továbbra is hangsúlyos szerepet kap. Gazdaságpolitikait elveit a nyitott, piacbarát, kapitalista fejlődést elősegítő irányvonal határozza meg, melytől a délkelet-ázsiai államok fejlődési sikereinek megismétlését reméli. Tömegbázisa különösen a városi (főként Colombo környéki) szingaléz középosztály és a kisebbségi csoportok körében erős.

Srí Lankai Szabadságpárt (Sri Lanka Freedom Party)

A Solomon West Ridgeway Dias Bandaranaike által alapított, röviden csak Szabadságpártként emlegetett szervezet 1951-ben vált ki az Egyesült Nemzeti Pártból. Szocialista ideológiai alapértékei már igen korán erőteljes, szingaléz nacionalista jelszavakkal párosultak. A SLFP 1956. évi választásokat hagyományos baloldali programmal, szociális reformigéretekkel nyerte meg. Bandaranaike ugyanakkor – kihasználva az egykori gyarmattartók szokásaival szembeni nacionalista érzelmeket – az „ösi” szingaléz nemzeti értékeket és a vallásosságot is piedesztálra emelte, sokkal határozottabban, mint elődei. A stratégiája bevált: pártja tartósan a UNP váltópártjává emelkedett. Noha kezdeti radikális lépései után óvatos kiegyezést keresett egyes tamil csoportokkal, a Szabadságpárt neve végül a szingaléz sovinizmusmal kapcsolódott össze. Bandaranaike halála után felesége még markánsabb baloldali programot hirdetett, de a párt nemzetpolitikai vonalvezetésében a radikális populista kezdeményezések is határozottabb formát öltöttek. Ezáltal az SLFP-nek tagadhatatlan felelőssége lett abban, hogy az etnikai fe-

szültségek tovább mélyültek és polgárháborúvá eszkalálódtak. Napjainkra a Szabadságpárt a belpolitikai küzdőtéren mindezek ellenére leginkább mérsékelt baloldali erőként határozható meg. Tömegbázisa főként az alacsonyabb jövedelmű szingaléz lakosság köréből verbuválódik. Regionális összevetésben pozíciói első sorban Srí Lanka déli, illetve északi középső vidékein bizonyultak stabilnak. Mindemellett fontos tapasztalat, hogy a szingalézek lakta területeken a UNP és az SLFP támogatottságának alakulása gyakran az aktuális kormánnyal kapcsolatos hangulat függvénye, minthogy jelentős tömeg másodlagos preferenciáját jelenti a másik rivális párt. Ennek következtében nagyon nagy kiterjedésű „ingadozó” térségek vannak, amelyek lényegileg járultak hozzá az elmúlt évtizedek kétpárti kormányzati váltógazdaságának kialakulásához.

Tamil Nemzeti Szövetség (Tamil National Alliance, TNA)

A Tamil Nemzeti Szövetség a srí lankai tamil függetlenségi mozgalom egy, az LT-TE-nél számottevően mérsékeltőbb politikai szervezeteként alakult meg 2001-ben. Miután a háborús helyzet egyre kilátástalanabbá vált a tamil szakadárak számára, a TNA eltávolodott korábbi függetlenségi ideáitól és a legális politikai küzdőtér releváns pártjaként igyekezett megjelenni. Etnikai beágyazottsága miatt lényegében egyeduralkodónak számít az ország északi tartományában és jelentős erőt képvisel a keleti tartományban is. Napjainkban elfoglalt belpolitikai pozícióját alapjában véve a tamil nemzetiségi ernyőszervezet szerepe határozza meg, melynek keretében mondanivalóját leginkább a kisebbségi sérelmek orvoslása, illetve a tamil kulturális és nemzeti önazonosság megőrzése tematizálják. Szerepe jól példázza a korábban említett alapvető belpolitikai törvonalat az ország két vezető etnikuma között. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy noha jelen helyzetében a TNA választóinak társadalmi részaránya miatt számíthat egy stabil parlamenti képviselőre, tipikus etnikai pártként országosan domináns szerepre nincs esélye.

Janatha Vimukthi Peramuna (Népi Felszabadító Front, JVP)

Az 1965. május 14-én, az akkor mindössze 22 esztendőes Patabendi Don Nandasiri Wijeweera (Rohanna Wijeweera) vezetésével alakult JVP a srí lankai politikai paletta szélsőbaloldali, marxista pártja, mely a hidegháború idején a szigetország politikai, gazdasági és társadalmi életének kommunista minta szerinti átszervezéséért küzdött. A sikertelen fegyveres forradalmi módszereket a bipoláris korszak végével a legális politikai versengés váltotta fel, eszmei törekvései azonban érdemben nem változtak. A JVP továbbra is a gazdaság szocialista átalakítását, a kizsákmányolás megszüntetését szorgalmazza és első sorban a szegény paraszti, illetve munkás/alkalmazotti rétegek képviselőjének tekinti magát. A nemzetiségi kérdés tekintetében Srí Lanka állami egysege megőrzésének platformján áll.

Kormánypárti pozícióba egy alkalommal, a 2004. évi választások után tudott kerülni a Szabadságpárt koalíciós partnereként és az UPFA alapítójaként. Jóllehet, 2005 júniusában kilépett a koalícióból, továbbra is releváns párt maradt. A 2015. évi választások során a szingalézek lakta országrészekben a JVP a harmadik legjobb eredményt könyvelhette el a két nagy pártszövetség mögött.

VI. A 2010. és a 2015. évi választások

VI.1. A 2010. évi elnökválasztás

Srí Lanka 2010. évi államfőválasztását a frissen lezárt polgárháború nyomán keletkezett szingaléz nemzeti eufória légköre határozta meg. A regnáló Mahinda Rajapakse elnök a győztes vezér pozíciójából kívánt nekifutni a következő politikai megmérettetésének és megszilárdítani hatalmát egy újabb öt éves terminusra. Nem meglepő, hogy a kampányt lényegében a győzelem kivívásának korszakos jelentőségű fejleménye uralta.

Az ellenzéki pártok – érzékelve, hogy az adott politikatörténeti pillanat rendkívül kedvező az elnök számára – olyan jelöltet kerestek, akit a közvélemény hozzá hasonlóan a diadalmas végkifejlettel azonosíthatott. Sarath Fonseca tábornagy, a srí lankai fegyveres erők addigi vezérkari főnöke lett ez a személy, akit még 2005 decemberében Rajapakse helyezett pozíciójába, azonban ekkora már igen feszült viszony alakult ki közöttük. Fonseca 2009. november 12-én mondott le a védelmi vezérkari főnök posztjáról annak érdekében, hogy formailag az Új Demokratikus Front jelöltjeként kihívhassa egykori főnökét az államfői székért. Így mindkét esélyesnek tekintett elnökjelölt neve összefonódott a tamil fegyveres szakadár mozgalom felszámolásával, tehát az ellenzék legalább komolyan vehető, a közhangulatot felhasználni képes jelöltet támogathatott. Fonseca mögé ugyanis nem meglepő módon az ellenzék meghatározó része felsorakozott.

A többi 20 elnökjelölt lényegében nem is volt képes beleszólni kettejük küzdelmébe. A választást január 26-án tartották, a szavazásra jogosultak 74,5 %-ának részvétele mellett. Végeredményeképpen Rajapakse az érvényes szavazatok 57,88 %-ával megnyerte az elnökválasztást. Fonseca 40,15 %-ot kapott. Az egykori tábornok a sziget azon vidékein kapta meg a szavazatok többségét, ahol jelentős kisebbségi (tamil, illetve mór) népesség él. Ez az északi országrészt, illetve a keleti tengerpartot és az északnyugati tengerparti területeket, valamint Nuwara Eliya zömmel ültetvényi tamilok lakta körzetét jelentette. Az eredmények jól mutatták a szingaléz nacionalizmus jelszavait hangoztató Rajapakséval szembeni kisebbségi ellenérzéseket. Ez azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy megszorítsa ellenfelét, aki ezzel szemben – a várakozásoknak megfelelően – a szingaléz nemzetiségűek körében élvezett döntő támogatást, különösen az ország belső és déli területein. A régi-új elnök számításai tehát beváltak és megkezdhetette újabb ciklusát. Rajapakse ugyanakkor rendkívüli áruháznak tekintette a – saját felfogása szerint – általa a porból felemelt tábornok belpolitikai szembefordulását. Nem sokkal a törvényhozási választásokat követően, Fonseca-t katonai bűncselekményekre hivatkozva vád alá helyezték és 30 hónap szabadságvesztésre ítélték. Szabadon bocsátására államfői kegyelemmel került sor 2012 májusában, amerikai nyomásra.

VI.2. A 2010. évi törvényhozási választások

A polgárháború lezárását követő első törvényhozási választásokat 2010. április 8-án tartották a választásra jogosultak 61,26%-ának részvétele mellett. Mahinda Rajapakse elnök és a mögötte álló UPFA koalíció támogatottsága természetesen kitartott az elnökválasztás óta eltelt hónapokban, ezért a voksolás abszolút esélyesének számított. Végül az érvényes szavazatok 60,33%-ának elnyerésével a Egyesült Népi Szabadság Szövetség

144 mandátumot szerezve abszolút többségre tett szert a törvényhozásban. A rivális Egyesült Nemzeti Front kevesebb, mint fele annyi szavazattal, 29,34%-os arányban, 60 mandátumot tudhatott magáénak, amivel jelentős veresége dacára is őrizte második helyét a parlamenti erősorrendben. A Sarath Fonseca és az őt támogató kis pártok által a választásokra létrehozott Demokratikus Nemzeti Szövetség (*Democratic National Alliance*) 5, 49%-os támogatottság mellett 7 mandátummal a legkisebb frakció lett, messze alulmúlva alapítóinak várakozásait. Fonsecat pedig képviselői mandátuma sem óvta meg az elnök bosszújától. A harmadik legnagyobb frakciót a tamil pártszövetség, a Tamil Nemzeti Szövetség alakíthatta meg 14 fővel. A választások eredménye a törvényhozás oldaláról is megerősítette az államfőt. Rajapakse a kormány élére a veterán szabadságpárti politikus, Disanayaka Mudiysanselage Jayaratnet helyezte.

Mandátumok eloszlása a 2010. évi parlamenti választások eredményeképpen

Párt/Pártszövetség	Mandátumok száma
Egyesült Népi Szabadság Szövetség (UPFA)	144
Egyesült Nemzeti Front (UNA)	60
Tamil Nemzeti Szövetség (TNA)	14
Demokratikus Nemzeti Szövetség (DNA)	7

Forrás: Election Commission of Sri Lanka

VI.3. A 2015. évi elnökválasztás

2015-re Srí Lanka politikai atmoszféráját egyrészt az összességében gyors (bár lassulást mutató) gazdasági fejlődés és látványos beruházások, másrészt pedig a Mahinda Rajapakse elnök erőteljes hatalmi koncentrációs törekvései jellemezték. Az államfő igyekezett leépíteni vagy befolyása alá vonni az alkotmányos ellensúlyokként funkcionáló intézményeket és saját, illetve családtagjai kezébe összpontosítani a fontosabb gazdaságirányítási hatásköröket. Az országban végrehajtott nagyszabású kínai beruházások, illetve általában a Pekinggel folytatott gazdasági együttműködés ellenőrzését a Rajapaksa-klán szinte családi vállalkozásban végezte az államigazgatás legmagasabb szintjein is. Az elnök egyik öccse, Gotabaya a védelmi és városfejlesztési, míg a másik, Basil a gazdaságfejlesztési tárca vezetője volt. Végso soron az elnöki família diszponált az ország költségvetésének legnagyobb része (egyesek vélemények szerint akár 70 %-a) felett. Rajapakse autoriter vezetési stílusa és az országban burjánzó korrupció így az évek során erősen kikezdte a háborús győzelemmel felépített tömegbázisát.

Mindennek ellenére Rajapakse elnök korábban példátlan módon kifejezte szándékát arra, hogy egy harmadik államfői ciklusért is versenybe száll 2015-ben. Kihívója nagy meglepetésre párton belülről érkezett Maithripala Sirisena, a kormány egészségügyi miniszterének személyében. Sirisena formailag az Új Demokratikus Front jelöltjeként szállt versenybe, de lényegében a releváns ellenzék egésze felsorakozott mögé. Emellett a Szabadságpárt számos tagja, köztük Chandrika Kumaratunga volt államfő is támo-

gatta indulását. Sirisena a közélet megtisztításának és a Rajapakse családhoz erősen kötődő, de gazdasági hasznosságát illetően megkérdőjelezhető szerződések felülvizsgálatának ígéretével lépett fel. Hitet tett az elnöki túlhatalom korlátozása mellett is. Külpolitikai vonatkozásban az előző elnökség kínai orientációjának gyengítése és a nagyhatalmakkal való kiegyensúlyozottabb viszony került a kampány napirendjére. Minthogy a Kínával való szoros együttműködés komoly regionális stratégiai összefüggésekkel is bírt, Sirisena politikájának támogatói között az indiai kormány embereit is ott sejtették.

Az előző elnökválasztáshoz hasonlóan, bár sajátos körülmények között, de ezúttal is érvényesült a srí lankai belpolitikai küzdőtér kétosztatúsága: a két vezető politikai formáció által támogatott jelöltek mellett a többi 17 elnökaspiráns kimutatható támogatottsággal is alig rendelkezett. Sirisena végül a szavazatok 51,28 %-át megszerezve elnyerte az elnöki széket Rajapaksetól, aki a szavazatok 47,58 %-át kapta. Noha Rajapakse továbbra is erősnek bizonyult a választói törzsterületét képező, konzervatív szingaléz többségű belső és déli országrészekben, de Sirisena Sarath Fonsecanál sokkal több választási körzetet tudott elnyerni a hegyvidéken, a keleti tengerparti zónában és a sűrűn lakott nyugati tengerparton is. Utóbbi a Szabadságpárt törzsválasztóinak megosztása mellett arra is utal, hogy a Rajapaksa klán személyes hatalmi építkezése sok választónak ellenszenves volt Srí Lanka urbánus, polgárosultabb vidékein is.

VI.4. A 2015. évi törvényhozási választások

Srí Lanka szuverén történelmének 15. törvényhozási választását 2015. augusztus 17-én tartották igen magas, 77, 66 %-os részvételi arány mellett. A két vezető politikai erő eredménye a korábbinál kiegyenlítettebben alakult. Az UNP Egyesült Nemzeti Frontja nevében „a Jó Kormányzásért” jelszóval kiegészülve indult neki a választásoknak és a szavazatok 45,66 %-ának begyűjtésével relatív többséget ért el. Támogatóinak száma a 2010. évi állapothoz képest több, mint duplájára nőtt. A Rajapakse éra kormányzati stílusával szemben a jobboldal a jó kormányzás jelszávaiban keresett és talált hatékonyan kommunikálható ideológiai hívószót. A megelőző hónapok belpolitikai egyezségei miatt a pártszövetségnek jó esélye volt a megállapodásra az elnökkel, illetve a tamil pártokkal is, így stabil kormányalakítása megvalósíthatónak tűnt. Az UPFA 42,38%-os eredmény mellett 95 mandátumot tudhatott magáénak és a második legnagyobb párt maradt. A Tamil Nemzeti Szövetség 16 mandátumot szeretve saját területi és etnikai bázisán stabil pozíciót őrzött. Mellette hatfős frakciót alakíthatott a kommunista Janatha Vimukthi Peramuna, és egy-egy fővel képviselteti magát a Srí Lankai Muszlim Kongresszus és az Eelam Népi Demokratikus Párt is. Az UPFA-n belül az elnökválasztás nyomán két frakció különült el. Az egyik Rajapakse exelnök, a másik Sirisena hivatalban lévő államfő támogatóiból áll. Utóbbiak együttműködése ugyanakkor reális alternatívává tette a kompromisszumos kormányzást, minek következtében Ranil Wickremesinghe az Egyesült Nemzeti Párt elnöke megkezdhetette pályafutásának harmadik miniszterelnöki ciklusát is.

Mandátumok eloszlása a 2015. évi parlamenti választások eredményeképpen

Párt/Pártszövetség	Mandátumok száma
Egyesült Nemzeti Front a Jó Kormányzásért (UNFGG)	106
Egyesült Népi Szabadság Szövetség (UPFA)	95
Tamil Nemzeti Szövetség (TNA)	16
Janatha Vimukthi Peramuna (JVP)	6
Srí Lanka Muszlim Kongresszus (SLMC)	1
Eelam Népi Demokratikus Párt (EPDP)	1

Forrás: Election Commission of Sri Lanka

VII. Politikai kultúra és tartós kihívások

A függetlenné válás után a ceyloni politikai élet a legnagyobb vagyonnal rendelkező szingaléz családok meghatározó befolyása alá került. Általánosságban is jellemző, hogy a független Srí Lanka olyan prominens vezetőinek, mint Bandaranaike, Senanayake, vagy Jayawardene felmenői már a gyarmati időkben is karriert csináltak katonatisztként, ültetvényesként, vagy vállalkozóként, leszármazottaiknak elithez tartozása így magától értetődő jelenség volt. Az általuk alapított, illetve vezetett politikai szervezetek stabil társadalmi háttérrel tudtak építeni maguknak. Hasonlóan tartós elemeknek bizonyultak az állam alkotmányos fundamentumai is, melyek 1978 óta lényegileg változatlanok. Ennek előfeltétele volt, hogy az 1950-es évektől fokozatosan az egységes állami modell vált a politikai elit többségének jövőképévé, mely ekkortól a szingaléz nemzetállami jelleg határozott követelésével is párosult. Az 1978-as alkotmány e tekintetben is tartóssá vált álláspontot tükröz, amennyiben elismeri a kisebbségek (kiemelten a tamilok) kulturális jogait, de megkülönböztetetten kezeli a többségi szingalézek tradícióihoz és nemzeti karakteréhez kötődő elemeket, például a szinhala nyelvet és a buddhista vallást. Srí Lankán a függetlenné válást követően – hasonlóan számos más ázsiai országhoz – a nemzetépítés lett az egyik elsődleges stratégiai cél a politikai elitszoportok számára. A polgárháborús győzelem lényegében a szingaléz forгатókönyvet erősítette meg a nemzetpolitika formálása terén, a tamil dilemmát ugyanakkor nem oldotta meg. Továbbra is a társadalom jövőjének alapvető kérdése, hogy miképpen teremthető egy politikai közösség a két, tradícióiban és kultúrájában számottevő különbségeket mutató nemzet tagjaiból.

Mint érintettük, a szingalézek körében domináns Theraváda buddhizmus a nemzeti önkép elidegeníthetetlen része, a buddhista vallási elitnek így nagyon komoly befolyása van a társadalom véleményalkotására egyes meghatározó kérdéseket illetően. Ez különösen a tamilokkal szembeni kormányzati kezdeményezések tekintetében volt problémás, mikor buddhista szerzetesi közösségek egyértelműen a megbékélési politikával szemben foglaltak állást és a szingaléz sovinizmus nézeteit erősítették. A buddhista

vállásossággal kapcsolatban ugyanakkor mindkét nagy politikai tömb hangsúlyozottan barátságos gesztusokat tesz, felmérvén a nemzeti identitás öröjeként elismert klérussal való szembehelyezkedés belpolitikai kockázatait.

A 2015 után kialakult kormányzati felállás erősen konszenzusos hozzáállást követel meg az elnök és a parlamenti többség hatékony együttműködése érdekében. Komoly téttel bír ugyanakkor mindkét fél számára a korrupció visszaszorítása, mely Srí Lanka politikai és gazdasági életének súlyos teherterele lett. Ennek nyomán a közélet hitelességi válságának kezelése a 2015 utáni vezetés deklarált célja volt. A sikerek viszont 2017-ig mindössze részlegesek, miközben a Szabadságpárt megosztottsága Sirisena pártelnök-államfő és Rajapakse támogatásában egyértelmű belső kockázatot, a kormányzat jövőjére is hatással bíró belpolitikai törésvonalat hozott létre.

Felhasznált Irodalom

- „Census of Population and Housing 2012.” Department of Census & Statistics, Ministry of Policy Planning and Economic Affairs. URL: <http://www.statistics.gov.lk/PopHouSat/CPH2011/Pages/Activities/Reports/FinalReport/FinalReportE.pdf> (utolsó letöltés: 2017. február 01.)
- „Presidential Elections 2015.” Districts Results by Polling Division and All Island Results. Election Commission of Sri Lanka. URL: http://www.slelections.gov.lk/web/images/pdf/election_results/PE/PresidentialElections2015.pdf (utolsó letöltés: 2017. február 02.)
- „Presidential Elections 2010.” Districts Results by Polling Division and All Island Results. Election Commission of Sri Lanka. URL: http://www.slelections.gov.lk/web/images/pdf/election_results/PE/PresidentialElections2010.pdf (utolsó letöltés: 2017. február 02.)
- „Parliamentary General Election 2010.” Districts Results by Polling Division and All Island Results. Election Commission of Sri Lanka. URL: http://www.slelections.gov.lk/web/images/pdf/election_results/GE/ParliamentaryElections2010.pdf (utolsó letöltés: 2017. január 22.)
- „Parliamentary General Election 2015.” Districts Results by Polling Division and All Island Results. Election Commission of Sri Lanka. URL: http://www.slelections.gov.lk/web/images/pdf/election_results/GE/ParliamentaryElections2015.pdf (utolsó letöltés: 2017. január 22.)
- „Recognized Political Parties.” Election Commission of Sri Lanka URL: <http://www.slelections.gov.lk/web/index.php/en/recognized-political-parties> (utolsó letöltés: 2017. január 21.)
- PATRICK PEEBLES. 2006. *The History of Sri Lanka*. Greenwood Press, Westport – London.
- HÁDA BÉLA. 2007. A Srí Lanká-i polgárháború történeti gyökerei. *Kül-Világ*, 2007/2. szám, 32-50. URL: <http://www.freeweb.hu/kul-vilag/2007/02/hada.pdf> (utolsó letöltés: 2017. január 25.)
- „Ministry of Provincial Councils and Local Government.” Government of Sri Lanka. URL: <http://www.lgpc.gov.lk/eng/> (utolsó letöltés: 2017. január 25.)

- „Provincial Councils Elections Act.” Laws of Sri Lanka. URL: <http://www.srilankalaw.lk/Volume-VI/provincial-councils-elections-act.html> (utolsó letöltés: 2017. január 29.)
- „Tamil National Alliance” URL: <http://tnapolitics.org/> (utolsó letöltés: 2017. január 29.)
- „People’s Liberation Front” URL: <http://www.jvpsrilanka.com/english/> (utolsó letöltés: 2017. január 29.)
- „General Election – 2010.” infolanka.com, URL: http://www.infolanka.com/news/election_g_2010.htm (utolsó letöltés: 2017. január 23.)
- RANGA SIRILAL – SHIRAR ANEEZ – ANGUS MACSWAN., „Sri Lankan minister quits, to challenge Rajapaksa for presidency.” 2014. Reuters. 2014. november 21. URL: <http://www.reuters.com/article/us-sri-lanka-election-idUSKCN0J50W520141121> (utolsó letöltés: 2017. január 23.)
- Sri Lanka: Sinhala Nationalism and the Elusive Southern Consensus.” 2007. International Crisis Group. Asia Report No 141. 2007. november 7. URL: <http://www.refworld.org/pdfid/4732c78b2.pdf> (utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Szingapúr

Bartha-Rigó Márta

A Malajzia és Indonézia között fekvő délkelet-ázsiai sziget a maga 5,7 millió lakosával és 697 négyzetkilométerével a világ egyik legkisebb állama. Szingapúr 2015-ben ünnepelte függetlenségének 50. évfordulóját. Az ország tökéletes példája annak, hogy miként lehet rövid időn belül nemcsak gazdasági, hanem társadalmi fejlődést is elérni, s a harmadik világból az elsőbe kerülni.

I. Alapvető információk

Az 1965. augusztus 9-én alapított Szingapúri Köztársaság nevét két szanszkrit szóból lehet eredeztetni, a *singa* és *pura* szavak összetétele az 'oroszlán városát' jelenti. A területileg kicsinek számító állam gazdasági óriás, bár gazdasági növekedése a 2008-as válság után megtorpant, és azóta is 3% körül mozog. Azonban még így is – az egy főre eső bruttó hazai terméket figyelembe véve – a világ harmadik leggazdagabb országának számít. Szingapúr nemcsak gazdaságilag tartozik a fejlett államok közé, hanem más mutatók is a nyugati államokkal egy szintre teszik. Ezek közül a több tényezőt magában foglaló HDI-t kiemelve azt látjuk, hogy a várható élettartam, írás-olvasástudás és a munkanélküliség tekintetében is az élbolyba tartozik.

Szingapúr apró sziget létre többnemzetiségű állam, ahol a legnagyobb etnikai csoport a kínaiak adják 74%-kal, a fennmaradó részt főleg a malájok (13%) és indiaiak (9%) teszik ki. Ezek az arányok tükröződnek a vallási összetételben is, a buddhizmusnak van a legtöbb követője, ezt követik a muszlimok és a taoisták, majd a katolikusok és hinduk következnek. Az etnikai viszonyoknak megfelelnek az államban beszélt nyelvek is, s a kínai, a maláj és a tamil mellett az angol is hivatalos nyelv.

Szingapúr főbb társadalmi-gazdasági mutatói

Hivatalos név	Szingapúri Köztársaság
Terület	697 km ²
Lakosság	5 781 728 (2016)
Etnikai megoszlás	kínai (74,3%), maláj (13,4%), indiai (9,1%) egyéb (3,2%)
Vallási megoszlás	buddhista (33,9%), muszlim (14,3%), taoista (11,3%), katolikus (7,1%), hindu (5,2%), egyéb keresztény (11%), egyéb (0,7%), nem vallásos (16,4%)
Hivatalos nyelv	mandarin kínai, angol, maláj, tamil
Beszélt nyelvek	mandarin kínai (36,3%), angol (29,8%), maláj (11,9%), hokkien kínai (8,1%), kantoni kínai (4,1%), tamil (3,2%), teochew (chaozhoui) kínai (3,2%), egyéb indiai nyelvek (1,2%), egyéb kínai nyelvjárások (1,1%), egyéb (1,1%)

Főváros	Szingapúr (városállam)
Pénznem	szingapúri dollar (SGD)
Államforma	parlamentáris köztársaság
Államtípus	unitárius
GDP (nom.)	296,967 milliárd USD (IMF 2016)
GDP (PPP)	514, 837 milliárd USD (IMF 2017)
GDP/fő (nom.)	52 961 USD (IMF 2016)
GDP/fő (PPP)	90 151 USD (IMF 2016)

II. Történeti háttér

A 14. században a hindu-maláj birodalom jelentős kikötőt létesített a Malaka-szorosban, ezt azonban később hódítók lerombolták. Így a 19. század elejéig nem volt jelentős település a területen, azonban a kis halászkikötőben a 16. századtól portugál, holland és angol gyarmatosítók is megjelentek. A 19. század elején Sir Stamford Raffles, a Brit Kelet-indiai Társaság megbízottja választotta ki a szigetet kereskedelmi lerakatnak, és megszerezte felette az ellenőrzést a szomszédos Johor szultánjától. A szerződés aláírásának dátuma, 1819. február 6-a számít a modern Szingapúr megalakulása napjának, míg Rafflesre alapító atyaként tekintenek a szingapúriak. A kikötő 1829-től a délkelet-ázsiai brit gyarmatbirodalom kereskedelmi központjaként nemcsak brit leányvállalatoknak adott otthont, hanem virágzott az önkitermelés és a gumiültetvények is, melyek mind vonzották a környező maláj, indiai és kínai munkásokat. A terület felett a második világháború alatt Japán gyakorolt ellenőrzést, amit a háború után ismét brit fennhatóság váltott fel, a város ekkor visszakapta kereskedelmi központ szerepét. 1948-ban az életbe lépő új alaptörvény törvényhozó tanácsi választásokat írt elő, melyen a Szingapúrban született kínai lakosság nem vehetett részt. A kínaiak részvételét az 1953-as törvényt módosítás tette csak lehetővé, de előzetes regisztrációhoz kötötte azt.

A baloldali függetlenedési törekvések két irányból indultak el. Az egyik oldalon a maláj mintára szerveződő kommunista párt, míg a másikon az Angliában végzett fiatal értelmiségi kör tűnt ki Lee Kuan Yew vezetésével. Az 1955-ös választásokon Lee – két párttársával együtt – mandátumot tudott szerezni, és az ellenzék vezetője lett a David Marshall vezette Labour Front és a Liberális Szocialisták koalíciós kormányával szemben. Marshall egy év múlva lemondott, mivel a függetlenedést nem sikerült elérni, utódja, Lim Yew Hock pedig kíméletlenül elnyomta a függetlenedési mozgalmakat. Eközben a Lee Kuan Yew vezette Népi Cselekvés Pártja (People's Action Party, PAP) baloldali szárnyában belső ellentétek alakultak ki, ez azonban Lee népszerűségének nem ártott, mivel a korrupció elleni harcban kiemelt jelentőségű indítványt sikerült elfogadtatnia arról, hogy korrupt képviselő nem indulhat a választásokon. Malajzia 1957-ben szabaddult fel a gyarmati uralom alól, és megnyílt az út Szingapúr számára is. Ugyanabban az évben eredményesen zárultak a szingapúri önkormányzatiságra vonatkozó tárgyalások, 1958-ban pedig létrehozták a szingapúri állampolgárságot, eltörölve a kínai lakosságnak a választásokon való részvételhez szükséges regisztrációját. A választásokra készülő

Lee egy a társadalom minden csoportját magában foglaló néppárt létrehozását tűzte ki célul. Kampányában a nép igényeit figyelembe vevő párt képét alakította ki, mely a korrupció elleni küzdelmet, a munkahelyteremtést, a kínai oktatás fejlesztését és egyesített szakszervezeti mozgalmat ígért.

1959-ben hatalmas támogatottság mellett a PAP sikert is aratott, s Lee miniszterelnök lett (ekkor még a brit gyarmatbirodalmon belül). Az 1959–1965 közötti időszakban a párt és a kormány növekvő összefonódása figyelhető meg a helyi választókerületekben is. Az újonnan létrehozott Polgárok Konzultatív Bizottságai váltották fel a párt szervezeti egységeit és funkcióit, annak érdekében, hogy a szociális és jóléti szolgáltatások a PAP ellenőrzése alá kerüljenek. Mindeközben a PAP két szárnya ellentétesen kezdett el gondolkodni a Malajziához való csatlakozás kérdésében a gyarmati uralom végét követően. 1961-ben a pártból kizárt baloldaliak létrehoztak Barisan Sosialis (Szocialista Front) néven egy saját pártot, ennek tagjai tartottak a jobboldali maláj kormány kommunistaüldözésétől az esetleges csatlakozás után. Az újonnan megalakuló Malajziához való csatlakozást a maradék PAP támogatta, s a kérdésről 1962-ben népszavazást rendeztek. Ennek eredménye alapján 1963-ban az addigi brit gyarmat Malajzia tagállamává vált. Az etnikai és egyéb feszültségek miatt azonban 1965-ben a malájziai parlament Szingapúrt kizárta az államszövetségből, s ezzel a sziget – kényszerűen – önálló állammá vált.

A PAP-ból kiszakadt Barisan Sosialis rosszul taktikázott, 1968-ban a független Szingapúr első szabad választását bojkottálta, s így a Munkáspárton kívül nem maradt ellenfele a PAP-nak. Ez hozzájárult a következő évtizedek egypárti uralma kiépítéséhez. Lee Kuan Yew pártja 1959 óta minden választást megnyert. A belső feszültségek rendezéséhez szükség volt a gazdaság megfelelő működésére is, amit Lee Kuan Yew a külföldi tőkére alapozott exportorientált iparosítással képzelt el és valósított is meg. Ezt a gazdasági berendezkedést alakították az idők folyamán úgy, hogy megfeleljen a kor követelményeinek, így eltolódás történt a szolgáltatási szektor kiépítése felé.

III. Alkotmányos rendszer

Szingapúr politikai berendezkedése az angol westminsteri rendszerhez hasonló parlamentáris köztársaság. Jogrendszerében is az angol *common law* érvényesül. A választójog egyetemes és kötelező a 21. életévüket betöltött állampolgároknak. Az állampolgárság eredeztetése vér szerinti, legalább egy szülőnek szingapúrinak kell lennie. Az ország jelenlegi alkotmányát 1965. december 22-én fogadták el. Ez a legfelsőbb jogi nyilatkozat, mely az alapelveket és a három hatalmi ág működésének a keretét adja. Csak a parlamenti tagok több mint kétharmados jóváhagyásával módosítható a második vagy harmadik olvasatra. Az utolsó módosítás 2015-ben történt.

A hatalmi struktúra erősen centralizált, azonban pozíciót teljesítmény és lojalitás útján lehet szerezni, a meritokrácia jellemvonásai érvényesülnek. A szingapúri rendszert érdemuralomnak nevezhetjük. Egy olyan teljesítményelvű társadalmi rendszerről beszélhetünk, ahol a tudás és szellemi kiválóság befolyásolja az állam vezetését, az értelmiségnek hatalma van a közügyek irányításában, és a kormányzás funkcióit az arra érdemesek töltik be. Ez a nézőpont nemcsak a politikai, hanem a társadalmi életben is érvényesül, mivel az egyén pozíciója is a teljesítményétől függ. A Közzolgáltatások Bi-

zottsága (Public Service Commission, PSC) a szingapúri közszféra fontos pillére, mely kinevezi, helyükön hagyja, előlépteti és elbocsátja a köztisztviselőket, amellet, hogy ellenőrzést gyakorol felettük. Ez a bizottság nemcsak az egységet és a pártatlanságot biztosítja a közéletben, hanem azon van, hogy minden helyre a legjobban képzett, tapasztalattal rendelkező egyének kerüljenek, így örködve a meritokrácia felett. Az alkotmány 102. cikkelye határozza meg, hogy a hadsereg tagjai, a köztisztviselők, a jogszolgáltatásban dolgozók és a rendőrség tartoznak a bizottság felügyelete alá.

A végrehajtó hatalmi ág az elnök és a miniszterelnök együttműködésére épül, akinek munkáját a kabinet segíti. Az államfőt, az elnököt – egy 1991-es alkotmánymódosítás óta – közvetlen szavazással választják 6 éves időintervallumra egyszerű többséggel. Az 1991-es alkotmánymódosításig az elnököt négy évre választották, és csak ceremoniális jogkörrel rendelkezett. A módosítás bevezette az elnöki vétőjogot a kormány döntései felett, amellyel a körülmények alapos mérlegelése után élhet, miután konzultált az Elnöki Tanácsadók Bizottságával (Council of Presidential Advisers). A vétőjog a következő esetekben használható:

- a képzett tartalékok használatával kapcsolatban;
- a kulcsszerepben lévő hivatalnokok és állami vállalatok vezetőinek kinevezésében és elmozdításában;
- a rend fenntartása érdekében a Vallások harmóniájának törvénye (Religious Harmony Act) szerint;
- a folyamatos fogva tartással kapcsolatban a Belbiztonsági törvény (Internal Security Act) alapján;
- nyomozás visszatartása esetén, melyet a Korrupt Tevékenységet Vizsgáló Iroda (Corrupt Practices Investigation Bureau, CPIB) végez
- a Központi Tartalékképző Tanácsban (állami társadalombiztosítás intézménye, Central Provident Fund Board) fellépő befektetési erők változása esetén.

Szingapúri elnökök és hivatali idejük

Az elnök neve	Hivatali ideje
Encik Yusof Ishak	1965. augusztus 9. – 1970. november 23.
Dr. Benjamin Sheares	1971. január 2. – 1981. május 12.
Devan Nair	1981. október 24. – 1985. március 28.
Dr. Wee Kim Wee	1985. szeptember 2. – 1993. szeptember 1.
Ong Teng Cheong	1993. szeptember 1. – 1999. szeptember 1.
S. R. Nathan	1999. szeptember 1. – 2011. szeptember 1.
Tony Tan Keng Yam	2011. szeptember 1. – 2017. szeptember

Forrás: <http://www.istana.gov.sg/the-president> (saját szerkesztés)

A kormány fejét, a miniszterelnököt a legtöbb szavazatot kapó pártból jelöli ki az elnök a választások után. A kabinet tagjait a miniszterelnök javaslatára az elnök nevezi ki, a kormány pedig a parlamentnek tartozik felelősséggel. A kabinet az állami ügyek mindennapi működéséhez szükséges adminisztrációt végzi. A jelenlegi kormány 2015. október 15-én esküdt fel, és a következő minisztériumokat foglalja magában:

- Kommunikációs és Információs Minisztérium
- Kulturális, Közösségi és Fiatalokkal Foglalkozó Minisztérium
- Védelmi Minisztérium
- Nemzetbiztonsági Minisztérium
- Gazdasági és Társadalmi Ügyek Minisztériuma
- Oktatásügyi Minisztérium
- Környezeti és Vízförrásügyi Minisztérium
- Pénzügyminisztérium
- Külügyminisztérium
- Egészségügyi Minisztérium
- Belügyi és Jogi Minisztérium
- Munkaerőügyi Minisztérium
- Nemzeti Fejlesztési Minisztérium
- Társadalmi és Családi Fejlesztési Minisztérium
- Ipari és Kereskedelmi Minisztérium
- Infrastruktúra- és Közlekedésügyi Minisztérium
- Lee Kuan Yew fia, Lee Hsien Loong 2004 óta tölti be a miniszterelnöki posztot, emellett pedig a PAP főtitkára. Vezetésével az elmúlt három általános választáson a PAP mindig győzelmet aratott.

A törvényhozásért az egykamarás parlament a felelős, melynek 101 tagjából 89-et közvetlenül választanak az állampolgárok. 9 képviselőt az elnök jelölhet, akik két és fél éven át segítik a parlament munkáját közösségi szemléletükkel és a független látásmódjukkal. Legfeljebb 9 tagot – jelenleg 3-at – a választókerülethez nem tartozó ellenzékben jelölnek ki, biztosítva más szemlélet bekerülését is a parlamentbe. A képviselők többsége választás útján jut be a parlamentbe, és vagy egyéni (egymandátumos) választókerületet képvisel (Single Member Constituencies, SMC), vagy csoportos körzetet (Group Representation Constituencies, GRC). A csoportos képviseleten alapuló választókerületben a párttagok 3–6 fős csoportokat alkotnak, és közösen indulhatnak a választókerület képviselétére, amennyiben legalább egy tag kisebbségi (maláj, indiai stb.) származású. Ezzel próbálják biztosítani, hogy a nemzetiségek is képviseltetve legyenek a parlamentben. Több elemző azonban úgy látja, hogy a GRC rendszer nem más, mint a gyengébben teljesítő PAP képviselők második esélye, hogy bejussanak a parlamentbe.

A legtöbb helyet szerző politikai párt vezetője lesz a miniszterelnök, aki a megválasztott képviselők közül választja ki a kabinet tagjait. Parlamenti választásokat ötvenente rendeznek, és az előző parlament feloszlása után három hónappal kell megtartani a választásokat. A jelöltek csak a jelölés befejezése után kezdhetik el a választási kampányt, mely a választás napjáig folytatható. A választás napjáig minden szavazó kap egy értesítést az információval, hogy hol adhatja le a szavazatát. A szavazás kötelező és titkos, eredményét a kormány hivatalos közlönyben teszi közzé.

A westminsteri típusú parlamenti demokráciákban a parlament három fontos feladatot lát el: törvényhozó funkciója mellett ellenőrzi az állam pénzügyeit, és ellenőrző szerepet bír a kormány és miniszterei felett. A szingapúri parlament a parlament elnökéből, a kormányból, a ház vezetőjéből, a pártfegyelem fenntartójából, a parlamenti tagokból és a parlamenti titkárságból épül fel. A parlament elnöke vezeti a parlamenti üléseket, és érvényre juttatja a parlamenti szabályzatot az ügyek rendes lefolytatásához. A ház

vezetője a kormányzati ügyekért és a parlament törvényhozói programjéért felelős. A pártfegyelem fenntartója a párton belüli jó kommunikációért a felelős, és hozzájárul a párt parlamenti gépezetének minél jobb működéséhez. A parlament titkársága minden ügyben hozzájárul a parlament munkájához. Az utolsó parlamenti választás 2015. szeptember 11-én volt, amin a PAP 69,9%-ot ért el, megszerezve ezzel 83 helyet, a Munkáspárt 12,5%-a pedig 6 helyet jelentett. A következő választásra 2020-ban kerül sor.

Pártokra leadott szavazatok %-os elosztása 2015

Pártok	Szavazati arány
PAP	69,86
Munkáspárt	12,48
Szingapúri Demokrata Párt	3,76
Nemzeti Szolidaritás Párt	3,53
Reformpárt	2,63
Elsők a Szingapúriak	2,25
Szingapúri Néppárt	2,17
Szingapúri Demokratikus Szövetség	2,06
Nép Ereje Párt	1,13
Független	0,12

Forrás: http://www.eld.gov.sg/elections_past_parliamentary2015.html (saját szerkesztés)

A választási rendszer változásai 1963–2001

Év	Helyek száma	Egyéni választókerület (SMD)	Csoportos képviselőkerületen alapuló választókerület (GRC)	Választókerületen kívüli képviselő (NCMP)	Parlamentbe nominált képviselő (NMP)
1963	51	51	-	-	-
1968	58	58	-	-	-
1972	65	65	-	-	-
1976	69	69	-	-	-
1980	75	75	-	-	-
1984	79	79	-	0	-
1988	81	42	13 (vk.) 39 (hely)	2	-
1991	81	21	15 (vk.) 60 (hely)	1	6
1997	83	9	15 (vk.) 74 (hely)	1	9
2001	84	9	14 (vk.) 75 (hely)	1	9
2006	84	9	14 (vk.) 75 (hely)	1	9
2011	87	9	14 (vk.) 75 (hely)	3	9
2015	89	9	14 (vk.) 75 (hely)	3	9

Forrás: http://www.eld.gov.sg/elections_past_parliamentary.html (saját szerkesztés)

Az igazságszolgáltatás legmagasabb fóruma a Legfelsőbb Bíróság (Supreme Court), ami az elnök vagy az igazságügyi miniszter mellett 16 bíróból áll, két részre oszlik: fellebbviteli bíróságra (Appeal Court) és az alatt lévő bíróságra (High Court). A bírák kinevezésére az igazságügy miniszterrel való megbeszélés után a miniszterelnök tesz javaslatot, majd az elnök nevezi ki őket életük végig.

IV. Politikai pártok

A szingapúri politikai élet leghosszabb életű és legsikeresebb pártja a Népi Cselekvés Pártja (PAP, People's Action Party). Az 1954. november 21-én alakult párt két baloldali alakulat egyesülésével jött létre, a szocialista Lee Kuan Yew és a kommunista Lim Chin Siong vezette baloldali csoportok olvadtak egybe a PAP ernyője alá, azonban a későbbiekben a kommunisták kiváltak. Az eleinte kommunista beállítottságú párt hamar elkezdte kinőni eredeti elveit, és inkább szocialista demokráciával lehetne a legjobban körül írni államvezetési filozófiáját. Ez a megközelítés magában foglal autoriter, pragmatista, racionális és jogi jegyeket is.

A párt 1968-tól kezdve további négy választáson át az összes mandátumot megszerezte, ami hozzájárult az egypártrendszerű kormányzás kiépítéséhez. Az 1984-es választás volt az első, mikor a Szingapúri Demokrata Párt képes volt két helyet megszerezni. Helyi elemzők a PAP kudarcát a jövőbeli nagy tervekkel magyarázták, melyek nem fordítottak kellő figyelmet a lakosság jelenkori szükségleteire. A visszaesésre adott válasz fiatalítás volt, tizenegy párton kívüli jelöltet bevontak a hatalomba, akiknek személyiségét egy erre a célra létrehozott bizottság vizsgálta, a legígéretesebb öt személy pedig magától Lee Kuan Yew-től tanulhatta a vezetést és a stratégiai tervezést az ún. mentori ebédeken.

2006-ban a 87 parlamenti helyből 85-öt szerzett meg a PAP a parlamenti választásokon. 2011-ben a parlamenti helyek 92%-ért volt valódi verseny, melyen az ellenzékiek az addigi legjobb eredményüket érték el. A Munkáspárt 6 helyet szerzett, és további 3 nem nyertes jelölt kapott nem választókerületi mandátumot. A PAP így is a szavazatok 60%-át szerezte meg. A választásokon a PAP-on kívül 11 másik pártra adhatták le az emberek a szavazataikat, melyek a következők:

1. Demokratikus Haladás Pártja
2. Nemzeti Szolidaritás Párt (Lim Tean)
3. Népi Liberális Demokrata Párt
4. Szingapúri Maláj Nemzeti Szervezet
5. Reformpárt
6. Szingapúri Demokratikus Szövetség
7. Szingapúri Demokrata Párt (Chee Soon Juan)
8. Szingapúri Igazság Párt
9. Szingapúri Néppárt
10. Szingapúri Nemzeti Front
11. Néppárt (Thia Khiang)

A PAP dominanciája a parlamentben

Év	Helyek teljes száma	Résztvevő pártok száma	PAP által elnyert helyek	Ellenzék által elnyert helyek	PAP-ra szavazók %-os aránya
1963	51	8	37	15	46,93
1968	58	2	58	0	86,72
1972	65	6	65	0	70,43
1976	69	7	69	0	74,09
1980	75	8	75	0	77,66
1984	79	9	77	2	64,83
1988	81	8	80	1	63,17
1991	81	6	77	4	60,97
1997	83	6	81	2	64,98
2001	84	4	82	2	75,30
2006	84	5	82	2	66,6
2011	87	7	81	6	60,1%
2015	89	9	83	6	69,86

Forrás: http://www.eld.gov.sg/elections_past_parliamentary.html (saját szerkesztés)

Fontos kiemelni, hogy a PAP-pal szemben egyik jelentősebb ellenzéki párt sem rendelkezik átfogó ideológiai alternatívával. A meritokrácia elve alapján sem képesek potenciális kihívóként megjelenni a helyi politikában. Az elitizmus már az új párttagok kiválasztásában megjelenik, egy olyan zártkörű politikai folyamatról beszélhetünk, mely bizonyos tanulmányi és technikai képzettségtől függ, ami nem elérhető a lakosság többségének. Emellett az elitizmus ténye miatt míg a kormánypártot a hozzáértés és szakszerűség szelleme lengi körbe, addig az ellenzéknek csak korlátozott lehetőségei vannak. Az intézményesülés egészét a meritokrácia fogja körbe, melyet mindenki által elfogadott ideológiai koncepciónak tekintenek, így az ellenzék explicit módon egyetért a PAP által megfogalmazott célokkal, tevékenysége csak szörszálhasogatásként jellemezhető. Az ellenzék szerint azonban a kormány intézményi és strukturális akadályokat is gördít az útjukba annak érdekében, hogy ne tudjanak eredményesen fellépni a kormánypárttal szemben. Elsőként a *Belbiztonsági törvényt* emelik ki (*Internal Security Act, ISA*), mely alapján per nélkül bizonytalan időre őrizetbe vehető az a személy, aki kommunista nézeteket vall, és a belbiztonságra veszélyt jelent. 1963-ban a „hűtőház műveletben” 115 Barisan Sosialis-vezetőt, újságírókat és szakszervezeti tagot tartóztattak le az ISA-ra hivatkozva, ami a következő években is kedvelt fegyvere lett a kormánypártnak. 1987-ben 22 katolikus szociális munkást tartóztattak le marxista összeesküvés vádjával. A törvény, ami az ellenzék és az emberi jogi aktivisták szerint is a véleménynyilvánítás szabadságától fosztja meg a lakosságot, még mindig életben van.

Heng Hiang Khng a meritokrácia mellett más tényezőket is kiemel, mellyel az ellenzék sikertelenségét magyarázza:

- A PAP képessége és pragmatista hozzáállása, hogy a többetnikumú nemzet különböző érdekei között közvetítsen. Például a kínai közösség úgy látja, hogy a párt meg

tudja védeni az érdekeiket a tágabb geopolitikai környezetben maláj dominancia alatt is, miközben a maláj kisebbség úgy érzi, hogy a PAP féken tudja tartani a kínai sovinizmust.

- A pártnak köszönhetően folyamatos a gazdasági növekedés, sikeres a munkahelyteremtés, s elérhetővé váltak az alapvető közszolgáltatások, mint az oktatás, lakhatás és egészségügy.
- A PAP erőfeszítése és tényleges sikerei, hogy a közszféra és a kormány is korrupció nélkül működik.
- Az autoriter kormányzást finomhangolásokkal moderálták, például hatalmas emberi jogi jogsértések nincsenek. A média és az internet is szabályozva van, azonban az emberek mégis egy relatív nyitott országnak érzik államukat. Nyugati szemszögből Szingapúr semmiképpen sem demokrácia, azonban az országban nincsenek hagyományai a politikai aktivizmusnak, a szabad véleménynyilvánításnak, így olyan magas elvárásai sincsenek a lakosságnak a politikai jogaikkal kapcsolatban.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a PAP politikai dominanciáját a becsületes és hatékony adminisztráció mellett a prosperáló gazdaság adja, illetve az a tény, hogy a kormányzás autoriter jegyeit enyhítik.

V. A legfontosabb társadalmi, gazdasági és politikai kérdések

V.1. Politikai kérdések

Az eddigiekből úgy tűnik, hogy a szingapúri politikai berendezkedés demokratikus alapokon nyugszik, választások útján kerülnek hatalomra a döntéshozók. Azonban a Freedom House emberi jogokért küzdő szervezet is csak a részben szabad országok közé sorolja a szigetet. Lee Kuan Yew megszákítás nélkül több mint 30 évet volt hatalmon, munkásságát természetesen pozitívan értékelik, mert a fejlett világba vezette Szingapúrt. Nem szabad azonban elfeledkezni arról, hogy a három évtized alatt a PAP-nak konkurens pártja nem akadt, ami a lejáratásoknak, pereskedéseknek, fehér terrornak volt köszönhető. Az 1990-es években szintén folytatódott ez a tendencia, azonban inkább a politikai színpalak mögött.

Fontos politikai kérdés a családi összefonódások ügye. Lee 1990-es lemondásakor Goh Chok Tongot nevezte meg utódjának, akit meg is választottak. Valamivel korábban létrehoztak egy új posztot, a „rangidős miniszteri” (Senior Minister) széket, ezt a leköszönő miniszterelnök foglalta el. Goh miniszterelnöki kinevezése után Lee Hsien Loong vette át a miniszterelnök-helyettesi posztot, aki a modernkori államépítő, Lee Kuan Yew legidősebb fia. 2004-ben Goh Lee Hsien Loongot nevezte meg utódjának. Lemondása után Goh-t illette meg a rangidős miniszteri cím, de ez Lee Kuan Yew kizorolását jelentette volna a politikából. Ezt orvosolandó az idősebb fiú életre hívta a „mentor miniszter” (MInister Mentor, MM) pozíciót, ezt viselve apja továbbra is részt vehetett a politikában a háttérből 2011-es visszavonulásáig.

A családi kapcsolatok hálójá mellett további gyakran előkerülő kérdés a kisebbségek megfelelő képviselete, amire egyesek nem tartják elegendőnek a GRC rendszert, hanem az elnöki pozíciót is elérhetővé tennék számukra. Ezt a pozitív változást emelte ki egyik

interjújában a jelenlegi miniszterelnök is: „Olyan mechanizmusra van szükség, ahol ha túl hosszú idő telt el, és van megfelelő kisebbségi jelölt, akkor csak a kisebbségi csoport jelöltjeire lehetne voksolni, hogy a kisebbségi csoporthoz tartozók is biztosítva érezzék a helyüket a társadalomban”.

V.2. Gazdasági kérdések

A kormány aktív részt vállal a gazdaság fejlesztésében a Vállalati Társadalmi Felelősség rendszerén (Corporate Social Responsibility) keresztül, mely segít a leghatékonyabb és a legösszerübb fejlesztési irányt megadni a helyi gazdaságnak. Ezt segíti a *Gazdasági Fejlődés Tanácsának törvénye* (*Economic Development Board Act*), mely hozzájárul a növekedéshez.

V.3. Társadalmi kérdések

Média

A Médiafejlesztési Hatóság (Media Development Authority, MDA) az információért, kommunikációért és művészetekért felelős minisztériummal (Ministry of Information, Communications, and the Arts, MICA) együtt erős szabályozás alá veszi a nyomtatott sajtótermékeket, internetet, zenét és filmeket. A tiltás, cenzúra és korlátozás eszközeivel élve próbálják kiszűrni a társadalomra káros tartalmakat. Emellett előírják, hogy a televíziós műsoroknak reggel 6 órától este 10 óráig olyan tartalmat kell sugározniuk, mely minden korosztály számára megfelelő.

Az országban nagyszámú külföldi médiacsoport is tevékenykedik, melyek újságjaikat cenzúra nélkül kiadhatják. Azonban az Újság- és a nyomtatottmédia-törvény (*Newspaper and Printing Presses Act*, NPPA) alapján azokat az orgánumokat, melyeket úgy ítélnék meg, hogy a belpolitikába beavatkoznak, korlátozhatják.

A lakosoknak az internet elérhetősége nem korlátozott, azonban a kormány az interneten lévő tartalmakat ellenőrzi. Az MDA törvénye alapján az internetes szolgáltatásokat nyújtóknak összhangba kell hozniuk a honlapon jelenlévő információkat a törvényben meghatározottakkal. A kormánynak joga van a blogokban és különböző magánjellegű hírfolyamokban lévő információkat ellenőrizni, sőt ha úgy ítélik meg, hogy bármilyen tartalom veszélyt jelenthet a közbiztonságra, közmorálra és az etnikai-vallási harmóniára, akkor blokkolhatja az oldal elérését. Emellett a pornográfiát, etnikai és vallási intoleranciát, terrorizmust és szélsőséges nézeteket hirdető oldalakat tiltás alá helyezik.

Hasonlóan szigorú törvény vonatkozik a filmekre is. A *Filmtörvény* (*Films Act*) alapján a politikai jellegű filmeket (kivéve a kormány által finanszírozottakat) és azokat, melyek a közérdekkel ellentétesek, a MICA miniszter bármikor betilthatja.

Tudományos szabadság

A felsőoktatási közintézmények és politikai kutatóintézetek korlátozott autonómiával rendelkeznek. Az egyetemi oktatók technikailag nem a kormány alkalmazottai, azonban a gyakorlatban a kormány befolyása alá esnek. Tudományos előadásokban, publiká-

ciókban, tanóra alatt vagy azon kívül a politikai vezetők kritizálása s az olyan társadalmi és gazdasági kérdések feszegetése, amelyek a harmóniát megzavarhatják, büntetést von maga után. A tananyagok pedig a kormánypárt politikai nézőpontját tükrözik.

Emberi jogok

Szingapúrban kirívó emberijog-sértésekkel nem találkozunk, az amerikai országjelentések sem említenek kirívó eseteket, azonban az „ázsiai értékek” elsőbbséget élveznek a Nyugat által definiált emberi jogokkal szemben.

1977-ben a Szingapúri Egyetem Politikatudományi Intézete vitára hívta a régió tudósait az ázsiai értékekről. Ennek során leszögezték, hogy nehéz olyan definíciót találni, amely egész Ázsiára érvényes lenne, mivel Ázsia nem tekinthető kulturálisan egységesnek, de megállapították a régióhoz kapcsolódó értékek közös jellemzőit. Ezeket a csoportban való gondolkodás és paternalista munkaadó-foglalkoztatott viszonyban jelölték meg, majd kiemelték a kölcsönös segítségnyújtás, a szülő-gyermek viszony és a családi, illetve baráti kapcsolatok fontosságát, valamint a mindent átszövő normatív ideológia és érték koncepció érvényesülését.

Lee Kuan Yew már retorikájában is elkezdte használni az ázsiai értékek kifejezést, melyek a konfucianus etikán alapulnak. Hangsúlyozta az ázsiai rendet, fegyelmet, a családok, a felelősségvállalás, a kemény munkamorál és kollektívizmus szerepét, melyek az eltérő ázsiai kultúrákban közös vonásként tűnnek fel. Emellett kiemelte, hogy a puha tekintélyelvűségeen alapuló politikai rendszer is ilyen közös jegynek számít, mellyel elvetik az angolszász fejlődési modellt és politikai berendezkedést. Sikerességük nem ezeken az értékeken alapszik, így az ázsiai modell képes lehet alternatívát nyújtani a Nyugattal szemben Ázsián kívül is. Emellett kitér a közösségi jogok elsőbbségére az egyén jogaival szemben, ami a kollektív gondolkodásban gyökeredzik, illetve előtérbe állítja a gazdasági, szociális, kulturális jogokat a polgári és politikai szabadságjogokkal szemben, mivel az étel a legtöbb ázsiai és afrikai országban még a mai napig is többet jelent, mint a szabad választások vagy véleménynyilvánítás intézménye.

VI. Összegzés

Szingapúr példaértékű gazdasági növekedése, a szegénységből való kitörése elképzelhetetlen lett volna direkt állami beavatkozás nélkül. A hegemon pozíciót élvező Népi Cselekvés Pártja olyan kormányzatot tudott létrehozni, mely fejlődésorientált pragmatikus lépésekkel a fejlett világba emelte a délkelet-ázsiai államot. Az ország politikai berendezkedése azonban semmiképp sem feleltethető meg a Nyugat által definiált demokráciának. A puha autoriter kormányzás eszközei azok, melyek lehetővé tették a felemelkedést.

Felmerül a kérdés, meddig tartható fenn ilyen gazdasági növekedés mellett ez a politikai struktúra, a PAP szinte egyedüli hatalma a politikai életben. A modernizáció miért nem hozta eddig magával a lakosság igényét a valódi liberális demokráciára? Ezzel kapcsolatban ki kell emelni a PAP önkorlátozását, mely a túlkapások helyett a korrupciómentességre, a gazdasági fejlődés fenntartására és a lakosság jólétének a nö-

vekedésére törekedett, és a mai napig is ezekért munkálkodik. Teszi mindezt úgy, hogy a demokrácia egyes intézményeit meghonosította, de megtartott autokrata kormányzási elemeket is, melyek a szabadságjogokat korlátozzák. Átvitt értelemben ez egy ázsiai típusú társadalmi szerződés, melyben a lakosság átadja a szuverenitásnak a nagy részét az államnak a gazdasági növekedés és a jólét szintjének évenkénti emelkedésének érdekében. A szerződésben elfogadják politikai és szabadságjogaik csorbulását a gazdasági prosperálásért, cserébe az állam nem él vissza a megszavazott bizalommal, nincsenek kirívó túlkapások, csak olyan tevékenységek ellen lép fel, mely a lakosság és a PAP-kormány harmóniáját megbontaná.

Lee Kuan Yew (1923–2015)

Lee Kuan Yew (más átírásban Li Guanyao, Li Kuang-yao, Li Kuan Ju) Szingapúr „alapító atyja”, első miniszterelnöke, a 20. század egyik legtekintélyesebb ázsiai politikusa volt. Kínai etnikumú szingapúri családba született a brit gyarmati uralom idején, Cambridge-ben szerzett jogi diplomát. 1954-ben több társával együtt megalapította a Népi Cselekvés Pártját (People's Action Party, PAP), amelynek ettől kezdve egészen 1992-ig a főtitkára volt. Lee célja az 1950-es években a Maláj-félsziget – beleértve Szingapúrt is – brit gyarmati uralom alóli felszabadítása és egységes állammá alakítása volt. 1955-ben bekerült a törvényhozásba, ahol az ellenzék vezetője lett. Az 1959-es választásokat a PAP fölényesen megnyerte, s Lee Szingapúr miniszterelnöke lett. 1963-ban sikerült elérnie, hogy Szingapúr csatlakozzék a frissen létrejött Malajziához, de etnikai és ideológiai ellentétek miatt 1965-ben Szingapúrnak el kellett hagynia az álamszövetséget. Lee úgy lett az ekkor létrejött önálló Szingapúri Köztársaság miniszterelnöke, hogy addig kifejezetten ellenezte az önállóságot, a szigetet életképtelennek tartva Malajzián kívül. A független városállam kormányfőjeként azonban kifejezetten sikeres lett. A PAP az azóta tartott összes választást megnyerte, s Lee 1990-es lemondásáig miniszterelnök maradt. Kormányzása három évtizede alatt Szingapúr frissen felszabadult, etnikai konfliktusoktól sújtott, természeti erőforrásokban szegény kikötőből a világ egyik legfejlettebb országává, Ázsia egyik ipari, pénzügyi és tudományos-technológiai központjává vált. Lee pragmatikus, a gazdaság építésére és a szingapúri nemzeti identitás kialakítására koncentráló kormányzását az erőteljes állami beavatkozás és a piacgazdaság kombinálása jellemezte. Ugyanakkor Szingapúrban erőteljesen tekintélyelvű államot épített ki, ellenfeleinek bebörtönzésével vagy ellehetetlenítésével, a szólásszabadság korlátozásával, a kritikusok elnémításával biztosította a PAP szilárd hatalmát és fejlesztő államának sikerét. Gondosan megtervezett utódlási folyamat során Lee 1990-es lemondása után előbb Goh Chok Tong addigi kormányfőhelyettes lett a miniszterelnök (1990–2004), majd pedig Lee Kuan Yew fia, Lee Hsien Loong (2004–). Befolyását haláláig megőrizte, 1990–2004 között a „rangidős miniszter” pozíciójában utódja tanácsadója volt, majd 2004–2015 között „mentor miniszterként” segítette fia munkáját.

S.G.

Felhasznált Irodalom

- BÓKA ÉVA. 2010. *Európa és Ázsia – Modernizáció és globalizáció*. Pannonprint Kft, Veszprém.
- CHAU PAK KWAN. 2000. *Systems of Government in Some Foreign Countries*. Elérhető: <http://www.legco.gov.hk/yr99-00/english/sec/library/990rp03.pdf> (utolsó letöltés: 2016. november 21.).
- CIA Factbook: Singapore. Elérhető: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sn.html> (utolsó letöltés: 2016. november 1.).
- Country Reports on Human Rights Practices for 2011. United States Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor. Elérhető: <https://www.state.gov/documents/organization/160101.pdf> (utolsó letöltés: 2016. november 1.).
- DIANE, MAUZI K. – MILNE R.S. 2002. *Singapore politics under the People's Action Party*. Routledge, London.
- Elérhető: <http://www.mendeley.com/research/false-western-universalismtowards-true-universal-universalism/> (utolsó letöltés: 2012.04.16.).
- FETZER, JOEL S. „Election Strategy and Ethnic Politics in Singapore.” *Taiwan Journal of Democracy*, Volume 4, No. 1: 135–153.
- Freedom House honlapja: <https://freedomhouse.org/country/singapore> (utolsó letöltés: 2016. november 2.).
- GAWLIKOWSKI, KRZYSZTOF. 2004. „From false „Western universalism” towards true „universal universalism.”
- HENG HIANG KHNG. 1997. „Economic Development and Political Change, the democratization process in Singapore.” In Anek Laothamatas (ed.) *Democratization in Southeast and East Asia*. Singapore: ISEAS
- Human Development Report. Elérhető: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/SGP> (utolsó letöltés: 2016.12.01)
- MAGASHÁZI ANIKÓ. 2014. „Szingapúr és a modernizáció.” *Társadalomkutatás*, 32. köt. 4. szám, 2014. december
- Magyar Külügyminisztérium honlapja: http://www.mfa.gov.hu/kulkepvisolet/SG/hu/Bilateralis/szingapur/pol_kapcs.htm?printable=true (utolsó letöltés: 2016. december 17.)
- „New York Times pays damages to Singapore’s leaders.” Elérhető: <http://www.reuters.com/article/us-singapore-newyorktimes-idUSTRE62N26D20100324> (utolsó letöltés: 2016. november 2.).
- PAP honlapja: <https://www.pap.org.sg> (utolsó letöltés: 2016. november 4.).
- RODAN, GARRY. 1996. „Singapore in 1996: Extended Election Fever.” *Asian Survey*, Vol. 37, No. 2, A Survey of Asia in 1996: Part II (Feb., 1997), 175–180.
- RODAN, GARRY. 1996. *Political Oppositions in Industrialising Asia*. Routledge. 1996.
- Szingapúri Alkotmány szövege: http://www.servat.unibe.ch/icl/sn00000_.html (utolsó letöltés: 2016. november 2.).
- Szingapúri kabinet honlapja: <http://www.pmo.gov.sg/the-cabinet> (utolsó letöltés: 2016. november 12.).
- Szingapúri Miniszterelnöki Hivatal honlapja: <http://www.pmo.gov.sg/cabinet/mr-lee-hsien-loong> (utolsó letöltés: 2016. november 2.).

Szingapúri Parlament honlapja <http://www.parliament.gov.sg> (utolsó letöltés: 2016. november 2.).

Szingapúri Választások Hivatalának honlapja: http://www.eld.gov.sg/elections_past_parliamentary2015.html (utolsó letöltés: 2016. december 28.)

Taiwan (Kínai Köztársaság)

Salát Gergely

A 23 milliós lakosságú, dunántúlnyi méretű Taiwan¹ különleges helyzetű terület Kelet-Ázsiában. Az itt működő, magát Kínai Köztársaságnak nevező államalakulat csak részlegesen felel meg az államiság klasszikus kritériumainak: rendelkezik meghatározott területtel, állandó népességgel, főhatalommal, kormánnyal és államszervezettel, ugyanakkor nemzetközi elismertsége minimális. Az ENSZ-nek 1971 óta nem tagja, s 2016 nyarára 20-ra csökkent azon országok száma, amelyek hivatalosan önálló államnak ismerik el. Taiwan a Kínai Népköztársaság (KNK) saját tartományának tartja, az országegyesítés számtalan hivatalos kínai dokumentumban szerepel célként, s Peking nem hajlandó olyan országgal diplomáciai kapcsolatot fenntartani, amely elismeri a taiwani kormányt. Ugyanakkor a KNK ténylegesen nem gyakorol hatalmat a taiwani területek felett, azokat a Taibeiben (Taibei) székelő, demokratikusan megválasztott kormány adminisztrálja. A Kínai Köztársaság sem ismeri el a Kínai Népköztársaságot, s magát sokáig egész Kína egyetlen legitim képviselőjének tartotta, igényt tartva a szárazföldi kínai területekre. Ma már a gyakorlatban a taiwani vezetők lemondtak a szárazföld feletti uralomról, de a taiwani állami szervek és alapidokumentumok névlegesen továbbra is Kínai Köztársaságként kezelik saját államukat. A Kínai Köztársaság – vitatott nemzetközi státusza ellenére – *de facto* önálló államként működik. A szárazföldi Kína és Taiwan közötti kapcsolatok, illetve a taiwaniak kínaiságának kérdése a taiwani kül- és belpolitika központjában áll.

A mai Taiwan virágzó és eleven demokrácia, a különböző értékelések Ázsia legdemokratikusabb ázsiai államai között tartják számon. A taiwaniak büszkék arra, hogy kínai területen ők alkották meg a történelemben az első demokratikus rendszert, amivel igazolták, hogy a konfuciánus kínai kultúra és a modern demokrácia nem összeegyeztethetetlen.

I. Általános információk

A taipei-i kormány ellenőrzése alatt álló terület – ez hivatalos iratokban sokszor a „Kínai Köztársaság szabad területe” vagy „taiwani területek” néven szerepel – Taiwan szigetére, illetve a környező kisebb szigetekre terjed ki. Ez utóbbiak közül a legjelentősebbek a Penghu- (Pescadores-), Kinmen (Quemoy-, Jinmen-) és Matsu- (Mazu-) szigetek. A Kínai Köztársaság a Kelet- és Dél-kínai-tenger egyes vitatott hovatartozású szigeteire is igényt tart. Az államalakulat területének 99%-át maga Taiwan szigete teszi ki. A továbbiakban „Taiwan” néven az összes olyan területre utalunk, amelyet a taipei-i kormány adminisztrál.

¹ A fejezetben szereplő kínai elnevezéseket abban a latin betűs formájukban adjuk meg, amely a Taiwanon megjelenő, illetve Taiwanra vonatkozó nyugati nyelvű szakirodalomban a legelterjedtebb, illetve – személyeknél – abban, amit az illető saját maga használ. Ha ez nem egyezik meg a Kínai Népköztársaságban használatos *pinyin* átírás formával, első előfordulásakor zárójelben az utóbbit is megadjuk.

Taiwan a legnépesebb olyan államalakulat a világon, amely nem tagja az ENSZ-nek, s egyben a legnagyobb ENSZ-en kívüli gazdaság is.

Taiwan főbb társadalmi-gazdasági mutatói

Hivatalos név	Kínai Köztársaság (Chunghwa Minkuo, Zhonghua Minguo)
Főváros	Taipei (<i>de facto</i> főváros, alapidokumentumokban nincs nevesítve)
Államforma	köztársaság
Kormányzat	unitárius félprezidenciaális rendszer, öt elkülönülő hatalmi ággal; az első szabad törvényhozási választásokat 1992-ben, az első szabad és közvetlen elnökválasztást 1996-ban tartották
Pénznem	új taiwani dollár (NT\$, TWD)
Hivatalos nyelv	mandarin kínai (<i>kuo-yü, guoyu</i>)
Beszélt nyelvek	mandarin kínai, hokkien (minnan) kínai, hakka kínai, őslakosok ausztronéz nyelvei
Területe	36 193 km ²
Lakossága	23 519 518 fő (2016-os becslés)
GDP	566,7 milliárd USD (IMF 2017)
Éves népességszaporulat	0,2% (2016-os becslés)
Etnikai megoszlás	95% han kínai (ebből 70% hoklo, 14% hakka, 14% szárazföldi [<i>waishengren</i>]), 2,3% őslakos, egyéb
Népesség vallás szerint megoszlása	buddhista (35,3%), taoista (33,2%), keresztény (3,9%), népi vallások követője (10%), egyéb vagy nem vallásos 18,2% (2005-ös becslés)
Nemzeti ünnep	október 10., a wuchangi felkelés napja (1911-ben ezen a napon tört ki a Kínai Köztársaság kikiáltásához vezető felkelés)

II. Történeti áttekintés

Taiwan szigete legalább 20–30 ezer éve lakott, de a paleolit kor kultúráiról csak töredékes ismereteink vannak. Kr. e. 4000–3000 körül jelent meg Taiwanon az első neolitik kultúra, a leginkább elfogadott tudományos nézet szerint ennek leszármazottai a mai őslakosok. A Kr. u. I. évezred kínai forrásai – különböző neveken – már említenek olyan szigeteket, amelyek közül valamelyik talán Taiwannal azonos, s az első kínai eredetű tárgy, amelyet a szigeten találtak, a Tang-korból (7–10. sz.) való. A kínai szárazföldön a Taiwánhoz legközelebb eső Fujian tartomány viszonylag későn, a Tang-korban kinasodott el, s csak ezt követően, a Kr. u. II. évezred első feléből vannak információink

arról, hogy fujianai kínai halászok és földművesek rövid időszakokra kikötöttek a taiwani partoknál. A kínai állam Taiwanon a 17. századig nem volt jelen, csak a Penghu-szigeten működött egy őrállomás rövid ideig a mongol Yuan-dinasztia alatt (13–14. század).

Nyugaton sokáig használatos nevét (Formosa) a sziget 1544-ben kapta erre hajózó portugál tengerészekről. Állami adminisztrációt a szigeten először a hollandok építettek ki, akik 1624–1662 között gyarmatosították Taiwan part menti síkságainak egy részét. Gyarmatuk központjából, Zeelandiából nőtt ki a mai Tainan városa, amely az 1880-as évekig a sziget politikai-adminisztratív központja volt. A hollandok alatt kezdődött a kínaiak tömeges betelepődése. A kínai szárazföldön lezajló Ming–Qing dinasztiaváltást kísérő zűrzavarban a dél-kínai partvidéken megerősödött a Zheng család kalóz-kereskedő birodalma, s a család egyik tagja, Zheng Chenggong (Koxinga) 1662-ben elűzte hollandokat Taiwanról, hogy maga rendezkedjék be a szigeten. A bukott Ming-dinasztiához hű Zhengék állama 1683-ig állt fenn, ekkor az egész Kínát elfoglaló mandzsu Qing-dinasztiának sikerült ezt az ellenállási gócot is bevennie. Kangxi császár 1684-ben nyilvánította Taiwan a kínai birodalom részének, ekkor a szigetnek körülbelül 100 ezer kínai lakosa volt.

A sziget 1887-ig a szárazföldi Fujian tartomány alárendelt prefektúrája volt, majd 1895-ig önálló tartomány. Ebben a két évszázadban folyamatosan zajlott a kínaiak beáramlása, a hanok száma 2,5 millióra nőtt, a korszak végére 200 ezres lélekszámukkal az őslakosok már jelentősen kisebbségbe szorultak. Az 1894–95-ös japán–kínai háborút lezáró shimonoseki béke alapján Taiwan és a környező kisebb szigetek Japán tulajdonába kerültek. Az 1895–1945 közötti japán gyarmati időszakot kemény politikai elnyomás jellemezte, ugyanekkor azonban számottevő modernizáció zajlott, az életszínvonal emelkedett. A japán korszak végére Taiwan jóval fejlettebb és gazdagabb volt, mint a szárazföldi Kína nagy része, ahol az 1912-ben kezdődött köztársasági kort folyamatos háborúk és válságok kísérték.

A kairói és a potsdami értekezleten résztvevő nagyhatalmak döntése értelmében 1945-ben, a japán kapituláció után Taiwan a Nemzeti Párt (Kuomintang, KMT, Guomindang) vezette Kínai Köztársaság igazgatása alá került. 1945 őszén kínai köztársasági csapatok szálltak partra, és a KMT vezetője, Chiang Kai-shek (Jiang Jieshi) által kinevezett Chen Yi vette át a sziget kormányzását. A gyakorlatban a szárazföldiek a taiwaniakat nem felszabadított honfitársakként, hanem legyőzött japán kollaboránsokként kezelték, az elkobzott japán javakat saját kezükre játszották át, a fontos pozíciókba szárazföldieket ültettek, a taiwani erőforrásokat a szárazföldi polgárháborúban harcoló KMT-csapatokhoz csoportosították át. A sérelmek miatt 1947-ben általános felkelés tört ki a szigeten a szárazföldiek ellen („február 28-a incidens”), ezt azonban vérbe fojtották, s a több tízezer taiwani halálával járó események az 1990-es évekig tabutémának számítottak.

Az 1946–1949 között a KMT és a kommunisták között zajló kínai polgárháborúban a Chiang Kai-shek-kormány Taiwanra jelölte ki visszavonulási bázisnak. A polgárháború utolsó hónapjaiban, 1949-ben az egész KMT-kormány a hadsereg maradékával, számos gyárossal, szakemberrel, értelmiséggel, illetve nemesfémkészletekkel, műkincsekkel, ipari felszerelésekkel együtt Taiwanra menekült. Az addig 6 milliós népességű szigetre 1,5–2 millió szárazföldi kínai érkezett, ezzel jelentősen módosítva a sziget népességi szerkezetét. Ekkor alakult ki a megkülönböztetés az előző évszázadokban a szigetre telepedett hoklo (fujian) és hakka kínaiak – a *benshengren*, ’ebből a tartományból szár-

mazó emberek’ – leszármazottai, illetve az 1945–1949 között a szárazföldről érkezettek – *waishengren*, ’más tartományból származó emberek’ – között. A *benshengren* és a *waishengren* közötti különbségtétel a mai napig él, és politikai jelentőséggel is bír.

A Taiwanon berendezkedő államalakulatot Chiang Kai-shek az 1912-ben alapított Kínai Köztársaság szerves folytatójának – és Kína egyetlen legitim képviselőjének – tartotta, az egész szárazföldre szabott köztársasági alkotmány alapján építette ki az államszervezetet, a szárazföldön megválasztott képviselők kezébe helyezve a törvényhozást. A nemzetközi közösség nagy része két évtizedig a taiwani Kínai Köztársaságot ismerte el, az ENSZ-ben és annak Biztonsági Tanácsában a köztársaság képviselte Kínát. Az 1949-ben Pekingben kikiáltott KNK-val csak a szocialista országok vették fel a kapcsolatot. A Taiwanra való visszavonulásra a KMT ideiglenes megoldásként tekintett, a köztársasági kormányzat évtizedeken át arra készült, hogy idővel – az ottani „kommunista lázadás” bukásával – visszaszerzi az ellenőrzést a szárazföld felett. E célnak rendelték alá az egész taiwani berendezkedést, a hadseregtől az oktatáson át a gazdaságfejlesztésig. A hidegháborús logikának megfelelően az USA mindebben támogatta a Chiang Kai-shek-kormányzatot, s a koreai háború kitörését követően katonai védelmet is biztosított neki. Mindez azzal járt, hogy a főbb pozíciókat évtizedekig szárazföldiek töltötték be, a helyi identitás visszaszorításával az összkínai identitást propagálták, a helyi nyelvek nyilvános használatát tiltották, a taiwani kultúrát a kínai kultúra egyik leágazásaként értelmezték.

A KMT Taiwanon egypárti diktatúrát vezetett be. Az *Ideiglenes rendelkezések a kommunista lázadás elnyomására irányuló nemzeti mozgósítás időszakára* című 1948-as alkotmánykiegészítésre és az 1949-ben bevezetett szükségállapotról hivatkozva a polgárok alapvető emberi és politikai jogait felfüggesztették, a gyülekezési és egyesülési jogot korlátozták, általános választásokat nem tartottak, az elnök jogköreit jelentősen kibővítették. A szükségállapot 1987-ig, az *Ideiglenes rendelkezések* 1991-ig volt érvényben, ezzel Taiwanon volt a leghosszabb ideig rendkívüli állapot. A még a szárazföldön megválasztott Nemzetgyűlés Chiang Kai-sheket, halála után pedig fiát, Chiang Ching-kuót újra meg újra megválasztotta elnöknek.

1949 után a diktatorikus Kuomintang-kormányzat a taiwani gazdaságot – eleinte jelentős amerikai segítséggel – újjáépítette, majd elindult a „taiwani csoda”. 1952 és 1982 között a gazdaság évente átlagosan 8,7%-kal növekedett, s Taiwan egyike lett Ázsia „négy kistigrisének”. A hatalmas iramú gazdasági növekedés eredményei viszonylag egyenlően oszlottak el, Taiwanon széles középosztály alakult ki, a társadalmi különbségek minimálisak maradtak. Az 1980-as évektől a középosztály nagy szerepet játszott a demokratizálódásban.

Az 1970-es évektől a Kínai Köztársaság nemzetközileg egyre inkább elszigetelődött. 1971-ben az ENSZ-ben Kína képviseletét a Kínai Népköztársaság vette át, s miután a Nixon-kormányzat megkezdte a kínai–amerikai viszony rendezését, addigi szövetségeseinek nagy része – például a nyugat-európai országok és Japán – megszakította diplomáciai kapcsolatait Taipeijel. Maga az USA 1979. január 1-jén vette fel a diplomáciai kapcsolatot a Népköztársasággal, és szakította meg azt a Köztársasággal. 1975-ben meghalt Chiang Kai-shek, helyére ideiglenesen alelnöke, Yen Chia-kan (C. K. Yen, Yan Jiagan) került, majd 1978–88 között Chiang fia, Chiang Ching-kuo lett az elnök. Az 1970-es évek második felében jelentek meg a rendszer demokratizálását és a taiwanizá-

ciót (vagyis a taiwaniaknak a döntésekbe való bevonását és a taiwani identitás erősítését) követelő erők. Új pártot nem lehetett alapítani, de a helyi és részleges választásokon a KMT jelöltjeivel szemben elindulhattak – és időnként nyertek is – párthoz nem kötődő személyek, ők alkották az úgynevezett *tangwai* (*dangwai*, pártonkívüli) mozgalmat. A mozgalomban fordulópontot jelentett az 1979-es „kaohsiungi (gaoxiongi) incidens”, az ekkori tüntetések után a legtöbb *tangwai* vezetőt letartóztatták és bebörtönözték, de az emberi jogok és a demokrácia eszméi még szélesebb körben elterjedtek. A politikai döntésekbe is beleszólni kívánó középosztály egyre növekvő nyomása, illetve az elszigetelődés közepette a nemzetközi legitimitációra való igény arra ösztönözte a Chiang Ching-kuo-kormányzatot, hogy a rendszert fokozatosan megnyissa. 1986-ban a *tangwai* mozgalom vezetői – a vonatkozó tilalom ellenére – megalapították az első ellenzéki pártot, a Demokratikus Haladás Pártját (Minzhu Jinbu Dang, Democratic Progressive Party, DPP), s a hatóságok már nem léptek fel ellene. 1987-ben – 38 év után – Chiang Ching-kuo feloldotta a szükségállapotot, és engedélyezte, hogy a taiwaniak a szárazföldre utazzanak meglátogatni ottani rokonaikat. 1988-ban Chiang Ching-kuo meghalt, helyére alelnöke, Lee Teng-hui (Li Denghui) került. Ő hajtotta végre Taiwan teljes körű demokratizálását.

Lee Teng-hui volt Taiwan első taiwani származású vezetője, s 1988–2000 közötti elnökségének nagy szerepe volt nemcsak a demokratikus átmenetben, hanem a taiwanizációban is. 1991-ben eltörölték az *Ideiglenes rendelkezéseket*, nyugdíjazták a Törvényhozó Yuannak és a Nemzetgyűlésnek azokat a tagjait, akiket még 1947-ben a szárazföldön választottak meg, s helyük betöltésére szabad választásokat tartottak, amelyeken értelemszerűen csak a taiwaniak szavazhattak. Az 1991-es nemzetgyűlési választást 69%-kal a KMT nyerte, a DPP 23%-ot kapott; a 1992-es törvényhozási választást is a KMT nyerte a voksok 53%-ával, a DPP 31%-ot szerzett. Az új testületek egy sor demokratikus reformot és alkotmánymódosítást hajtottak végre, ezek közül a legfontosabb, hogy 1996-tól Taiwan lakossága közvetlenül választja meg a Kínai Köztársaság elnökét. Az első közvetlen elnökválasztást Lee Teng-hui nyerte 54%-kal, a DPP jelöltje 21%-kal lett második. Ugyanakkor a DPP is megszerezte első nagy győzelmét, amikor 1994-ben jelöltje megnyerte a taipei-i polgármester-választást. Lee Teng-hui alatt Taiwan stabil liberális demokráciává vált, s a taiwani önállósodási törekvések is megerősödtek, aminek következtében Taipei és Peking kapcsolata jelentősen megromlott.

A 2000-es elnökválasztáson az alkotmány értelmében Lee már nem indulhatott, s a KMT-hívek szavazatai megoszlottak a KMT hivatalos jelöltje és egy KMT-ből kiugrott népszerű politikus között, ennek megfelelően Taiwan történetében először egy addigi ellenzéki politikus került hatalomra, a DPP-s Chen Shui-bian (Chen Shuibian), a voksok 39%-át megszerezve. Őt 2004-ben rendkívül szűk többséggel, 50,11%-kal újraválasztották, így 2008-ig DPP-s elnöke volt a szigetnek. Chen Shui-bian alatt folytatódott a taiwanizáció, ugyanakkor programjának nagy részét az elnök nem vagy csak nagy nehézségek árán tudta megvalósítani, mivel a törvényhozásban az ellenzéki „kék koalíciónak” végig többsége volt az elnök „zöldjeivel” szemben. Fontos fejlemény, hogy Chen alatt a Kínai Népköztársaság 2005-ben elfogadta az *Elszakadás-ellenes törvényt*, amelynek alapján Peking katonai eszközöket is bevet abban az esetben, ha Taiwan kikiáltja függetlenségét. Chen második ciklusa végül korrupciós botrányokba fulladt, s miután 2008-ban már nem indulhatott újra, letartóztatták és súlyos börtönbüntetést kapott.

A 2008-as elnökválasztást a KMT jelöltje, Ma Ying-jeou (Ma Yingjiu) fölényesen megnyerte (58%), a KMT a törvényhozásban is elsőprő többséget szerzett. A 2012-es választásokat szintén Ma és a KMT nyerte, így a nyolcéves DPP-adminisztrációt nyolcévnyi KMT-kormányzás követte, és ezúttal az elnök rendelkezett a törvényhozási többséggel is. Ma Ying-jeou fő célja a taiwani–szárazföldi viszony javítása volt, s ebben a pekingi kormány szorosán együttműködött vele. Megindult a közvetlen légi-, hajó- és postaforgalom a sziget és a szárazföld között, s a két fél egy sor kereskedelmi és befektetési megállapodást kötött. A közeledés csúcspontját az jelentette, amikor Ma második ciklusának végén létrejött az első taiwani–kínai csúcstalálkozó: 2015 novemberében Szingapúrban találkozott Ma és Xi Jinping kínai államelnök-pártfőtitkár. A kínai közeledést azonban Taiwanon sokan fenyegetésnek tartották Taiwanra nézve, s a kínai befolyástól való félelem és a gazdaság bukácsolása a KMT népszerűségének csökkenéséhez vezetett. 2014-ben egy kínai–taiwani szabadkereskedelmi megállapodás antidemokratikus ratifikálása miatt kitört az ún. „napraforgós mozgalom”, amelynek során diákok több hétre elfoglalták a törvényhozás épületét. A diákmozgalom egy új – kizárólag taiwani identitással rendelkező – nemzedék színre lépését jelentette, jelentősen növelte a függetlenségpártiak erejét, s új politikai szervezetek megjelenéséhez vezetett. A mozgalom felszínre hozta a KMT-n belüli ellentéteket is, s a következő elnökválasztásra a pártnak nem sikerült hiteles jelöltet találnia. A 2016-os elnökválasztást a DPP jelöltje, Tsai Ing-wen (Cai Yingwen) nyerte nagy fölényrel, a szavazatok 56%-át megszerezve 25%-ot vert a második helyezett KMT-jelöltre. A DPP a szavazatok 44%-ával a törvényhozásban is kényelmes többséget szerzett, így Taiwan történetében először történt meg, hogy nem a KMT vezette kék koalíció van többségben a parlamentben.

III. Alkotmányos rendszer

III.1. Az alkotmány fejlődése

A Kínai Köztársaság jelenleg hatályos alkotmányát (*Zhonghua Minguo xianfa*) 1946 decemberében fogadta el a Kuomintang dominálta Nemzetgyűlés, s 1947 decemberében lépett hatályba. Különleges helyzetet eredményez, hogy ezt az alkotmányt az egész – akkor nagyjából 450 milliós – Kínára vonatkozóan alkották meg, de az 1946–49 közötti polgárháború miatt ott sosem vezették be, s 1949 óta a gyakorlatban csak a „Kínai Köztársaság szabad területein” – vagyis Taiwanon – érvényesül. Ráadásul az 1948-ban kihirdetett *Ideiglenes rendelkezések a kommunista lázadás elnyomására irányuló nemzeti mozgósítás időszakára* értelmében 1991-ig az alkotmány nagy részének rendelkezéseit felfüggesztették.

Az 1947-es alkotmányt a „Kínai Köztársaság atyja”, Sun Yat-sen (Sun Zhongshan) elvei alapján állították össze. Sun elképzelése az volt, hogy a kínai köztársasági forradalomnak három szakaszban kell végbemennie: az első az ország katonai egyesítése és a katonai diktatúra szakasza; a második a politikai gyámság időszaka, amikor a forradalmi párt (a Kuomintang) még autoriter módszerekkel vezeti az országot és készíti fel a népet a demokráciára; a harmadik szakasz a demokratikus kormányzásé. Az ország

fegyveres egyesítése és hatalmának megszilárdítása után, 1931-ben adta ki a Chiang Kai-shek vezette KMT a politikai gyámság időszakára vonatkozó átmeneti alkotmányt, amelynek értelmében az állam vezetését demokratikus felhatalmazás nélkül a KMT látta el; ezt váltotta az 1947-es alkotmány, amely már demokratikus kereteket teremtett volna (illetve teremt, az 1990-es évek óta). Az alkotmány szerint a Kínai Köztársaság vezérlő ideológiája Sun Yat-sen „három népi elve”: a nacionalizmus, a demokrácia és a népjólét. Az első a nemzeti függetlenség megteremtését és a kínai nemzetépítést jelenti; a második a kínai történelemben először ad beleszólást a vezetők kiválasztásába; a harmadik arra utal, hogy a kínai köztársasági állam felelősséggel tartozik lakosainak alapvető jólétéért.

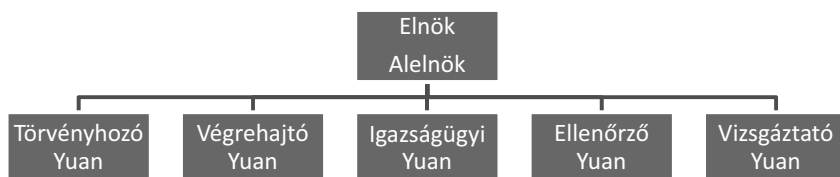
Az 1990-es évektől kezdve időről időre felmerül, hogy új alkotmányt alkossanak Taiwanon, hiszen az 1947-es alaptörvény teljesen más történelmi időszakban teljesen más területre készült. Ugyanakkor egy új alkotmány kidolgozása kapcsán olyan érzékeny és megosztó ideológiai, identitásbeli és közjogi kérdések vetődnek fel, amelyeknek rendezése a jelen körülmények között lehetetlen lenne – már csak a Kínai Népköztársaság fenyegetése miatt is –, így az alkotmányozás általában gyorsan lekerül a napirendről. Az alaptörvénynek az aktuális viszonyokhoz való igazítását ehelyett 1991 és 2005 között alkotmánykiegészítések sorával végezték el. A kiegészítéseket nem építették bele az alkotmány szövegébe, hanem *Kiegészítő cikkelyek a Kínai Köztársaság alkotmányához* címmel 12 cikkelybe állították össze, és az alkotmányszöveg függeléként kezelik. E függelék az eredeti alkotmány számos rendelkezését érvényteleníti. A *Kiegészítő cikkelyek* azt a problémát, hogy az alkotmány elvileg egész Kínára vonatkozik, de a gyakorlatban csak Taiwanon érvényesül, úgy oldja meg, hogy következetesen „a Kínai Köztársaság szabad területét” említi, Taiwan vagy bármely hely nevesítése nélkül. A dokumentum preambuluma szerint a kiegészítésekre azért került sor, hogy az alkotmány „az országegyesítés bekövetkeztéig megfeleljen a szükségleteknek”, vagyis a Taiwan és a szárazföld egyesítésekor automatikusan érvényüket veszítik. E kiegészítések tették lehetővé, hogy az 1991–1992-ben kényszernyugdíjazott – még a szárazföldön megválasztott – képviselők helyett csak a taiwani lakosok (hivatalosan: „a Kínai Köztársaság szabad területének” lakosai) választhassanak képviselőket, majd közvetlenül elnököt, kormányzót (egy ideig) és polgármestereket. Ugyancsak a kiegészítések által építették le a taiwani tartományi kormányzatot, és bővítették ki a Törvényhozó Yuan jogköreit, s végül az utolsó, 2005-ös kiegészítéssel megszüntették a Nemzetgyűlést, csökkentették a Törvényhozó Yuan létszámát – miközben a jogköreit tovább bővítették –, és megszabták a további alkotmánymódosítások menetét. Ez utóbbi rendelkezések szinte lehetetlenné teszik a további változtatásokat: a módosítások elfogadásakor a Törvényhozó Yuan összes képviselője háromnegyedének jelen kell lenniük, s az ő háromnegyedüknek meg kell szavazniuk a módosítást; ezután a döntést népszavazásnak kell jóváhagyni, ahol az összes szavazópolgár (nemcsak a megjelentek) legalább felének igenlően kell szavaznia.

III.2. Államszervezet

A Kínai Köztársaság államszervezete Sun Yat-sen útmutatásainak alapján jött létre. Legfőbb sajátossága, hogy nem három, hanem öt hatalmi ágat különböztet meg. Az

ágak, illetve az azokat képviselő szervek neve az 'intézmény', 'szerv' alapjelentésű *yuan*, amit nem szokás lefordítani. Az elnök és az öt *yuan* alkotják a központi kormányzatot. A különböző hatalmi szervek és tisztségviselők egymáshoz való viszonya és jogkörei az utóbbi évtizedekben folyamatosan változtak, gyakran a napi politikai fejleményeket és törekvéseket tükrözve. Az alkotmány előírásai sokszor nem elég egyértelműek a jogkö-
rök meghatározására.

A Kínai Köztársaság központi kormányzata

Az állam félprezidenciális köztársaság. Az elnök (*Zhonghua Minguo zongtong*) az államfő és a fegyveres erők főparancsnoka. 1991-ig a Nemzetgyűlés választotta meg hat évre, 1996 óta közvetlenül választják a „Kínai Köztársaság szabad területének” szavazópolgárai egyszerű többséggel, négy évre. Egy személy két cikluson keresztül töltheti be az elnöki tisztséget; ha meghal vagy akadályoztatva van feladata ellátásában, az alelnök lép a helyére a ciklus végéig. Az alkotmány szerint az elnök intézi az ország külügyeit, szerződéseket köt, hadat üzen, békét köt, emellett amnesztiát hirdet, kitüntetések ad stb. A Törvényhozó Yuan által elfogadott törvényeket ki kell hirdetnie, vétőjoga nincs. Az alkotmány nem tisztázza egyértelműen, hogy az elnök vagy a miniszterelnök rendelkezik-e nagyobb hatalommal, de a gyakorlatban az elnök fontosabb szereplő, különösen azóta, hogy az 1997-es alkotmánykiegészítés alapján az elnök nevezi ki a miniszterelnököket (és annak javaslatára a kormánytagokat), amihez nincs szüksége a törvényhozás jóváhagyására. A miniszterelnök kinevezésén kívül azonban gyakorlatilag minden más elnöki döntéshez szükség van vagy a Törvényhozó Yuan, vagy a miniszterelnök jóváhagyására vagy ellenjegyzésére, így az elnök folyamatosan kooperációra van kényszerítve. Ez nehezen feloldható patthelyzetekhez és jogkörértelmezési vitákhoz vezethet, különösen akkor, ha a törvényhozási többséget nem az elnök pártja adja. Az elnökkel együtt választják meg az alelnököket, akinek formális jogkörei alig vannak, fontos szerephez csak az elnöki tisztség megüresedése esetén juthat (ez történt Chiang Kai-shek, majd Chiang Ching-kuo halála után). Többször előfordult már, hogy az alelnököket egyben miniszterelnökké is kinevezték, így tett szert valós hatalomra.

A Kínai Köztársaság elnökei és alelnökei az alkotmány 1948-as életbe lépése óta

Hivatalban	Elnök	Alelnök	Párt
1948–1949	Chiang Kai-shek	Li Zongren	KMT
1949–1950	Li Zongren/Yan Xishan	betöltetlen	KMT
1950–1954	Chiang Kai-shek	Li Zongren	KMT
1954–1960	Chiang Kai-shek	Chen Cheng	KMT
1960–1966	Chiang Kai-shek	Chen Cheng (1965-ig)	KMT
1966–1972	Chiang Kai-shek	Yen Chia-kan	KMT
1972–1975	Chiang Kai-shek	Yen Chia-kan	KMT
1975–1978	Yen Chia-kan	betöltetlen	KMT
1978–1984	Chiang Ching-kuo	Hsieh Tung-min (Xie Dongmin)	KMT
1984–1988	Chiang Ching-kuo	Lee Teng-hui	KMT
1988–1990	Lee Teng-hui	betöltetlen	KMT
1990–1996	Lee Teng-hui	Lee Yuan-tsu (Li Yuancu)	KMT
1996–2000	Lee Teng-hui	Lien Chan (Lian Zhan)	KMT
2000–2004	Chen Shui-bian	Anette Lu Hsiu-lien (Lü Xiulian)	DPP
2004–2008	Chen Shui-bian	Anette Lu Hsiu-lien	DPP
2008–2012	Ma Ying-jeou	Vincent Siew (Siew Wanchang, Xiao Wanchang)	KMT
2012–2016	Ma Ying-jeou	Wu Den-yih (Wu Dunyi)	KMT
2016–	Tsai Ing-wen	Chen Chien-jen (Chen Jianren)	DPP

A törvényhozó hatalmi ág szerve a Törvényhozó Yuan (Lifa Yuan), ezt emlegetik egyszerűen taiwani törvényhozásként vagy parlamentként. A testület mai működését a 2005-ös alkotmánykiegészítés határozza meg, amely 2008-tól érvényes. Eszerint az egykamarás törvényhozásnak 113 tagja van, őket négy évre választják meg a polgárok. A Törvényhozó Yuan törvényeket hoz, elfogadja a költségvetést és a zárszámadást, interpellálja a miniszterelnököt, a minisztereket és az egyéb fontosabb tisztviselőket. Egy meglehetősen bonyolult eljárás során visszahívhatja az elnököt és alelnököt, illetve alkotmányos vádeljárást indíthat ellenük. Számos főtisztviselő kinevezéséhez a Törvényhozó Yuan jóváhagyására van szükség. 2005-ig a Törvényhozó Yuan mellett létezett egy másik hasonló testület, a Nemzetgyűlés is (sokáig ez választotta az elnököt, és ez módosíthatta az alkotmányt), de ezt megszüntették, s maradék jogköreinek nagy részét a Törvényhozó Yuan vette át.

A Végrehajtó Yuan (Xingzheng Yuan) gyakorolja a végrehajtó hatalmat, ez gyakorlatilag a taiwani kormánynak felel meg. Vezetője a miniszterelnök, aki hivatalosan a „Végrehajtó Yuan elnöke” címet viseli. A miniszterelnököt az elnök nevezi ki, s a miniszterelnök javaslata alapján szintén az elnök nevezi ki a Végrehajtó Yuan tagjait. A testületnek a miniszterelnök mellett a miniszterelnök-helyettes, a miniszterek és tárca nélküli miniszterek, továbbá különböző bizottsági elnökök a tagjai. A miniszterelnök

felügyeli a kormánysszervek működését, és beszámolási kötelezettséggel tartozik a Törvényhozó Yuan felé. A törvényhozás által elfogadott és az elnök által kihirdetett törvényeket a miniszterelnöknek ellenjegyeznie kell.

Az Igazságügyi Yuan (Sifa Yuan) felel az igazságszolgáltatás működéséért. Az Igazságügyi Yuan elnökét és alelnökét a köztársasági elnök jelöli és nevezi ki, a Törvényhozó Yuan jóváhagyásával. A bírósági hierarchia csúcsán a Főbírók Tanácsa (Dafaguan Huiyi) áll, ennek 15 tagja van, elnöke és alelnöke az Igazságügyi Yuan elnöke és alelnöke. Ez a testület alkotmánybírósként is szolgál, amely értelmezi az alkotmányt, döntést hoz egyes törvények alkotmányosságáról, alkotmányos felelősségre vonási eljárást folytathat a köztársasági elnökkel szemben, a kezdeményezheti az alkotmányellenes politikai pártok feloszlását. Az Igazságügyi Yuan felügyeli a 15 kerületi bíróság, a 6 felsőbbbíróság és a Legfelsőbb Bíróság, továbbá a közigazgatási és egyéb bíróságok munkáját.

A nyugaton bevett három hatalmi ágat Sun Yat-sen kiegészítette két olyan szervezettel, amelyek a kínai hagyományokon alapulnak. Az egyik ilyen az Ellenőrző Yuan (Jiancha Yuan), egy nyomozó és felügyelő szerv, amely a többi állami szerv működését ellenőrzi, más országok számvevőszékeihez és ombusmani hivatalaihoz hasonló funkciókat ellátva. Eredete a császárkori cenzorátus intézményéig nyúlik vissza. Az Ellenőrző Yuan 29 tagból áll, őket – beleértve a testület elnökét és alelnökét – a köztársasági elnök jelöli és nevezi ki hat évre, a Törvényhozó Yuan jóváhagyásával. (2005–2008 között azért nem működött a testület, mert Chen Shui-bian elnök jelöltjeit a törvényhozás nem hagyta jóvá.) A szerv vizsgálatokat folytat, felelősségre vonási eljárásokat indít, kezeli az állampolgárok panaszait, és felügyeli a köztisztviselői vizsgákat.

A másik sajátos taiwani hatalmi szerv a Vizsgáztató Yuan (Kaoshi Yuan), amely szintén császárkori hagyományokat folytat. Élén elnök, alelnök és tizenkilenc tanács tag áll, akiket a köztársasági elnök jelöl és nevez ki hat évre, a Törvényhozó Yuan jóváhagyásával. Ez a Yuan, illetve az ez alá tartozó szervek szervezik a köztisztviselői és szakmai vizsgákat, felügyelik a köztisztviselők továbbképzési, kinevezési, előléptetési és nyugdíjrendszerét, a köztisztviselőkre vonatkozó törvényeket és szabályokat, végzik az állami szervek személyzeti munkáját.

III.3. Közigazgatás

A „Kínai Köztársaság szabad területének” közigazgatási felosztása a terület problémás státuszát tükrözi. Az alkotmány szerint az ország tartományokból áll, ugyanakkor a Kuomintang 1949-ben elvesztette az ellenőrzést a tartományok nagy része felett, így a köztársaság csak az addigi Taiwan tartomány maradt, illetve a szárazföldi Fujian tartományhoz tartozó néhány sziget (a Kinmen- és Matsu-szigetcsoporthoz, a terület 0,5%-a). 1955-ig egy-két Zhejiang tartományi sziget is Taiwanhoz tartozott, de ezeket evakuálták. Vagyis a központi kormányzat lényegében ugyanazt a területet kormányozta, mint a taiwani tartományi kormányzat, így az utóbbi léte 1949 után okafogyottá vált. Politikai okokból azonban – Zhejiang kivételével – a tartományokat jogilag nem számolták fel, de a Fujian tartományi kormányzatot 1956-ban, a Taiwan tartományi kormányzatot pedig 1998-ban jelentősen leépítették, jogköreik nagy részét elvették, s ma már gyakorlatilag a Végrehajtó Yuan alárendelt szerveiként működnek, közlekedési, kulturális és hasonló ügyekkel foglalkozva.

Ma a köztársaság hivatalosan Taiwan tartományból, Fujian tartományból, továbbá hat tartományi jogú városból (*zhixiashi*) áll, ezek az egységek közvetlenül a központi kormánynak vannak alárendelve. A városi (*shi*) rangú települések és az ezekkel egyenrangú megyék (*xian*) az 1998-as reformokig a tartományoknak voltak alárendelve; ezek hivatalosan ma is a tartományok területén fekszenek, de már közvetlenül a központi kormány alá tartoznak (jelenleg 3 város és 13 megye van). A különböző státusú városok és a megyék további kisebb közigazgatási egységekből állnak (kerületek, kisvárosok, falvak, öslakos körzetek stb.). Az egyes közigazgatási egységek élén egy-egy közvetlenül választott vezető (polgármester, megyefőnök, körzeti előljáró stb.), illetve önkormányzati testületek állnak.

III.4. Választási rendszer

A még az 1940-es években a szárazföldön megválasztott törvényhozási és nemzetgyűlési képviselők helyére az 1990-es évekig nem választottak újakat, így „országos” választásokat (ez alatt egész Taiwanra kiterjedőt értve) több mint négy évtizedig nem tartottak, de helyi választásokra, megüresedő helyek betöltését célzó pótválasztásokra és a tartományi képviselők megválasztására sor került, bár ezeken csak KMT-s – és néha független – jelöltek indulhattak. Az 1990-es évektől a választási rendszer kiteljesedett és demokratizálódott, ugyanakkor sokáig rendkívül bonyolult maradt, és folyamatos módosításokon ment keresztül. A különböző tisztségviselőket és testületeket különböző, egymáshoz képest eltolt ciklusokra választották, így a 2000-es évek derekáig szinte minden évben tartottak valamilyen választást (elnök, törvényhozás, nemzetgyűlés, nagyvárosi önkormányzat, alacsonyabb szintű önkormányzat, népszavazások), a pártok folyamatosan kampányoltak. A választási szabályok meglehetősen bonyolultak voltak: a választókerületekben az SNTV (Single Non-Transferable Vote, egyéni át nem ruházható szavazat) rendszert használták, vagyis egy kerület több képviselőt is küldött a helyi vagy országos testületbe, de egy szavazónak csak egy szavazata volt, így a szavazatokért az egy pártba tartozó jelölteknek is meg kellett küzdeniük egymással, illetve az eredmények optimalizálása érdekében a pártoknak nagyon komoly koordináló és mozgósító munkát kellett végezniük.

A 2000-es években a választási rendszer fokozatosan átláthatóbbá vált. A Nemzetgyűlést megszüntették, az egyes ciklusok hosszát egységesen négy évben határozták meg, a választásokat szinkronba hozták. 2014-ben először mind a kilenc különböző szintű helyi önkormányzati vezetőt és képviselőt egyszerre választották meg, s várhatóan ezentúl 2014-től számítva minden negyedik évben lesznek önkormányzati választások. 2016-ban először egy napon tartották a két országos voksolást, vagyis az elnök- és a törvényhozási választást, s minden valószínűség szerint ez a továbbiakban négyévente így lesz. Vagyis két évente kerül majd sor valamilyen választásra, négygyel osztható évben elnököt és a törvényhozást, négygyel nem osztható páros évben pedig önkormányzatokat választanak.

A választásokon a Kínai Köztársaság 20. életévüket betöltött állampolgárai vehetnek részt. A választások egyfordulósak, lebonyolításukért a Központi Választási Bizottság (Zhongyang Xuanju Weiyuanhui) felel.

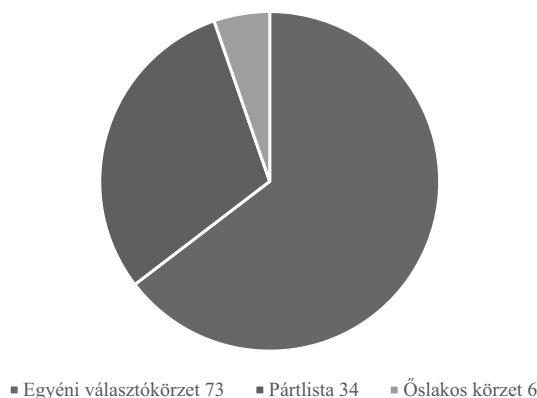
A legnagyobb figyelem kül- és belföldön is az elnökválasztást övezi. Az elnök és az alenök – amerikai mintára – együtt indul. Az a párt indíthat elnökjelöltet, aki a legutóbb-

bi törvényhozási vagy elnökválasztáson legalább 5%-ot szerzett, illetve az is indulhat, akinek sikerül megszereznie a választópolgárok 1,5%-ának támogató aláírását. Amióta közvetlen az elnökválasztás (1996), minden alkalommal csak 2–3 jelölt(pár) indult. Az a páros győz, amelyik a legtöbb szavazatot szerzi, vagyis az elnökséghez elég az egyszerű többség (így lett Chen Shui-bian elnök 2000-ben a szavazatok 39%-ával).

A Törvényhozó Yuan 113 képviselőből áll, a választás vegyes rendszerű, a többségi és arányossági elvet kombinálja:

- 73 képviselőt egyéni választókerületekben választanak meg egyszerű többséggel.
- 34 képviselő pártlistáról kerül be, a választópolgároknak az országos pártlistákra leadott szavazatai alapján. Az a párt küldhet listás képviselőt a törvényhozásba, amely megszerzi a listás szavazatok legalább 5%-át. A listák kötöttek, vagyis a jelöltek a párt által előre meghatározott sorrendben kerülnek be a parlamentbe. Ázsiában egyedülálló módon, az egyes pártlistákról a törvényhozásba kerülő képviselők legalább felének nőnek kell lennie.
- 6 képviselői hely az őslakosoknak van fenntartva: ezeket két – földrajzi értelemben nem létező – szavazókerületben választják meg SNTV rendszerben, az egyik a „síkvideki”, a másik a „hegyvidéki” bennszülött státuszú választóké. Mindkét kerületben az első három legtöbb szavazatot szerzett jelölt nyer mandátumot.

3. ábra: A Törvényhozó Yuan összetétele a képviselők megválasztásának módja alapján

A szavazók tehát a törvényhozási választásokon két szavazatot adnak le, egyet az egyéni jelöltre, egyet pedig a listára. Az őslakos státuszú szavazók egyéni választókerületben nem szavaznak, csak az egész országra kiterjedő két őslakos kerület valamelyikében, nem mai lakóhelyüktől, hanem attól függően, hogy 1945 előtt a családjuk hol volt regisztrálva. Az őslakosok különleges helyzetének az az oka, hogy Taiwanon szétszórva élnek, így nem lenne esélyük egyéni választókerületből képviselőt küldeni a parlamentbe, az 5%-os listás küszöb eléréséhez viszont nincsenek elegenden. A jelenlegi

rendszerben biztosítva van, hogy bár a lakosságnak csak 2,3%-át teszik ki, a képviselői helyek 5,3%-át mindenképp ők töltik be. A pártlistákra vonatkozó női kvóta biztosítja a nők részvételét a politikában; ennek is köszönhetően a 2016-ban megválasztott törvényhozásban a képviselők 38%-a nő, ami jelentősen nagyobb arány a 22%-os világlátlagnál.

A helyi önkormányzati választásokon az egyes választókerületekre több képviselő jut, egy adott kerületet az ott legtöbb szavazatot kapó meghatározott számú jelölt képviseli; a polgármestereket egyszerű többséggel választják meg. Összesen kilenc fajta választott önkormányzati tisztség van, ezért amióta egyszerre tartják a helyi választásokat, a köznyelv „kilenc az egyben” voksolásoknak nevezi őket.

A népakarat kinyilvánításának sokat vitatott formája a népszavazás. Bár az alkotmány elviekben lehetőséget ad népszavazásra, a részleteket tisztázó vonatkozó törvényt, amely valóban lehetővé teszi egy referendum megtartását, csak 2003-ban fogadták el rendkívül éles viták közepette. A konfliktust az okozta, hogy sokan tartottak tőle: a népszavazás egyszer a taiwani függetlenség kinyilvánításának eszköze lett. Végül az érvényességi küszöb magasra szabásával (a választópolgárok 50%-ának részvétele szükséges) sikerült elérni, hogy az egyik nagy párt bojkottja esetén gyakorlatilag lehetetlen érvényes népszavazást tartani; emellett a különösen érzékeny témákat (ország területe, zászlaja, elnevezése) kivették a népszavazásra bocsátható kérdések közül. 2016-ig három népszavazásra került sor 2–2 kérdéssel, ezek mindegyike érvénytelen volt. Helyi népszavazások közül azonban volt már néhány sikeres.

IV. Politikai pártok Taiwanon

Taiwanon 2016-ban 287 politikai párt volt bejegyezve, ezeknek többsége jelentéktelen törpepárt. A hagyományos jobb-baloldali felosztás Taiwanon nem alkalmazható, a fő törésvonal a Kínához való viszony és a nemzeti identitás kapcsán alakult ki. A nagyobb pártokat a „kék” és a „zöld” oldalhoz szokták sorolni, a domináns pártok hivatalos színe alapján (a zöld tehát ebben a kontextusban nem környezetvédőt jelöl, ugyanakkor létezik egy környezetvédő Zöld Párt is). Az „össz-kék szövetség” (*fan lan lianmeng*) tagjai azt vallják, hogy Taiwan elviekben Kína része (ha nem is a Kínai Népköztársaságé), a taiwaniak alapvetően kínaiak, és ha megteremtődnek ennek feltételei (leginkább az, hogy a szárazföldi Kína is demokratikussá válik), akkor Taiwannak vissza kell térnie az anyaországhoz. Ezen oldal vezető ereje a Kuomintang (KMT). Ezzel szemben a zöldek szerint Taiwan sorsa olyan régen elvált a szárazföldétől, hogy kialakult egy sajátos taiwani identitás és nemzet, s előbb-utóbb ki kell kiáltani a taiwani függetlenséget. A zöldek vezető ereje a Demokratikus Haladás Pártja (DPP). Az oldalak támogatói között egyfajta szubetnikai különbség is megfigyelhető: a már 1945 előtt itt élő kínaiak leszármazottai (*benshengren*) hajlamosabbak a zöld pártokat támogatni; az 1945–1949 között a szárazföldről érkezettek és utódaik (*waishengren*) jellemzően a kékekre szavaznak. Az újabb nemzedékek színre lépésével ezek a különbségek kezdenek elmosódni, és a pártok között természetesen az identitáskérdés mellett más területeken is jelentős különbségek vannak.

IV.1. Fontosabb „kék” pártok

Kuomintang (Nemzeti Párt, Nacionalista Párt, KMT)

A Kuomintangot 1912-ben alapította Sun Yat-sen, s 1945-től 2000-ig folyamatosan ez a párt kormányozta Taiwan (az 1990-es években már demokratikus felhatalmazással, korábban diktatórikus módon). A kezdetben viszonylag laza szerveződést 1923–24-ben Sun Yat-sen szervezte át – szovjet segítséggel – a szovjet bolsevik párt mintájára, a demokratikus centralizmus lenini elve alapján. 1926–27-ben Chiang Kai-shek irányításával a párt katonai erővel átvette az uralmat Kína nagy része felett, s közben jobboldali fordulatot hajtott végre. A párt ideológiájának alapja Sun Yat-sen három népi elve (nacionalizmus, demokrácia, népjólét), de ezeket a szárazföldön nem valósította meg. A párt elmulasztotta végrehajtani a szükséges reformokat (elsősorban a földosztást), képtelen volt az ország jelentős részét megvédeni a japánokkal szemben, és korrumpáltá vált. Így népi támogatását elveszítve az 1946–49 közötti polgárháborúban vereséget szenvedett a kommunistáktól, és Taiwanra vonult vissza. (Megjegyzendő, hogy a KMT egy ága, amely a polgárháború idején szakított Chiang Kai-shekkal, ma is működik a KNK-ban). A párt a szükségállapotra hivatkozva Taiwanon is diktatórikus módon kormányzott az 1980-as évek végéig, de jelentős társadalmi és gazdasági modernizációs programot hajtott végre, s ezzel a KMT-kormányhoz fűződik a taiwani gazdasági csoda. A pártban sokáig a szárazföldről érkezettek voltak a vezető pozíciókban, csak az 1980-as években kezdődött meg a párton belül is a taiwanizáció. A demokratikus átalakulás során a KMT lebontotta saját egyeduralmát, ám az 1990-es évek szabad választásait – mély beágyazottságának köszönhetően – megnyerte. Először 2000-ben lett olyan elnöke a Kínai Köztársaságnak, aki nem a KMT politikusa volt, de 2008–2016 között ismét KMT-s elnök vezette az országot. A törvényhozásban 2016-ig egyedül vagy szövetségeseivel végig a KMT volt többségben. A diktatúra idején a KMT hatalmas üzleti birodalmat épített ki, a világ leggazdagabb pártja volt; az utóbbi két évtized egyik fontos politikai témája a KMT-vagyon lebontása, illetve az ezzel kapcsolatos korrupció volt.

A Kínai Köztársaság hagyományának folytatójaként a KMT Taiwan kínaiságát hangsúlyozza, s elfogadja az ún. „1992-es konszenzust”, aminek a lényege, hogy egy Kína létezik, Taiwan és a szárazföld is ehhez az egy Kínához tartozik, de ennek az egy Kínának a mibenlétét a Taiwani-szoros két oldalán másképp értelmezik. (Ez az álláspont Peking számára is elfogadható, szemben Taiwan önállóságával.) Az utóbbi években a KMT kiáll a kínai–taiwani viszony javítása mellett, ugyanakkor az azonnali ország-egyesítésnek nem híve, középtávon a *status quo* fenntartására törekszik. A legutóbbi KMT-kormányzat (Ma Ying-jeou, 2008–2016) jelszava a kérdésben a „három nem” volt: nem az egyesítésre, nem a függetlenségre, nem a fegyveres erő használatára. Társadalom- és gazdaságpolitikája alapján a KMT konzervatív, jobbközép pártnak mondható, a konzervatív pártokat tömörítő Nemzetközi Demokrata Unió (IDU) tagja. Elsősorban a városiak, észak-taiwaniak, magasan képzettek, üzletemberek, szárazföldi származásúak támogatják, és sokáig számíthatott az őslakosok szavazataira is.

Közel a Néphez Párt (Qinmindang, PFP)

A Közel a Néphez Párt (hivatalos angol nevén People First Party, PFP) jobbközép párt, az „össz-kék szövetség” tagja. Kínai neve egy konfucianus klasszikusra utal („A Nagy

Tanítás útja a következő: világítsuk meg a fényes erényt, legyünk közel a néphez, s la-kozzunk a legnagyobb jóságban”). A PFP a KMT-ből szakadt ki azután, hogy a 2000-es elnökválasztáson az akkori kormánypárt jelöltje nem a karizmatikus és népszerű James Soong Chu-yu (Song Chuyu), Taiwan tartomány kormányzója lett, hanem egy sokkal kevésbé esélyes jelölt. James Soong függetlenként elindult a választáson, és a KMT jelöltjét le is győzte, de mivel így a kék szavazatok megoszlottak, a DPP-s Chen Shui-bian nyert. Soongot kizárták a KMT-ből, ezért híveivel együtt 2000-ben megalapította a PFP-t, amelynek azóta is vezetője. Soong azóta indult alelnökjelöltként (2004-ben, a KMT-s elnökjelölt mellett), taipei-i polgármesterjelöltként (2006) és elnökjelöltként (2012, 2016), mindannyiszor veszett.

A PFP a szárazföldi Kínával jó kapcsolatokra törekszik, s ellenzi a taiwani függetlenséget, ugyanakkor támogatja, hogy Taiwan tagja legyen a nagy nemzetközi szervezeteknek. A KMT-vel a pártnak ellentmondásos a kapcsolata: egyrészt a legfontosabb kérdésekben hasonló állásponton vannak, és gyakran szorosan együttműködnek – akár jelöltek visszaléptetésével is –, sőt a két párt (újra)egyesítése is többször felmerült már; másrészt ugyanazok a kék választók jelentik a célcsoportjukat, így komoly rivalizálás is van köztük. Az utóbbi időkben a PFP afféle harmadik erőként próbálta beállítani magát a két hagyományos nagy párttal szemben, s a parlamentbe eddig mindig bekerült, de nagy párttá nem sikerült válnia.

Új Párt (Xin Dang)

Az Új Párt (New Party, NP) – eredeti nevén Kínai Új Párt – 1993-ban szakadt ki a KMT-ből. Az alapítók eredetileg a KMT-n belül alkottak egy frakciót, de szembekerültek a párt akkori vezetőjével, Lee Teng-hui elnökkel, akit autokratikus hajlamokkal és a kínai újraegyesítés elvetésével vádoltak, ezért a kormánypártból kilépve saját pártot alapítottak. Az Új Párt 1995-ben még 21 képviselőt küldött a törvényhozásba, azóta támogatottsága folyamatosan csökken, 2008 óta országos szinten nincs képviselője, csak helyi önkormányzatokban ér el sikereket. Szavazóinak nagy részét valószínűleg a PFP szívtá el. A taiwani pártok közül az Új Párt áll a legközelebb a szárazföldi Kínához, támogatja a békés újraegyesítést, vezetői rendszeresen ellátogatnak a Kínai Népköztársaságba.

Pártatlan Szolidaritási Unió (Wudang Tuanjie Lianmeng, NPSU)

A Pártatlan Szolidaritási Uniót (Non-Partisan Solidarity Union, NPSU) 2004-ben alapította Chang Po-ya (Zhang Boya) asszony, Chiayi (Jiayi) város sikeres polgármestere. A párt leginkább különböző helyi politikusok laza szövetsége, akik közül sokan így vagy úgy kötődnek a KMT-hez. A KMT-támogatásnak is köszönhetően a pártnak mindig sikerült legalább egy képviselőt bejuttatnia a törvényhozásba. Általában a kék szövetséghez sorolják, s jobbközép, konzervatív szabadelvű pártként tartják számon.

Köztársasági Párt (Minkuotang, Minguodang, MKT)

A Köztársasági Pártot (MKT) 2015-ben alapította egy KMT-ből kilépett politikusnő, Hsu Hsin-ying (Xu Xinying), aki a 2016-os elnökválasztáson a PFP-s James Soong alelnökjelölje lett. A PFP–MKT páros 12,8%-kal a harmadik helyet érte el, és az MKT nem szerzett képviselői helyet a törvényhozásban. Az MKT egyelőre törpepárt maradt, s jövője kérdéses.

IV.2. Fontosabb „zöld” pártok

Demokratikus Haladás Pártja (Minzhu Jinbu Dang, DPP)

A Demokratikus Haladás Pártja (Democratic Progressive Party, DPP) a zöld oldal vezető ereje, a KMT mellett a taiwani politikai élet két meghatározó pártjának egyike. 1986-ban alakult, előzményei azok a demokratikus, emberjogi mozgalmak, amelyek a KMT-rendszert próbálták rákényszeríteni a diktatúra lebontására. Párton kívüli (*tangwai*) jelöltként, helyi és országos képviselőként, ellenzéki aktivistaként, emberi jogi ügyvédként sok DPP-alapító már korábban is részt vett a politikai életben. Az első szabad országos törvényhozási választáson, 1992-ben a párt a szavazatok 31%-ával második lett a KMT mögött. 2001–2008 között a DPP a legnagyobb frakcióval rendelkezett a Törvényhozó Yuanben, de a kék szövetség ebben az időben is megőrizte többségét; a DPP először 2016-ban szerzett abszolút többséget. 2000–2008 között a DPP adta az elnököt Chen Shui-bian személyében, Chen konfrontatív politikája és korrupciós ügyei azonban a párt visszaeséséhez és a KMT visszatéréséhez vezettek. 2016 óta újra DPP-s államfője van Taiwannak, s Tsai Ing-wen elnök asszony – Chen Shui-biannal szemben – a törvényhozásban is számíthat a képviselők több mint felének szavazatára.

Megalakulásakor a DPP demokratikus reformokat követelt, s hangsúlyos volt programjában az emberi jogok védelme és a környezetvédelem is. Ahogy a demokratikus követelések többsége az 1990-es években teljesült, úgy került egyre inkább előtérbe a taiwani identitás erősítése, a Kínához fűződő viszony lazítása, a taiwani függetlenség mint távlati cél. Chen Shui-bian alatt Taiwan viszonya nagymértékben megromlott a Kínai Népköztársasággal, s Chen provokatív akcióit az USA se nézte jó szemmel. A 2008-as súlyos vereség után a DPP mérsékelte álláspontját, s bár az önálló taiwani identitás képviseletét nem adta fel, igyekszik tartózkodni Peking provokálásától, középtávon a *status quo* fenntartását támogatja.

A DPP-t a liberális, balliberális pártok közé szokták sorolni, a Liberális Internacionálé tagja, az Ázsiai Liberálisok és Demokraták Tanácsának alapító tagja. Identitáspolitikájában az önálló taiwaniságot képviseli, egyesek taiwani vagy hoklo nacionalistaként tartják számon. Politikájában nagy hangsúlyt helyez az emberi és kisebbségi jogokra, a marginalizált és hátrányos helyzetű társadalmi csoportok képviseletére (nők, idősök, gyerekek, öslakosok, földművesek stb.), a társadalmi igazságosságra és esélyegyenlőségre. A DPP főbb támogatói a Dél-Taiwanon élők, a vidékiek, munkások, kisebbségiek, alacsony jövedelműek. A pártnak szoros kapcsolata van a különféle civil mozgalmakkal.

Taiwani Szolidaritási Unió (Taiwan Tuanjie Lianmeng, TSU)

A Taiwani Szolidaritási Unió (Taiwan Solidarity Union, TSU) a DPP mellett a zöld oldal másik pártja. 2001-ben alakult, azután, hogy Lee Teng-hui korábbi elnöknek és pártjának, a KMT-nek a kapcsolata véglegesen megromlott. Lee követői ekkor látták elérkezettnek az időt saját pártjuk megalapítására. Lee maga nem lépett be az új pártba, de a TSU „szellemi vezetőjének” tartják. A párt létrejövételéhez az is hozzájárult, hogy 2000-es elnökválasztási győzelmével a DPP némileg mérsékelte álláspontját a taiwani függetlenséggel kapcsolatban, így megnyílt a tér egy olyan pártnak, amely nyíltan Taiwan önállóságát hirdeti. KMT-s gyökerei ellenére a TSU azt vallja, hogy ki kell kiáltani az önálló Taiwani Köztársaságot, le kell cserélni a Kínához kötődő nemzeti

szimbólumokat és az állam nevét, új alkotmányt kell kidolgozni. 2001-ben, 2004-ben és 2012-ben a TSU a szavazatok 8%-ával bejutott a törvényhozásba, de 2008-ban és 2016-ban nem szerzet mandátumot, s legutóbb annyi szavazatot se kapott, hogy állami támogatásban részesüljön, így léte bizonytalanná vált.

Új Erő Párt (Shidai Liliang, NPP)

Az Új Erő Párt (New Power Party, NPP; kínai nevének szó szerint fordítása „az Idők Ereje”) az egyik legújabb taiwani párt, 2015-ben alakult a 2014-es „napraforgós mozgalom” aktivistáinak egy részéből. Hivatalosan nem tartozik a zöldekhez, hanem a – KMT és a DPP kettősségét meghaladni kívánó – „harmadik erő” egyik alakulataként határozza meg magát, de rövid története során szorosan együttműködött a DPP-vel. A régi pártokkal szemben létrejött alternatív és meglehetősen eklektikus civil mozgalomból kinőve a párt napirendjén szerepel az emberi és politikai jogok kiterjesztése (azonos neműek házassága, halálbüntetés eltörlése stb.), a természet védelme (atomenergia-ellenesség), a munkavállalók érdekeinek képviselete, az öslakosokat sújtó igazságtalanságok orvoslása, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése (társasági és luxusadók emelése). Az identitáskérdésben a párt Taiwan Kínától való függetlensége mellett áll, a kizárólagos taiwani identitású fiatal nemzedékek szószólója. Az első választáson, amelyen indult, az NPP öt mandátumot nyert, s ezzel a harmadik legerősebb párttá vált. Ezt sokan az eddigi kétszattú politikai tér gyökeres átalakulásának jeleként értékelték.

Zöld-Szociáldemokrata Szövetség (Lü She Meng)

1996-ban jött létre a taiwani Zöld Párt, s elsősorban szociális és környezetvédelmi ügyekkel foglalkozik. Nevében a „zöld” a környezetvédelemre utal, és hivatalosan nem tagja a DPP vezette taiwani zöldek táborának, bár sok kérdésben egy platformon vannak. A balközép Szociáldemokrata Párt 2015-ben jött létre. A két párt a 2016-os választásra szövetséget kötött, s együtt megszerezték a listás szavazatok 2,5%-át, ez azonban mandátumszerzéshez nem volt elég.

V. A legutóbbi választások

2000-ben, amikor a DPP-s Chen Shui-bian nyert az elnökválasztáson, véget ért a KMT több mint fél évszázados hegemoniája, s sokan ezt tekintik a taiwani rendszerváltás lezárásának. Ugyanakkor a törvényhozásban a zöldeknek a következő esedékes választáson, 2001-ben nem sikerült többséget szerezniük. 2004-ben az elnökválasztást minimális különbséggel megint Chen nyerte, de a parlamentben megmaradt a kék többség, így gyakoriak voltak a jogkörviták és a patthelyzetek. Ez a meglehetősen zavaros időszak 2008-ban ért véget, amikor a kék elsöprő sikert arattak: a KMT és szövetségesei a szavazatok 56%-ával elnyerték a képviselői helyek háromnegyedét, az elnökválasztáson pedig a KMT-s Ma Ying-jeou 58,45%-ot kapott.

V.1. A 2012-es elnök- és törvényhozási választások

2012-ben a korábbiakhoz képest a kékek előnye csökkent ugyan, de az elnöki szék és a parlamenti többség is stabilan a kezükben maradt, ugyanakkor a DPP kezdett magához térni.

A 2012-es elnökválasztás végeredménye (részvétel: 74,38%)

Párt	Elnökjelölt	Alelnökjelölt	Szavazat	%
KMT	Ma Ying-jeou	Wu Den-yih	6 891 139	51,60
DPP	Tsai Ing-wen	Su Chia-chyuan	6 093 578	45,63
PFP	James Soong	Lin Ruey-shiung	369 588	2,77

A 2012-es törvényhozási választás végeredménye (részvétel: 74,72%)

Oldal	Párt	Listás szavazat	Listás szavazatok %-a	Összes megszerzett mandátum (zárójelben az addigi mandátumszám)
Kékek	KMT	5 863 379	44,55	64 (81)
	PFP	722 089	5,49	3 (1)
	NPSU	148 105	1,12	2 (3)
	NP	195 960	1,49	0 (0)
Kékek összesen		7 503 517	51,48	69 (85)
Zöldek	DPP	4 556 526	34,62	40 (27)
	TSU	1 178 896	8,96	3 (0)
Zöldek összesen		5 735 422	43,56	43 (27)
Független				1 (1)

A fentiekén kívül még hat párt kapott listás szavazatot, de mandátumhoz nem jutottak. A pártok valós országos támogatottságát a fenti listás szavazatok tükrözik; a választókerületi eredmények az együttműködések, visszalépések, illetve a jelöltek egyéni népszerűsége miatt ettől sok helyen jelentősen eltértek.

V.2. A 2016-os elnök- és törvényhozási választások

A 2016-os volt az első alkalom, amikor egy napon tartották az elnök- és a törvényhozási választást. A részvétel 66,27%-os volt. Az erőviszonyok jelentősen megváltoztak: a DPP történelmi győzelmet aratott, az elnöki tisztség mellett a törvényhozási többséget is megszerezte. A KMT támogatottsága összezuhan, a Taiwani Szolidaritási Unió kiesett a törvényhozásból, harmadik erőként bejutott viszont az Új Erő Párt.

A 2016-os elnökválasztás végeredménye

Párt	Elnökjelölt	Aelnökjelölt	Szavazat	%
DPP	Tsai Ing-wen	Chen Chien-jen	6 894 744	56,12%
KMT	Eric Chu	Wang Ju-hsuan	3 813 365	31,04%
PFP	James Soong	Hsu Hsin-ying (MKT)	1 576 861	12,84%

A 2012-es törvényhozási választás végeredménye

Oldal	Párt	Listás szavazat	Listás szavazatok %-a	Összes megszerzett mandátum (zárójelben az addigi mandátumszám)
Kékek	KMT	3 280 949	26,91	35 (64)
	PFP	794 838	6,52	3 (3)
	NPSU	77 672	0,64	1 (2)
	NP	510 074	4,18	0 (0)
Kékek összesen		4 663 533	38,25	39 (69)
Zöldek	DPP	5 370 953	44,06	68 (40)
	TSU	305 675	2,51	0 (3)
	NPP	744 315	6,11	5 (0)
	Zöld/Szocdem	308 106	2,53	0 (0)
Zöldek összesen		6 729 049	55,21	73 (43)
Független				1 (1)

A fentiek mellett még tíz párt állított listát, de a Törvényhozó Yuanbe nem jutottak be.

VI. Vitatémák a taiwani közéletben

A taiwani társadalmat és politikát megosztó legalapvetőbb kérdés a sziget távlati hovatartozása, s ehhez kapcsolódóan a lakosok identitása. A politikai erők egy része szerint létezik önálló – a kínaitól független – taiwani nemzet, s ennek megfelelően idővel az önálló államiságot is ki kell alakítani; a másik oldal szerint a taiwaniak kínaiak, s ha megérték rá a feltételek, Taiwannak és a szárazföldnek egyesülnie kell. Számos konkrét vitatéma és ügy mögött is ez az alapkérdés húzódik meg, a Pekinggel kötött szabadkereskedelmi megállapodásoktól kezdve a Chiang Kai-shek nevét viselő intézmények átnevezésén és a fegyvervásárlásokon át a szárazföldi vendégdiákok egészségbiztosításáig. Az identitáskérdés fontosságát azonban nem érdemes abszolutizálni. A nagy pártok gyakorlatilag a *status quo* bizonytalan ideig való fenntartása mellett vannak, és szándékosan homályosan fogalmaznak a Kínával való viszony kérdésében; csak a kisebb pártok engedhetik meg maguknak, hogy markáns álláspontot képviseljenek (azonnali egyesülés vagy azonnali függetlenség). A napi politikai csatározásokat más témák határozzák meg.

A legfontosabb téma a gazdaság állapota. Taiwan rendkívül jómódú ország, de a gyors gazdasági növekedés és életszínvonal-emelkedés korszaka jó ideje véget ért, a sziget – múltbeli teljesítményéhez képest – komoly problémákkal küzd. Ezek egy része nem Taiwan-specifikus, hanem a globalizáció általános következménye, ám a különösen nyitott gazdasággal rendelkező Taiwanon minden globális változás rögtön érezhető. A cégek jelentős része külföldre (jellemzően Kínába) telepedett, a magas ingatlan- és bérköltségek elriasztják a befektetőket. A versenytársak – elsősorban Dél-Korea – nemzetközi márkaépítésben és csúcstechnológiai innovációban lehagyták Taiwant. A reálberek gyakorlatilag egy évtizede stagnálnak, ugyanakkor a társadalmi különbségek jelentősen nőttek, a fiatalok körében magas a munkanélküliség, az előrelépési lehetőségek szűkültek. 2008–2016 között Ma Ying-jeou elnök a Kínával való gazdasági kapcsolatok szorosabbra fűzésével igyekezett felpörgetni a taiwani gazdaságot, ez ideiglenesen sikerült is, de az így keletkezett növekedés eredménye keveseknél – elsősorban az érintett nagyvállalatoknál – csapódott le, és újabb problémákat okozott, például a kínai versenytársak megjelenését a korábban helyi cégek dominálta szektorokban. Mindeközben nőtt az országnak a Kínától való függősége, ami biztonsági kérdéseket is felvet. Mind országos, mind helyi szinteken a politikusokkal szembeni fő elvárás a gazdasági növekedés fenntartható pályára állítása a jövedelmi különbségek kordában tartásával, az esélyegyenlőség növelésével, a globalizációban való részvétel a globalizáció káros hatásainak kizárásával. Nehezíti a döntéshozók helyzetét, hogy az egyes szereplők között nagy érdekellentétek vannak. Például a turisztikai szektorban dolgozók érdeke a minél intenzívebb kapcsolat Kínával, a földművesek számára viszont súlyos veszélyt jelent a kínai importtermékek megjelenése. A hatalmas érdekérvényesítő képességgel rendelkező nagyvállalatok óriási befektetésekkel rendelkeznek a szárazföldön, így közeledéspártiak, a kisvállalkozók és alkalmazottak azonban a kínaiak távol tartásában érdekeltek.

A politikának témája sokszor maga a politika. Az állandó viták, megosztottság, nehézkesség vagy átláthatatlan döntéshozatal gyakran emlegetett problémák, a mindenkori ellenzék rendszeresen antidemokratikus hajlamokkal és inkompetenciával vádolja a kormányt, miközben valamennyi párt belül is megosztott. Az összes oldal egyetért abban – s ez az új taiwani identitás egyik alapját képezi –, hogy a taiwani demokratikus politikai és társadalmi rendszer megvédendő érték, ezért akár külső (Kína), akár belső erő fenyegeti azt, vagy ez a látszat keletkezik, az azonnal téma lesz. Gyakori téma a korrupció, nemigen van olyan politikus, akit ne vádoltak volna már visszaélésekkel (gyakran megalapozottan). A KMT vagyona, annak lebontása, illetve az ennek során felmerülő kétes ügyek szintén végigkísérték az utóbbi évtizedeket. A másik oldalon a DPP sem maradt tiszta, Chen Shui-bian börtönbe is került elnöksége után.

A Taiwanon nagyon aktív civil szervezetek, társadalmi mozgalmak folyamatosan napirenden tartanak egy sor emberi jogi és kapcsolódó kérdést. Ilyen például a női egyenlőség, a bevándorló munkások jogai, az LMBTQ-jogok. Az azonos neműek házassága hosszú évek óta téma, a Főbírók Tanácsa 2017 tavaszán döntött úgy, hogy a törvényhozásnak két éven belül fel kell számolnia a vonatkozó jogi akadályokat – ezzel Taiwan élen jár Ázsiában. Már a demokratizálódás kezdetén előkerültek a környezetvédelmi ügyek, különösen az atomenergia és a nukleáris hulladék elhelyezésének kérdése, s ma is több környezetvédő (törpe)párt és szervezet működik. Érzékeny kérdéskört jelentenek az őslakosok jogai, illetve az esetleges jóvátétel a történelem során őket ért sérelmekért.

A külpolitikával kapcsolatos legfontosabb kérdés – Kína növekvő befolyása mellett – Taiwan marginalizálódása. Ennek megnyilvánulása, hogy egyre kevesebb ország ismeri el a Kínai Köztársaságot, de a nemzetközi szervezetek jelentős részében sem lehet teljes jogú tag. A perifériára szorulás érzetét fokozza, hogy miközben a japán, dél-koreai, sőt kínai óriásvállalatok hatalmas nemzetközi ismertséggel és presztízzsel rendelkeznek, a taiwani cégek ebben a versenyben lemaradtak, még ha az ország megkerülhetetlen is a technológiai láncban.

Számtalan az olyan helyi vagy kisebb súlyú ügy, ami időlegesen az országos politika fókuszába kerülve hosszabb-rövidebb ideig meghatározza a napirendet: az utóbbi években ilyen szinte minden nagyobb nagyberuházás, kaszinók engedélyezése körüli viták, állami cégek vezetőinek korrupciós és szexbotrányai, élelmiszerbiztonsági hiányosságok, baseball-meccsekkel kapcsolatos fogadási csalások, pénzintézetek visszaélései, katonák drogfogyasztása, politikusok maffiakapcsolatai, szavazatvásárlások, lehallgatások, kiszivárogtatások stb.

VII. Politikai kultúra Taiwanon

Taiwan rendkívül eleven demokrácia számtalan párttal és politizáló civil szervezettel, illetve rengeteg szenvedélyes vitával.

A szükségállapot végére alakult ki az az ellentmondás, hogy létrejött egy jól képzett, jómódú, sokszor nyugati kapcsolatokkal és tapasztalatokkal is rendelkező középosztály, amely azonban a diktatúra körülményei között nem szólhatott bele saját sorsának alakításába. Amikor a szükségállapotot feloldották, azonnal rengeteg párt és szervezet alakult, amelyek igyekeztek a lehető leghangosabban képviselni az addig háttérbe szorított különféle érdekeket és véleményeket. Ez a sokszínűség ma is megvan. Bár a két oldal két nagy pártja (a KMT és a DPP) dominálja az országos politikát, ez a két párt korántsem egységes, rengeteg belső vita sújtja őket. Emiatt nem ritkák a pártszakadások, kilépések, átállások; jellemző, hogy valamennyi kék párt a KMT-ből szakadt ki, sőt még a zöld TSU is. A pártfegyelem nem túl erős, a politikusok sokszor „kibeszélnék”, s előfordul, hogy egy-egy jelölt a pártja utasítására se lép vissza az esélyesebb szövetséges jelölt javára, ilyenkor az adott párt gyakorlatilag a saját jelöltje ellen kampányol.

A taiwani politika jellegzetessége a személyeskedés és a botránypolitizálás: az ellenfelek gyakran indítanak támadást egymás személye ellen, gyakoriak a korrupciós vádak, a rágalmozgások, becsületsértések és az ezekből fakadó perek. Nem ritkák a tényleges korrupciós esetek, amelyekből a politikai ellenfelek igyekeznek a maximumot kihozni. Az indulatok olyan hevessé tudnak válni, hogy a törvényhozásban időről időre verekedések törnek ki a képviselők között, vagy cipőkkel, uzsonnás dobozokkal, mapákkal dobálják egymást, de olyan is előfordult, hogy egy képviselő megette az általa ellenzett törvénytervezetet.

A botránypolitizálást erősíti, hogy a média nagy része a pártok befolyása alatt áll, az újságok, tévécsatornák egy-egy párthoz kötődnek, így a híradások erősen átpolitizáltak. A pártoknak van egy-egy lelkes és lojális kemény magjuk, akik könnyen mozgósíthatók a különféle kampányokra, megmozdulásokra, s akiknek a szavazataira számítani lehet. Ugyanakkor a választási győzelemhez a törzsbázisnál több szavazóra van szükség,

így a nagy pártok politikusainak folyamatosan egyensúlyozniuk kell saját – markáns megnyilvánulásokat váró – törzsszavazóik és a megnyerni kívánt kevésbé elkötelezett polgárok igényei között. A bonyolult taiwani választási rendszer, különösen a SNTV szisztéma – amit 2008 óta csak a két országos öslakos körzetben használnak – rákényszerítette a pártokat arra, hogy nagyon szoros kapcsolatot építsenek ki szavazóikkal, mert a mozgósításnak és az erőviszonyok pontos felmérésének, a szavazók folyamatos monitorozásának kulcsszerepe van. Ez is a társadalom átpolitizálódásával jár.

A Kínai Köztársaság alkotmányát egy százszor nagyobb országra szabták hét évtizede, így a mai viszonyokat még kiegészítéseivel együtt sem tudja megfelelően szabályozni, s mivel a demokratikus rendszer még viszonylag új, szokásjog sem alakult ki számos kérdésben. Így rengeteg jogosultsági és eljárásrendi kérdés nem tisztázott, ráadásul egy sor kérdés nem valamely hosszú távú megfontolás, hanem a pillanatnyi belpolitikai helyzet alapján rendeztek személyre szabva az adott pillanat erős emberei. Ezért rengeteg a procedurális és hatásköri vita, sok a lehetőség az obstrukcióra és a patthelyzetek kialakítására, könnyű eljárásijogi kiskapukat találni.

A pártok – a KMT régi hagyományait követve – hajlamosak az ügyeket zárt ajtók mögött, átláthatatlan módon, különféle különalkukkal és lobbicsoportoknak engedve intézni. Az ilyen döntéshozatalt nevezik kritikusai „fekete doboz politikának”. Ez azonban ellentmond a folyton hangoztatott demokratikus és átláthatósági elveknek, és különböző „fekete doboz-ellenes” akciókhoz vezet.

A demokratikus átmenetben kulcsszerepet játszottak a különböző tömeg- és diákmozgalmak, s a pártokon kívüli erők ma is fontos alakítói az eseményeknek. Az egész demokratizáció a *tangwai* mozgalom megjelenésével és akcióival (pl. kaohsiungi incidens, 1979) kezdődött. 1990-ben indult a „vad liliumok” diákmozgalma, amely hozzájárult a szabad választások kikényszerítéséhez. 2008-ban a „vad eprek” megmozdulása zajlott egy szárazföldi politikus látogatásakor tett szimbolikus állami gesztusok ellen (pl. taiwani zászlók eltávolítása), illetve a gyűlekezési törvény módosításáért. 2014-ben a „napraforgós mozgalom” diákjai több hétre elfoglalták a Törvényhozó Yuan épületét, hogy így tiltakozzanak egy kínai–taiwani gazdasági egyezmény antidemokratikus ratifikálása és a „fekete doboz politika” ellen. Ez utóbbi mozgalomnak nagy szerepe volt abban, hogy a taiwani választók a KMT ellen fordultak, két év múlva fölényesen nyert a DPP, és a mozgalmából kinövő egyik párt (Új Erő Párt) parlamenti tényező lett. Különböző civil mozgalmak jelenleg is léteznek, a taiwani politika napi működéséhez tartozik, hogy egyes szervezetek és érdekcsoportok tüntetnek, aláírást gyűjtenek, petícióznak, ülő- vagy éhségsztrájkot folytatnak.

Összességében a taiwani politikai rendszer Ázsiában az egyik legszabadabb és legdemokratikusabb, s legitimitációját és sikerét a magas választási részvételi arányok, továbbá a hatalmas és békés tömegmegmozdulások is igazolják. Taiwan egy évtized alatt békés úton áttért a diktatúráról a demokráciára, és az itteni tapasztalatoknak a szárazföldi folyamatokra is komoly határuk lehet. A rendszer a gyermekbetegségeket kinöve az utóbbi időkben a konszolidáció jeleit mutatja. A választási szisztéma jelentősen leegyszerűsödött, a pártstruktúra elkezdett eltolódni a kétpártrendszer irányába, és 2008 óta a törvényhozási többséget ugyanaz a párt szerezte meg, amelyik az elnöki széket, így a kormányzás jóval hatékonyabb lett. A megkérdőjelezhetetlen legitimitású demokratikus taiwani rendszer a rendkívül nehéz nemzetközi helyzet és az államalakulat ellentmon-

dásos státusza ellenére egyelőre biztosítani tudta az ország sikeres működését, és más ázsiai államok számára is mintaként szolgálhat.

Felhasznált Irodalom

- ALAGAPPA, MUTHIAH. 2001. *Taiwan's Presidential Politics: Democratization and Cross-strait Relations in the Twenty-first Century*. Armonk – London, M. E. Sharpe.
- CHAO, LINDA – RAMON H. MYERS. 1994. „The First Chinese Democracy: Political Development of the Republic of China on Taiwan, 1986-1994.” *Asian Survey*, Vol. 34, No. 3, 213–230.
- CHAO, LINDA – RAMON H. MYERS. 1998. *The First Chinese Democracy: Political Life in the Republic of China on Taiwan*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- CHU, YUN-HAN – JIH-WEN LIN. 2001. „Political Development in 20th-Century Taiwan: State-Building, Regime Transformation and the Construction of National Identity.” *The China Quarterly*, Vol. 165, 102–129.
- CHU, YUN-HAN – LARRY DIAMOND – KHARIS TEMPLEMAN (eds.) 2016. *Taiwan's Democracy Challenged: The Chen Shui-bian Years*. Boulder, CO, Lynne Rienner Publishers.
- CHUANG, YA-CHUNG. 2013. *Democracy on Trial: Social Movements and Cultural Politics in Postauthoritarian Taiwan*. Hongk Kong, The Chinese University Press.
- COPPER, JOHN F. 2009. *Taiwan: Nation-State or Province?* Boulder, CO, Westview.
- COPPER, JOHN F. 2015. *Historical Dictionary of Taiwan (Republic of China)*. 4th ed. Lanham, MD, Roman & Littlefield.
- DUPRE, JEAN-FRANCOIS. 2017. *Culture Politics and Linguistic Recognition in Taiwan: Ethnicity, National Identity, and the Party System*. Abingdon, Oxon – New York, Routledge.
- FELDMAN, HOWARD – ANDREW J. NATHAN. 1992. *Constitutional Reform and the Future of the Republic of China*. Armonk, NY, M. E. Sharpe.
- FELL, DAFYDD. 2005. *Party Politics in Taiwan: Party Change and the Democratic Evolution of Taiwan, 1991-2004*. London – New York, Routledge.
- FELL, DAFYDD (ed.) 2008. *The Politics of Modern Taiwan*. London, Taylor & Francis.
- FELL, DAFYDD. 2012. *Government and Politics in Taiwan*. Milton Park, Abingdon, Oxon – New York, Routledge.
- FENBY, JONATHAN. 2005. *Chiang Kai Shek: China's Generalissimo and the Nation He Lost*. New York, Carroll & Graf.
- GOLD, THOMAS B. 1986. *State and Society in the Taiwan Miracle*. Armonk, NY, M. E. Sharpe.
- HUANG, CHUN-CHIEH. 2014. *Taiwan in Transformation: Retrospect and Prospect*. 2nd ed. New Brunswick, New Jersey, Transaction Publishers.
- HUNG MAO TIEN – YUN-HAN CHU. 1996. „Building Democracy in Taiwan.” *The China Quarterly*, Vol. 148, 1141–1170.
- JONES, BRIAN CHRISTOPHER (ed.) 2017. *Law and Politics of the Taiwan Sunflower and Hong Kong Umbrella Movements*. Abingdon, Oxon – New York, Routledge.
- JORDÁN GYULA. 2005. *Tajvan története*. Budapest. Kossuth.

- KAGAN, RICHARD C. 2007. *Taiwan's Statesman: Lee Teng-hui and Democracy in Asia*. Annapolis, Md., Naval Institute Press.
- LEE, WEI-CHIN – T. Y. WANG (eds.) 2003. *Sayonara to the Lee Teng-Hui Era: Politics in Taiwan, 1988–2000*. Lanham, MD, University Press of America.
- LENG, SHAO-CHUAN – CHENG-YI LIN. 1993. „Political Change on Taiwan: Transition to Democracy?” *The China Quarterly*, No. 136, Special Issue: Greater China, 805–839.
- LIN, SYARU SHIRLEY. 2016. *Taiwan's China Dilemma: Contested Identities and Multiple Interests in Taiwan's Cross-Strait Economic Policy*. Stanford, California, Stanford University Press.
- MANTHORPE, JONATHAN. 2008. *Forbidden Nation: A History of Taiwan*. New York, Palgrave Macmillan.
- MATTLIN, MIKAEL. 2011. *Politicized Society: The Long Shadow of Taiwan's One-party Legacy*. Copenhagen, NIAS Press.
- METZLER, JOHN J. 2017. *Taiwan's Transformation: 1895 to the Present*. New York, Palgrave Macmillan.
- NOBLE, GREGORY W. 1999. „Opportunity Lost: Partisan Incentives and the 1997 Constitutional Revisions in Taiwan.” *The China Journal*, No. 41, 89–114.
- RIGGER, SHELLEY. 1999. *Politics in Taiwan: Voting for Democracy*. London, Routledge.
- RIGGER, SHELLEY. 2011. *Why Taiwan Matters: Small Island, Global Powerhouse*. Lanham, Md., Rowman & Littlefield.
- ROY, DENNY. 2003. *Taiwan: A Political History*. Ithaca, NY, Cornell University Press.
- RUBINSTEIN, MURRAY (ed.) 2015. *Taiwan: A New History*. New York, M. E. Sharpe.
- RUBINSTEIN, MURRAY A. (ed.) 2007. *Taiwan: A New History*. Armonk, N.Y. – London, England, M. E. Sharpe
- Taiwan Electoral, Political Parties Laws and Regulations Handbook*. 2016. Washington D.C., USA-Taiwan, International Business Publications.
- TIEN, HUNG-MAO. 1989. *The Great Transition: Political and Social Change in the Republic of China*. Taipei, SMC.
- TSANG, S. (ed.) 2012. *The Vitality of Taiwan: Politics, Economics, Society and Culture*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, Palgrave Macmillan.

Thaiföld

Rónaháti Cecília

Thaiföld, azaz a Thaiföldi Királyság – régi nevén Sziám – az Indokínai-félsziget közepén helyezkedik el. Spanyolországnyi területével, 68 millió lakosával regionális középhatalomnak számít. Délkelet-Ázsia egyetlen olyan állama, amelyet az európaiak nem gyarmatosítottak. Az ország alkotmányos monarchia, amelyben évtizedek óta a parlamentáris demokrácia és a katonai junták korszakai váltakoznak.

I. Általános információk

Az ország államfője Maha Vajiralongkorn, uralkodói nevén X. Rama (ur. 2016–) király. A jelenlegi vezetést ellátó katonai junta, a Béke és Rend Nemzeti Tanácsa vezetője – egyben az ország kormányfője – Prayut Chan-ocha, aki a hatvannyolc millió lakosú ország öt régiójának hetvenhét tartománya felett gyakorolja a hatalmat. Az állam területe 513 ezer km², közvetlen szomszédja Mianmar, Laosz, Kambodzsa és Malajzia. Az ország meghatározó nemzetisége a thai (a lakosság csaknem 96%-a), a legelterjedtebb vallás a – hindu és animista hatásokat is viselő – *theravada* buddhizmus, amely az ország meghatározó történelmi vallása. A második legelterjedtebb vallás az iszlám, hívői a legnagyobb számban a déli tartományokban fordulnak elő. A thai népesség etnográfiai színesíti a burmai lakosság, a lao és a kínai származású thaiok széles tábora, a meghatározó etnikum az ország középső részén élő thaiok csoportja, akiket khorat-thaioknak is nevezünk. A hegyvidéki területeken figyelemre méltó északi thai népesség és hegyvidéki törzsek élnek, akiknél esetenként még tanulmányozható a vallás korábbi formája; valamint khmer népesség is található itt. Az ország neve 1939-ig Sziám, azóta a nép szabadságát kifejezve Thaiföld.¹ Thaiföld fővárosa 1782 óta Bangkok, a Chao Prya-folyó kanyarulatába telepített kínai kereskedelmi kolóniából, későbbi katonai erősből kifejlődött gazdasági és politikai központ, amely több mint hatmillió embernek ad otthont. Thaiföldön jellemző a nagyvárosi népességgkoncentráció, az ország 404 milliárd dollárnyi GDP-jének nagy része itt összpontosul. A hivatalos nyelv a thai, amely a thai-kadai nyelvcsalád tagja, írásos formája betűírás, amely végleges formáját a khmer ábécéből eredezteti. A thai nyelven kívül a thai kormány 2011-ben 62 hivatalos nyelvjárást ismert el, közülük a legnagyobbak a lao, a maláj egy formája, a kínai nyelv több változata, valamint említést érdemel a mon nyelv (és etnikum) annak történelmi háttere miatt.

¹ Kivéve egy rövid intervallumot 1945 és 1949 között, amikor az ország nevét ismét Sziámra változtatták. A *thai* szó szabadságot is jelent, az ország elnevezése azt is jelenti, a 'szabadok földje'.

Thaiföld főbb társadalmi-gazdasági mutatói

Hivatalos név	Thaiföldi Királyság
Terület	513 120 km ²
Lakosság	68 200 824
Etnikai megoszlás	thai (97,5%), burmai (1,3%), egyéb (1,2%)
Vallási megoszlás	buddhista (94,6%), muszlim (4,3%), keresztény (1%), egyéb (0,1%)
Hivatalos nyelv	thai
Beszélt nyelvek	thai (90,7%), burmai (1,3%), egyéb (8%)
Főváros	Bangkok
Pénznem	thai baht (THB)
Államforma	alkotmányos monarchia
Államtípus	unitárius
GDP (nom.)	406,949 milliárd USD (IMF 2016)
GDP (PPP)	1226,407 milliárd USD (IMF 2017)
GDP/fő (nom.)	5899 USD (IMF 2016)
GDP/fő (PPP)	16888 USD (IMF 2016)

II. Történeti háttér

A thai politikai rendszerről szólva csakis általánosságban érdemes beszélni, ugyanis a jelen fejezet megírásának pillanatában okkal feltételezhetők, hogy az aktuális rendszer sok eleme átmeneti. Két lehetséges irányból közelíthetünk a kérdéshez. Az egyik, hogy a jelenlegi junta és az általa 2014 májusában meghirdetett rendkívüli állapot és ideiglenes alkotmány, esetleg a 2016 márciusában bemutatott, augusztusban szavazásra bocsátott alkotmánytervezet alapján igyekszünk értelmezni a thai berendezkedést. Ez esetben a helyzetet nehezíti hogy IX. Rama (ur. 1946–2016) halála óta nem csupán a kormány (junta) akaratahoz kapcsolódó változások nem jósolhatók teljes pontossággal, de az alkotmányos monarchia új államfőjének politikája, még várható politikai jelentősége sem prognosztizálható teljesen. A másik lehetőség, hogy magát ezt a bizonytalan helyzetet vesszük Thaiföld politikai modelljének, azaz a puccsok által alakított kvázi-demokratikus berendezkedésű alkotmányos monarchiát, ahol a rendszert részben az írott alkotmány betűje, részben pedig a szokásjog és a demokrácia iránti érzék mértéke befolyásolja. Az eddig leírt bizonytalan helyzet okainak megértésével azonban máris közelebb kerülhetünk ahhoz, hogy megértsük Thaiföld politikai rendszerének sajátos vonásait.

A vizsgálat során a thai berendezkedésre ható külső és belső elemeket is figyelembe kell vennünk. A külső elemek közül az egyik a Chakri-dinasztia tetters reformer uralkodójának, Mongkutnak jó kapcsolata Nagy Britanniával – amely kapcsolat hosszú távú következményei közé sorolhatjuk Thaiföld államformáját is –, a másik, a gyarmati hatalmak közötti lavírozás politikájából fakadó hagyományos jó kapcsolat Thaiföld és az Egyesült Államok között – ez utóbbinak tartós következményei színesen szemléltet-

hetőek lennének a thai és az amerikai külpolitika baráti viszonyával, azonban látványos nyomot hagytak az antiroyalista politikán is.

A belső elemek közül felsorolhatjuk Thaiföld – Sziám – korai dinasztiáinak viszonylagos lineáriságát – a Sukhodaya- és Ayutthaya-korszak uralkodó láncai egy oldalági perszónáluniót követően szinte töretlennek mondhatók –, valamint a jelenlegi, Bangkoki (Chakri-) dinasztia korszakára jellemző tény, hogy Sziám, régiójában egyedülálló módon, nem esett közvetlen gyarmati irányítás alá. Ezek azért fontos tényezők a thai kormányzat megértésében, mert ha az adminisztráció legfelsőbb szintjein a huszadik század sok változást is hozott, az alsóbb szinteken, a községi igazgatásban és a területi adminisztratív rendszerekben tovább élnek a korábbi korszakok hagyományos, ma már visszahúzó erőként ható anakronisztikus tendenciái. Azonban éppen a kormányzati rendszer történetének meglepően lineáris fejlődése miatt nehéz harcolni az ilyen tendenciák ellen.

A mai politikai rendszer alakulására és felépítésére meghatározó hatással az 1932-ben elfogadott alkotmány volt, amely minden thai alkotmány és minden junta által hozott átmeneti alkotmány elődjének tekinthető. A thai politika arculatát a mai napig befolyásolja az első alkotmány elfogadásának körülményei; az ugyanis, hogy az alkotmányozás szándéka mennyiben eredt az uralkodótól, vagy mennyire volt a politikailag motivált új, modern városi értelmiség kényszere, a mai napig vita tárgyát képezi, és ebben a vitában a militarista és a civil politikusok, az antiroyalista és a royalista érzelmű erők a mai napig érintettek mondhatók.

A thai politikai rendszer sajátos vonásaként foglalkozni kell a király személyével is, ami talán túlmutat azon a szerepen, amit az alkotmányok az uralkodónak szánnak, legalábbis azon, amit ebből leírnak. A kérdés vallási vonatkozásaival itt nincs mód hosszabban foglalkozni, de a hagyománytisztelő thai társadalomban ez az aspektus sem elhanyagolható. Másrészt meg kell értenünk a király – és a királyi család – szerep- és útkeresését a modern politikai arénában, amivel a nemrég elhunyt IX. Rama életművének megértéséhez is közelebb kerülünk és a trónutódlás jelenlegi kihívásairól is képet kaphatunk.

II.1. A thai politikai rendszert alakító külső, történeti hatások

Az egyszerű tény, hogy Thaiföld nem esett közvetlen gyarmati irányítás alá abban a korszakban, amikor a ma Délkelet-Ázsiaként emlegetett régió minden egyéb állama európai nagyhatalmak befolyása alatt állt, még nem jelenti azt, hogy az európai befolyás és politika ne érezte volna a hatását. Ha egy rövid pillanatra visszatekintünk az Ayutthaya korszak királyi udvarára, azt találjuk, hogy a thai művészetek fellelőjében a nyugati felfedezőket és misszionáriusokat szívesen fogadták, és közeledésüket eleinte érdekességként, s nem elsősorban veszélyként élték meg. Az Ayutthaya korszak végéhez vezető burmai háborúk után az új dinasztia politikája már jóval árnyaltabb volt. Az első pillanattól fogva a kolonizáció elkerülésére törekedett, amit az udvar modernizációjával (Mongkut vagy IV. Rama, ur. 1851–1868) és a nyugati kereskedelmi érdekeknek tett engedményekkel, továbbá a politikai érdekek mentén területek átadásával (Chulalongkorn vagy V. Rama, 1868–1910) igyekezett elérni. A lavírozás a francia és brit érdekszerben szükségessé tette az európai tudomány, eszméletörténet, de főleg a politikai

struktúrák tanulmányozását is, az udvari modernizáció a XIX. század brit és francia „ízlésének” megfelelően alakult, és a belpolitikai ellenvélemények dacára megismertett Sziámmal egy olyan uralmi rendszert, amelyen az uralom autokratikussága külső szemlélő számára kevésbé volt érezhető.

Sziám peremterületeinek átadása a gyarmati érdekek szerint szintén logikus lépésnek tűnik a nyugati történész szemével nézve, azonban a lélektani hatása olyan hosszantartó volt, hogy az ország második világháborús részvételét is befolyásolta. Thaiföld miniszterelnöke, Phibulsongkram a II. világháborút megelőzően és folyamán ugyanis eredetileg azért kívánt kollaborálni a japán hatalommal, hogy az V. Rama idején „elszakadt” területeket (a mai Mianmar, Laosz, Kambodzsa és Malajzia thai határ menti vidékeit) visszaszerezze. A gazdasági előékenység a nyugati hatalmak iránt, amely IV. és V. Rama uralmára is jellemző volt, bár részlegesen közelebb vitte Sziámot a gyarmati sorhoz, azonban pozitív hatással is volt mindazzal az infrastrukturális fejlesztéssel, amely a nyugati mintára modernizált országban végbement. Nem csupán a brit építészeti modern utak, de a kórházalapítások, az iskolarendszer átalakítása és a thai ipar alapjainak lerakása is együtt járt ezzel a politikával. Azonban éppen a modernizált iskolarendszer tette képessé a thai fiatalságot, hogy részt vegyen a nyugati felsőoktatásban, az iparosodás tette lehetővé, hogy friss városi értelmiség jöjjön létre, ami új politikai szereplőként jelent meg az országban.

Az Egyesült Államokkal való kapcsolatfelvétel ugyanennek az útkereső politikának a része volt. IV. Rama legendás levélváltása Lincolnnal, amelyben a thai uralkodó elefántokat ajánlott fel az északi csapatok támogatására a polgárháborúban, egyrészt a gyarmatosító hatalmaktól való függés elkerülésére tett lépésként értelmezhető – amennyiben kapcsolódni kívánt egy, a gyarmati sorból kilépett állam politikai koncepciójához, s a kapcsolat keresésével már önmagában is kimutatva szuverenitását és a szövetségeskeresés igényét –, másrészt az amerikai polgárháborúban is állásfoglalást vállalt. Az állásfoglalás, az északiak támogatása azért fontos, mert ezzel Sziám királya megfogalmazta a thai hatalom hozzáállását a rabszolgaság kérdéséhez, amelynek részeként ki kellett fejtse, hogy a sziámi szolga állapotú népesség helyzete és az amerikai típusú rabszolgatartást elszenvető népesség helyzete a hatalomgyakorlók hozzáállásában is különbözik, amivel kora modern politikai gondolkodásában, voltaképpen a politikaalakításban is részt vett. A buddhista országban élő szolgák, rabszolgák politikai helyzetének megfogalmazásával eszméletörténeti jelentőségű lépést tett Sziám politikájának modernizálására. Ezzel a kapcsolatfelvétellel kezdődött meg a mai napig tartó barátságos külpolitikai hangvétel a két ország között, ami többek között azt is eredményezte, hogy Sziám, majd Thaiföld külpolitikai tanácsadói nyolcvan éven át voltak brit és amerikai állampolgárok. Ezen kívül hosszú távon utat nyitott a thai fiataloknak, hogy előbb elsősorban Nagy-Britannia, később az Egyesült Államok felsőoktatásában szerezzenek képzettséget, tovább küzdve az európai hatalmaktól való függés ellen, azonban még inkább növelve a haza-térő értelmiségiek és a hagyományos hivatali elit közötti különbségeket. E legutóbbi gondolattal el is jutunk a belső hatások elemzéséig, amelyek a thai politikai rendszert alakították a XIX–XX. században.

II.2. A thai politikai rendszert alakító belső hatások Thaiföld XX. századi történetében

A már leírt helyzetben – amelyet tulajdonképpen a sziámi kvázi-dekolonizáció időszakának is nevezhetnénk, hiszen hasonló társadalmi változások zajlottak le az országban, mint amilyeneket a dekolonizációs korszak korai időszakaiban szoktunk megfigyelni a délkelet-ázsiai államokban – Sziámban helyet kellett találni az iparosítással városba költöző tömegnek. Az új értelmiségnek és a régi rendszer képviselőinek egyaránt, mindez úgy, hogy a gyarmattartó országokkal való kereskedelemben részt tudjon venni, az iskolarendszert és az infrastruktúrát fejlessze, azonban a király és a királyi család ne veszítse el szakrális jelentőségét. Vagy másképpen: úgy kellett megoldani a politikai és gazdasági modernizáció problémáját, hogy a társadalmi változások, bár óhatatlanul végbemennek, mégse változtassák meg az állam tradicionális arculatát; ennek a törekvésnek a vesztesei a vidéki adminisztratív központok lettek.

A politikai és gazdasági kihívásokra V. Rama infrastruktúrafejlesztéssel, híd- és útépítéssel, kórházépítési projektekkel válaszolt. Bár sikerült felélénkítenie a belső gazdaságot, utóda, VI. Rama (1910–1925) nem tudta a maga teljességében folytatni ezt a politikát, mivel, bár az infrastruktúrafejlesztést nem állította le, annak fedezetét – egyrészt a világháborút követő gazdasági válság, másrészt az udvar magas luxuskiadási miatt – nem tudta előteremteni. Az első világháborút ugyanis gazdasági hanyatlás követte, amelyet a rizs árának gyors emelkedése okozott. A politikai helyzeten nem segített az sem, hogy VI. Rama – elődeivel ellentétben – nem cserélte le a hivatalnokokat saját embereire, habár a legfelső körben végrehajtott változtatásokat, amelyek a királyi család nemtetszését vívták ki, az alsóbb szinteken az elit szokásos megújítása azonban elmaradt, ami a társadalom több rétegében is ellenérzéseket okozott.

A thai adminisztratív rendszer modernizálása az ország sarkalatos problémája volt. Ugyanis a hagyományos délkelet-ázsiai adminisztráció a korai történelemben kialakult *mandala* rendszer szerint működött. Ebben a rendszerben a városok egymással egyenrangú uralmi központok, amelyek önként elfogadják a közülük politikailag és/vagy gazdaságilag legerősebb fensőbbiségét, neki adót fizetnek, és elfogadják az általa jónak tartott irányítást. A városoknak mint a körülöttük elterülő területeket irányító, azok gazdasági és politikai érdekeit összefogó központoknak egymással nem volt szükséges adminisztratív kapcsolatban állniuk, amíg mindannyian kapcsolatban maradtak a központi várossal, ami a Chakri-dinasztia idején Bangkok volt. A városok irányító elitje pedig a királyi család tagjaiból, a trónöröklési sorban hátrább álló hercegekből, a király testvéreiből, nagybátyjaiból, fiatalabb fiaiból és a tradicionális uralkodóházak maradékaiból tevődött össze. V. Rama érezte a kialakult rendszer anakronizmusát egy modern államban, így a tartományi igazgatási rendszert kialakítva a vidéki városokat a közigazgatás szerves részévé tette, azonban az irányító elitet bangkoki hivatalnokokra cserélte, ami tovább központosította a rendszert. Amikor utóda az irányító elit egy részét udvaroncra cserélte, majd VII. Rama (1925–1935) visszaállította a korábbi rendszert, a nyugati egyetemi oktatásból hazatérő fiatalabb értelmiségi réteg két elitváltásból is kimaradt, és nem kapott lehetőséget sem politikai, sem hivatali szerep vállalására. Másrészt sem VI., sem VII. Rama nem folytatta az adminisztratív rendszer reformját, azaz nem kötötte egymással össze a városokat. Az, hogy a vidék igazgatásában horizontáli-

san nincsen összeköttetés, a mai napig ható probléma, az igazgatási szintek kizárólag vertikálisan vannak összekötve a fővárossal, ahol a vidéki városok küldöttei találkoznak, s bár a struktúra tetején alakítottak a huszadik században, az alsóbb szintek közötti kapcsolatok a mai napig nem születtek meg. Ez az oka annak, hogy a főváros a politikai és gazdasági élet elsődleges központja, hogy a vidéki tömegeknek sem a politikai, sem a gazdasági érdekérvényesítésre nincsen platformjuk, és hogy ezek által a gazdasági szakadék a városi és vidéki lakosság között a huszadik század folyamán folyamatosan nőtt.

A thai királyok poligámiájának meghatározó előnye volt az utódok kiemelkedően magas száma, és az uralkodói gyakorlat ezekkel a hercegekkel töltötte fel a legmagasabb hivatalokat. VII. Rama idejére már magas számban volt jelen Sziámban az új, városi értelmiség, nemcsak a külföldi, de már hazai egyetemről is kerültek ki diplomát szerzett, művelt, önálló politikai véleménnyel rendelkező fiatalok, akik várták a monarchia alkotmányossá tételét. Ezen a ponton a thai politika egy másik megoldatlan problémájához érkezünk el: VII. Rama elkötelezett volt a thai társadalom és politikai élet modernizációját illetően, valószínűleg alkotmányt is adott volna népének, amelyben országa államformáját alkotmányos monarchiára változtatta volna, azonban erről tanácsadói lebeszélték; így az időközben megszervezett fiatalok egy csoportja 1932-ben a korábban meggyőzött hadseregvezetők egyetértésével rátört a királyra, és aláíratta vele az új alkotmány tervezetét. Az, hogy vajon VII. Rama valójában akart-e népének alkotmányt adni, s hogy az abban foglaltak miben tértek volna el a „rákényszerítettől”, itt most nem képezheti elemzés tárgyát. Az „antiroyalista” alkotmányozók helyét csakhamar átvették a kiráypártiak, s a közöttük kialakuló vitában önmagát semlegesnek valló uralkodó Londonba távozott. Erre hivatkozhat az a Thaiföldön később IX. Rama által kialakított hozzáállás is, hogy az uralkodónak a politikai vitákban semlegesnek kell maradnia, habár VII. Rama számára ez még nem politikai választás volt, mint unokaöccsének. IX. Rama politikai játékának (amellyel a III.2. alfejezetben foglalkozni fogok) ez lehetett az egyik eredete.

Az 1932-es alkotmányozás tekinthető a thaiföldi politikai rendszer archimédészi pontjának.

III. Az alkotmányos rendszer

III.1. Az alkotmányos rendszer kialakulása

1932-ben az antiroyalista puccs által kikényszerített átmeneti alkotmány kijelentette, hogy Sziámban a hatalom letéteményese a sziámi nép, amelynek igazgatására – a brit parlamentáris rendszert alapul véve – a törvényhozó hatalom letéteményeseként a Nemzetgyűlést, a végrehajtó hatalom gyakorlójaként pedig a Nemzeti Tanácsot jelölte meg. Az átmeneti alkotmányban a Nemzetgyűlés és a kormány tagjait is az aktuális hatalmi elit fő pártja jelölte, azzal a megkötéssel, hogy tíz éven belül a rendszert át kell alakítani olyan formán, hogy a Nemzetgyűlés és a Nemzeti Tanács tagjait is közvetlenül választák. A király helyzetét a dokumentum úgy határozta meg, hogy az nem állt a törvények

felett, bár immunitását megőrizte, sem vétó-, sem kegyelmi jogot nem gyakorolhatott, és a Nemzetgyűlés bizalmatlansági indítvánnyal eltávolíthatta. Ez a változás nem állt összhangban sem a thai társadalom tradicionalista hajlamaival, sem a még ugyanabban az évben megszervezett királyhű erők törekvéseivel, így a végleges alkotmányban módosították az elképzeléseket. A hatalmat ez az alaptörvény meghagyta a nép kezében, azonban azt a szíami nép a király személyén keresztül gyakorolja, aki viszont a Nemzetgyűlés, az Államtanács és a Királyi Törvényszékek által gyakorolja a hatalmat. Az Államtanács lett a végrehajtó hatalom letéteményese, amelynek húsz tagja közül tizet a frissen alakult Néppárt tagjai adtak, a többi is jelölték a kilátásba helyezett választásokig. A Nemzetgyűlés 156 tagjának fele választási győzelem útján, fele pedig a kormányzó párt jelölésével került székébe. Az alaptörvény nem tartalmazott nemi egyenlőtlenségre utaló cenzust. A király továbbra sem kapott vétójogot, azonban mind személye, mind maga a monarchia „szent és sérthetetlen” volt, így helyzete mintha szilárdabbá vált volna. A törvényszékek munkáját az 1924-es törvénykódex alapján kellett ellátni.

A thai, illetve szíami törvényalkotás az Ayutthaya korszak óta ismer egy formulát, amely az európai jogi rendszerektől némileg idegen, ez az „ideiglenes törvények” rendszere, ami az uralkodó törvényhozó hatalmának elméleti háttéréből következik. Ez az elméleti háttér az uralkodó hatalmának eredetére is utal: a thai király buddhista uralkodó, aki IV. Rama óta a címei közé is felvette, hogy a buddhizmus védelmezője. Korábban ennek a kitételnek leírására nem volt szükség, a király szakrális szerepe egyértelművé tette ezt a helyzetet (IV. Rama Viktória királynővel folytatott levelezésében használta először ezt a címet írott formában, tehát kijelenthetjük, hogy az európai politikai terminológiának való megfeleltethetőség is szerepet játszott az uralkodói cím leírásának okai között). A buddhizmusban a „jó uralkodó” archetipikusan is megjelenik, a Tan védelmezője, aki a *dharma* szerint kormányozza a népet. A népet és nem az országot érdemes itt kifejezőként használni, mivel a *mandala* rendszerben az egy irányítás alá tartozó terület nem szükségszerűen képezett szerves egységet, így az államfogalom változása egybeesett a modernizációs tevékenységgel, igényt teremtve az adminisztrációs egységek kiépítésére. A *dharma*, avagy a világ elkerülhetetlen törvénye szerinti kormányzás feltételezi, hogy a király tisztában van ezzel a törvénnyel, s ezt a tisztánlátást nemcsak a végrehajtó, de törvényhozó hatalmában is kamatoztatta. Amennyiben egy, a buddhizmus rendszerében nem szereplő kérdésben kellett törvényt alkotnia, a törvény ideiglenes törvény lett, azaz a *dharma*, a sors, az idő döntötte el, hogy a törvény mennyi ideig maradt fenn, felül kellett-e vizsgálni. Az 1932-es átmeneti, majd véglegesnek szánt alkotmányban így maradhatott kitétel a „tíz év múlva, avagy amint a társadalom fele túljut az alapfokú képzettség megszerzésén, felül kell vizsgálni” kitétel, ami talán egyedülállóan mondható az alaptörvények szövegezésének gyakorlatában.

Az első nemzetgyűlési választásokat az alaptörvény életbe lépésekor, a következőt öt évvel később, 1937-ben tartották. A kíváncsornak megfelelően tíz évvel később új alkotmányt fogalmaztak meg, amelyben elsősorban a Nemzetgyűlést érintő változtatásokat találunk, a létszámot felemelték 176 főre, s a testület minden tagját közvetlen választással kellett székébe juttatni, valamint felállítottak egy 80 tagú Szenátust, amelynek tagjait a Nemzetgyűlés választotta hatéves időtartamra.

Jelen dolgozat megírásának idején Thaiföld a huszadik alkotmányánál tart, melyet 2016 augusztusában népszavazás fogadott el, s melynek vázlatát a Béke és Rend Nemze-

ti Tanácsa (a jelenlegi junta) által megbízott Alkotmányozó Bizottság 2016 márciusában mutatta be.

III.2. Az alkotmányos rendszer szépséghibái – a politikai kultúra sajátosságai

Sokak szerint a thai alkotmányok gyakorisága arra utal, hogy a thai alaptörvény nem képviseli a thai politikai rendszer valódi alapját. Ez jogilag nem így van. A thai jogi gondolkodásban az alkotmány minden olyan tulajdonsággal rendelkezik, amit a nyugati jogi gondolkodás egy alaptörvénytől elvár. Miért nem elégedhet meg tehát Thaiföld egy-egyvel? A válasz a puccsra való magas hajlandóságban keresendő.

Egy legitim, a hatályban lévő alkotmány szerint megválasztott kormány ellen puccsot végrehajtani nem jogszerű tett, ennek megfelelően az erőszakkal hatalomra jutó politikai erő is illegitim. Ezen nem sokat segít, hogy a puccsal hatalomra jutó junták jellemző első intézkedése egy amnesztiarendelet kiadása, lévén a rendeletet így egy illegitim hatalom adja ki. Így van ez még akkor is, ha figyelembe vesszük az erő politikai realitását, hiszen az alkotmányos rend éppen az erőszak gyakorlásától kellene, hogy megvédje a fennálló rendszert. Azonban Thaiföld Legfelsőbb Bírósága 1952-ben (az 1946-os puccsot követő jogi procedúra lezárásaként) úgy határozott, hogy habár a hatalomra jutás nem legitim, a kormány törvényes, amennyiben azt a nép elfogadja és tiszteletben tartja, azaz az alkotmányellenes hatalomra jutást legitimálhatja az erő, amely képes fenntartani a továbbiakban az országban a békét és törvényes rendet. Vajon mire van szüksége Thaiföld népének ahhoz, hogy egy junta kormányzatát „elfogadja és tiszteletben tartsa”?

Megvizsgálva a puccsok koreográfiáját, könnyen megtalálhatjuk az ismétlődéseket, az erőszakos hatalomváltás „kötelező” elemeit. A sikeres puccsista amnesztiát ad önmagának és követőinek, átmeneti kormányt hoz létre, és ígéretet tesz (néhány héten belül) választások kiírására a jövőben, átmeneti alkotmányt fogalmaz meg, amelyben jelzi saját politikai igényeinek jobbító szándékát, majd ennek megfelelően új alkotmányt szövegez meg (néhány hónapon belül), végül ezt el is fogadja, ami alapján kiírja a választásokat (a legtöbbször egy-két éven belül), s ezeket kevés kivételtől eltekintve megnyeri. Ez a forgatókönyv nem szerepel Thaiföld jogi anyagában, a felsorolt elemek bármelyikének elhagyása azonban *deal-breakerként* működik a thai társadalmi gondolkodásban. Ami arra utal, hogy mintha létezne egy „íratlan alaptörvénye” Thaiföldnek, amelyet mindenki, még a puccsista is tiszteletben tart, mivel azt a nép „érzi” és elvárja – érvelnek thai politológusok és elemzők. Amennyiben a puccsok forgatókönyve ismétlődik és a társadalmi elfogadás megerősíti az újonnan hatalomra jutókat, feltételezhetjük egy ilyen íratlan törvény létét, azonban ennek elemzése meghaladja ennek a fejezetnek a lehetőségeit. Mindenesetre létezése a *thai politikai rendszer egyik esszenciális sajátossága*.

A király szerepe a hatalomgyakorlás struktúrájában az alaptörvények többsége alapján jelképes, kezében nem összpontosul közvetlen hatalom, a thai jogértelmezés szerint 1932 óta a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom forrása már nem is az uralkodó, hanem a thai nép. Bár a legtöbb alkotmány függővé tette a közbizonyi méltóságok hivatalba lépését a király felkérésétől, ellenjegyzésétől, ez jelképes aktusként jelent meg, lévén 1932 óta az uralkodónak nincs vétőjoga. Azok az alkotmányok, amelyek alapján a közbizonyi tisztségeket jelöléssel és nem választással töltötték be, a királyi jelölést a miniszterelnök kérésére, felkérésére írták elő, a vétőjog híján az uralkodó itt sem mérlegelhetette

a lehetőségeket. Ugyanakkor Thaiföld uralkodója a hadsereg főparancsnoka, az összes Thaiföldön elismert vallás őrzője, a társadalom szemében kiemelten fontos figura, az állam jelképe. Konzervatívabb thai politológusok a thaiföldi demokrácia keretei között a király személyében és tevékenységében a – stabil alkotmány hiányában nehezen számon kérhető, de a demokrácia gyakorlásához létfontosságú – fékek és ellensúlyok meglétét látják.

A társadalom megítélésében az uralkodó és az uralkodói család a mai napig a történelmi folyamatosságot képviseli az ország első egyesítése, a Sukhodaya korszak (1238–1438) óta, amikor a király hatalmának eredeteként részben a hinduizmus *khsatriya*, harc-os-király eszményképe és a buddhizmus *dhammaraja*, azaz a Tan és a *dharma* alapján kormányzó király eszményképei szolgáltak. A modernizáció és a demokratizációra való törekvés nem tudta megszüntetni a társadalom azon felfogását, amely a királyi hatalmat és a hadsereg vezetését mélyebben köti össze, mint a nyugati monarchiák uralkodófel-fogásai. A király vallások felett őrködő szerepe megfeleltethető az angol gyakorlatnak, amelyben az uralkodó a vallás őre és az anglikán egyház feje. Azonban Thaiföldön ez kiegészül a vallási meggyőződés azon hátterével is, ami a *dhammaraját* a világ irányító törvényének ismerőjévé tette. Ehhez kapcsolódik az a meggyőződés is, hogy a *dharma* az uralkodóra éppúgy kötelező érvényű, mint alattvalóira, és ez a hagyomány és hit túlélte a modern megközelítés következményeit is, amelyek a törvényhozó hatalmat a király kezéből a nép kezébe, azon át pedig a Nemzetgyűlésbe, a mai thai parlamentbe tették. Az uralkodó így az ország egységének és az uralom történelmi folytonosságának nemcsak szimbóluma, de szakrális szerepén keresztül megkerülhetetlen része is, mivel a buddhizmus *hinayana* ágában nem ismert intézményesült kerete a vallásnak, s az uralkodó feladatai közé tartozik vallási kötelezettségeinek teljesítése ünnepeken és vallási ceremóniák alkalmával.

A fentiek még nem adnának kézzelfogható hatalmat a thai uralkodónak, azonban IX. Rama hetvenéves uralkodása során a politikai véleményét a negyedik hatalmi ág, a média segítségével fejtette ki, ezt az eszközt használta arra, hogy politikáját megvalósítsa. Jellemző módon a puccsok által hatalomra jutott vezetőket éppen úgy elismerte, mint a választási győzelemmel kormányt alakítókat. Több alkalommal használta fel a médiát, hogy békés együttműködésre szólítsa fel a feleket, amivel ilyenkor fenn tudta tartani az ország stabilitását. Például amikor 1992 tavaszán, egy puccsot követően a Suchinda Kaprayoon vezetésével alakult kormány elleni tüntetésekért az ellenzéki politikust, Chamlongot vádolták, és a tüntetéseket a hatalom vérbe fojtotta, az uralkodó és a királyi család több tagja médiaüzenetben szólított fel megbékélésre; a felek másnap megegyeztek a vezetést illetően, Kaprayoonék szabadon bocsátották Chamlongot, amnesztiát hirdettek, és lemondtak a hatalomról egy átmeneti kormány javára, amely kiírta a választásokat. Mivel a média mint negyedik hatalmi ág használata kifejezetten IX. Rama nevéhez kötődik, nehéz megmondani, hogy utóda, az ellentmondásos megítélésű, frissen trónra lépő X. Rama fenn tudja-e tartani azt a rendszert, amelyben *ennek az elszabadult fél-demokráciának a fékező ereje a király, akinek anakronisztikus jelenléte azonban magát a demokratizálódást is fékezi.*

III.3. Kormányzati struktúra

A thai parlamentáris rendszer az alkotmányok hosszú során át volt már egy- és két-kamarás; a parlamenti helyeket egyszer a kormány, a miniszterelnök vagy egy bizottság jelölése alapján, másszor közvetlen választások útján lehetett betölteni; arra is volt alkalom, hogy a parlamenti mandátumok egy részét a miniszterelnök jelölése, más részét választás útján lehetett megszerezni. Az alaptörvények forratagából két dokumentum emelkedik ki, az egyik a közmondásosan demokratikusnak tartott 1997-es alkotmány, amelyet a 2006-os, Thaksin Shinawatra távozását megelőző puccs (amelyre IV. alfejezetben fogok kitérni) törölt el, a másik a jelenlegi junta által 2016 márciusában bemutatott, 2017-ben hatályba léptetett alkotmány, utóbbi elsősorban azért, mert emberi becslés szerint ez fogja befolyásolni a közeljövő politikai struktúráját Thaiföldön.

Az 1997-es alkotmány Thaiföld eddigi legnépszerűbb és legdemokratikusabbnak mondott alkotmánya, amelyet a nép alkotmányának is neveznek. Az alapokmány a törvényhozó hatalom gyakorlására kétkamarás országgyűlést írt le, amelyben az alsóház 500 tagját és a felsőháznak tekinthető Szenátus 200 tagját is választások útján juttatták székükbe. Az alsóház tagjai közül négyszázan a választókerületek szavazatainak egyszerű többségét megszerezve, százan pedig pártlistáról jutottak a parlamentbe. A szenátorokat tartományi választások útján választották ki, a tartomány méretével arányos számú küldöttet küldve a felsőházba. A választhatóságot műveltségi cenzushoz köthették, a képviselőknek diplomával kellett rendelkezniük. Thaiföld történetében első alkalommal sikerült választási bizottságot felállítani, amely – ha személyi változások árán is, de – túlélte az alkotmányt, a 2006-os, 2008-as és a 2011-es választásokon is felügyelte a folyamatot. Az alsóház tagjait négy évre, a szenátorokat hatéves mandátummal választották, a képviselőknek legkésőbb a választásokat követő harmincadik napon meg kell kezdeniük az ülésezést. Az alkotmány évi két ülésszakot írt elő, az általános és törvényhozó gyűlést, az első ülést a király trónbeszéde volt hivatott megnyitni, a Nemzetgyűlés berekesztése szintén az uralkodó joga volt.

Az 1997-es alkotmány feladatának tartotta az ország politikai stabilitásának előmozdítását, amit a végrehajtó hatalom helyzetének megerősítésével és a hatalmi ágak élesebb szétválasztásával igyekezett elérni. A korábbi években gyakran instabilitást okozó bizalmatlansági indítvány esetében például a miniszterelnökkel szembeni bizalmatlansági szavazás lehetőségét a ház kétötödének egyetértéséhez kötötte, a kormányfő iránti bizalmatlanságot pedig minimum a voksok felének kellett kifejeznie. A kormány tagjainak le kellett mondaniuk egyéb tisztségeikről, még a nemzetgyűlési munkáról is.

Az emberi jogok ügyének előmozdítására az alkotmány rendelkezett az Emberi Jogok Nemzeti Bizottságának felállításáról, a vásárlók védelméről, az ombudsmani rendszer kialakításáról, első alkalommal esett szó az oktatás szabadságáról mint általános jogról és a hagyományos nemzeti kisebbségek jogairól, valamint – a gyűlekezési jog részeként – a tiltakozás jogáról. Ezenkívül az alkotmány létrehozta a Körményzetvédelmi Hivatalt és a később nagyon fontossá váló Nemzeti Korrupcióellenes Bizottságot.

Ebben az alkotmányban igyekeztek végre rendezni a thai adminisztratív körzetek problémáját is, azt a már említett történeti okokból fakadó szervezési hiányosságot, hogy a tartományok igazgatása csak a legfelsőbb szinten ér össze a thai struktúrában, és az igazgatási egységek között sem érdekegyeztetésnek, sem a kommunikáció más

formájának platformja hagyományosan nem létezik, az igazgatás pedig teljesen centralizált. A XIX. század óta fennálló *tambon*-rendszer jelentése voltaképpen kerületi rendszer, a *tambon*ok az igazgatás kisebb egységei, ezeket foglalták körzetekbe és tartományokba; a szó másik jelentéséből ('ezer') kiindulva ezer munkaképes férfi életét irányító területi egységekről van szó. Az 1997-es alkotmány ezeknek a kerületeknek adott bizonyos mértékű önkormányzatot, a *tambon*okat méretük és adóbevételük alapján sorolva a körzetek és tartományok nagyobb igazgatási kategóriái alá, ezzel decentralizálva az igazgatási régiókat. Az 1999-ben történt reformintézkedések folyamán a *tambon*ok termékei önálló kereskedelmi kategóriába esnek a tartományi fővárosokban, lehetőséget biztosítva a fejlesztésükre és elősegítendő a helyiek megélhetését. 2001-től a *tambon*ok képviselői egyenes választással elnököt állítanak, aki a tartományi tanácsokban képviseli az érdekeiket, ezzel elvben erősítve a decentralizációt.

A dokumentum legnagyobb erénye tehát az volt, hogy átsegítette Thaiföldet a képviselői demokrácia világából a részvételi demokráciába, megerősítette az emberi jogok védelmét és a hatalmi ágak szétválasztását, igyekezett decentralizálni az adminisztratív rendszert, megalapította a választási bizottságot és az ombudsmani rendszert, azonban nem tudott, talán nem is tudhatott minden problémát megoldani.

A decentralizáció elsősorban a Thaiföldön jellemző egyenlőtlenségek kisebbítése miatt lett volna szükséges, hogy a város-vidék közötti különbségek csökkentésével a vidéknek legyen hasznára, egyenlő lehetőségeket teremtsen az ottani népesség számára is, azonban az adminisztráció átalakítása ehhez nem bizonyult elegendőnek. Sem a korrupciós ügyek, sem a hatalommal való visszaélés problémáját nem sikerült megoldani, a sajtó szabadságának korlátozását enyhítő rendelkezés pedig nem is született. Az alkotmány hibájának róják fel, hogy a független szervezetekként működőképesebb szervezetek, mint a Választási Bizottság, a Nemzeti Korrupcióellenes Bizottság vagy az Alkotmánybíróság még mindig a végrehajtó hatalom „keze ügyében” maradtak. A kritikusok véleményét bizonyítja, hogy például 2006-ban a Választási Bizottság tagjait választási csalás miatt bebörtönözték, és az Alkotmánybíróság visszavonta a választási eredményeket. További kritikaként fogalmazták meg, hogy az alkotmány nyitottan hagyott több, az uralkodó politikai szerepére vonatkozó kérdést, elsősorban csak a trónutódlás kérdéskörével foglalkozott, amit még az 1924-es törvény alapján szavatolt. A decentralizációs intézkedésekkel pedig később Thaksin Shinawatra politikája ment szembe.

A 2007-es, majd a 2014-es átmeneti alkotmány és a politikai erőszakhullámok után a 2014-ben puccsal hatalomra jutott Béke és Rend Nemzeti Tanácsa 2016 márciusában mutatta be alkotmányát. A dokumentumot 2016 augusztusában népszavazásra bocsátották egy széleskörű kampány végén, amely a tartalmát a választókkal megismertette. A kampányt a katonai junta folytatta; a dokumentum vitáját gátolta a rendelkezés, amely szerint az abban foglaltakkal kapcsolatos kritika és tiszteletlen vélemény kinyilvánítása tíz év börtönnel és kétszázezer *baht* bírsággal sújtható. A dokumentumban foglaltak értelmében Thaiföld Nemzetgyűlése kétkamarás marad, az alsó- és felsőház tisztségeit egyszerre viselni továbbra sem lehet, kivéve a házelnöki posztot, amelyet mindkét házban az alsóházban megválasztott elnök tölt be. A Nemzetgyűlés által megfogalmazott törvényeket a miniszterelnöknek a királlyal jóvá kell hagyatnia. Az alsóház ötszáz tagjából háromszázötvenet a választókerületekben közvetlen választással, százötvenet pedig

a pártlisták alapján kell mandátumhoz juttatni. A dokumentum 96-os cikkelye kizárja a buddhista szerzeteseket, papokat és novíciusokat a választójogból. A választhatóságot életkori cenzushoz köti, amelyet huszonöt évben állapít meg, valamint kizárja független jelöltek indulását, amennyiben a választhatóságot minimum kilencven napos párttagsághoz köti bármely, a választásokon jelöltet állító politikai pártban. Minden olyan párt, amely jelöltet állít a választásokon, köteles minimum három nevet tartalmazó listát leadni a listájáról bejutó képviselőjelöltek nevével. A választhatóságból a 98-as cikkely kizárja a médiatulajdonosokat és -befektetőket, valamint mindenkit, akit a 96-os cikkely kizárt a választójogból. Ez főképp a gyermekkorúakra, külföldi állampolgárookra, mentális betegségben szenvedőkre és buddhista papokra vonatkozik; valamint kizárja mindazokat, akik a „kormányzati munkájukért éppen fizetést kapnak”, az aktuális Szenátus tagjait, akik az elmúlt két évben nem szüneteltették mandátumukat, a kormányügynökségek és állami hivatalok alkalmazottait, a független szervezetek és az Alkotmánybíróság alkalmazottait (és a bírákat). Az alsóház tagjainak mandátuma négy év, amelynek lejártakor a királynak dekrétumban kell kihirdetnie a választások negyvenöt napon belüli kiírását. A királynak ezen kívül az új alkotmány jogot ad az alsóház dekrétumban való feloszlására. Ha a fentiek még nem világítottak volna rá eléggé, milyen mélyen igyekszik az új alkotmány aláásni a pártok erejét, a 106-os cikkely nem hagy kétséget, amikor kijelenti, hogy amint az új kormány megformálódik, a királynak az alsóházban legnagyobb frakcióval rendelkező – kormánytagot nem adó – pártból kell kijelölnie az ellenzék vezetőjét, amennyiben ilyen többséggel senki sem rendelkezne, az esetben a vezetőt sorsolással kell kiválasztani. A Szenátus 200 tagjának kiválasztása „különleges tapasztalataik és tudásuk” alapján történik. Őket a körzetek és a tartományok választják ki arra lévén tekintettel, hogy a thai nép tagjait reprezentálják. A választhatóságból kizáró, a 98-as cikkelyben rögzített indokok a szenátorok kiválasztására is értendők, a szenátorok ezen kívül nem lehetnek tagjai politikai pártoknak, nem lehetnek korábbi politikai tisztséget viselők, sem a helyi hivatali elítéltek tagjai. Ezek a kitételek mintha arra utalnának, hogy a junta vissza kíván térni az igazgatási rendszer decentralizációjához. A szenátorok mandátuma öt év, azonban meg kell őrizniük tisztségüket utódaik kiválasztásáig. Azok a thai állampolgárok, akik állampolgárságukat felfüggesztették, vagy két évnél hosszabb ideje nem jártak az országban, nem választhatóak ki a szenátori feladatokra. Ez az utolsó kitétel megvédheti a junta érdekeit a jelenleg száműzetésben vagy önkéntes száműzetésben élő korábbi politikusoktól és üzletemberektől, amilyen például Thaksin Shinawatra is.

Összefoglalva, a dokumentumról elmondható, hogy a politikai pártok gyengítésével és a centralizált igazgathoz való visszatéréssel szavatolja a jelenleg uralmon levő militaristák hatalmát, és lehetőséget ad olyan személynek adni a miniszterelnöki tisztséget, akit személyében nem választottak meg, nem jelöltek. A miniszterelnöki pozícióval kapcsolatos részletek homályosságával az új alkotmány még egy célt elérhet, amit a thai politikai kultúra sajátosságai között is lehetett volna említeni. A valódi hatalom gyakorlása Thaiföldön nem szükségszerűen jár együtt politikai tisztség viselésével. Az idézett alkotmányszöveget megismerve azt is meg kell állapítani, hogy Thaiföld verziója a demokráciára meglehetősen távol áll a nyugati típusú demokráciafelfogásoktól, saját politikai elemzőinek véleménye szerint is inkább a demokratikus formákat sikerült eddig adoptálnia, nem azok lényegét, és a valódi demokratikus fordulat az ország életében még várat magára.

IV. A politikai pártok szerepe és jelentősége

Thaiföld első pártszerű szerveződése a „Támogatók” (Néppárt) nevű csoport volt, amely az 1932-es fordulat előtt az új oktatási rendszerben képzett fiatal értelmiségi rétegből került ki, azonban a csoportnak voltak tagjai a hadsereg tisztjei között, sőt még a királyi családta távolabbi, alsó ágain is. Azóta a thai belpolitika nagyot fordult.

A jelenlegi politikai pártok közül az utóbbi idők politikai eseményeiben játszott szerepe miatt kiemelkedik a Thaiokért Párt (Pheu Thai vagy Phuea Thai), amelynek elődjét, a Thaiok Szeretik a Thaiokat Pártot (másképp a Thaiok Szeretik a Szabadságot Pártot; Thai Rak Thai, TRT) 1998-ban alapította meg Thaksin Shinawatra, hogy populista ideológiájával megszólítsa az 1997–98-as gazdasági válság során eladósodott vidéki szavazókat. Az 1997-es alkotmány alapján kiírt választásokat 2000-ben tartották, amelyet a Thai Rak Thai abszolút többséggel nyert meg a Szenátusban, és az Új Törekvés Pártjával (Pak Khwam Mang Mai) koalícióra lépve abszolút többséggel a Képviselőházban. Koalíciós partnerét a TRT rövid úton magába olvasztotta. Kormányzati hatalmával élve gazdasági segítséget adott az őt támogató *tambon*oknak, az ellene voksoló területeket azonban nem volt hajlandó dotálni; aktív drogellenes kampányba kezdett, azonban szigora már az emberi jogok sérelmével járt; szembe szállt a terrorizmussal, és kiállt a 2004-es karácsonyi cunami áldozatai és károsultjai mellett, azonban a miniszterelnök korrupciós ügyei felbőszítették a közvéleményt. A 2005-ös választásokat még olyan fölényrel nyerte meg, hogy koalíciós társ nélkül is kormányt tudott alakítani, azonban 2006-ban Thaksin Shinawatra korrupciós ügyei már az utcára szólították a tüntetőket, akik lemondásra kényszerítették. A kiírt előre hozott választásokat az ellenzék bojkottálta, végül a TRT-kormány ellen puccsot hajtottak végre, a mai napig tartó száműzetésbe kényszerítve a volt miniszterelnököt, a pártot pedig a választási törvények megsértéséért 2007-ben feloszlatták. Helyét a szintén 1998-ban alapított Nép Hatalma Párt (Phak Palang Prachachon, PPP) vette át, megörökölve a populista ideológiát, a TRT tagságának nagy részét, illetve a már emigrációból politizáló Thaksinhoz, és a Shinawatra családhoz való hűséget. Ez megnyerte a 2007-es választásokat az akkor négyszáznegyeven al-sóházi székéből kétszázharminchármat szerezve. Legnagyobb ellenfele a választásokon a Demokrata Párt és annak A Nép Szövetsége a Demokráciáért (Phanthamit Prachachon Pheu Prachathipatai, röviden PAD) mozgalma volt. Azonban öthónapnyi kormányzás után érezhető volt, hogy Samak Sundaravej kénytelen lesz lemondani a miniszterelnöki posztról, amikor a párt több tagját választási csalással vádolták meg, és a PAD rendszeres tüntetésekkel emelt szót a készülő új alkotmány ellen.

A PPP-t és koalíciós partnereit választási csalás miatt 2008-ban oszlatta fel a thai alkotmánybíróság. Ez az időszak híresült el Thaiföld modern kori történetében a sárgaingesek és a vörösingesek küzdelmeként; a jellemzően a királyi családhoz való hűséget kifejező sárga színt a PAD-hoz húzó tüntetők viselték, míg a vöröset a Demokratikus Szövetség a Diktatúra Ellen (UDD) szervezethez húzó, jellemzően antimilitarista, kisebb rész antiroyalista, vagy a királyi hatalmat minimalizálni kívánó tüntetők. Az UDD egy 2006-ban Thaksin Shinawatra politikáját támogatni és a puccs ellen harcolni létrejött szövetsége a thai antiroyalista, populista eszmékben hívó tüntetőknek. A PPP bukása után átmenetileg miniszterelnöki székbe kerülő, Demokrata Párthoz (Prachathipat, DP) tartozó Abhisit Vejajiva ellen is tüntettek 2009-ben és 2010-ben. A 2011-es vá-

lasztásokon a betiltott PPP tagjaiból a betiltás másnapján létrejött Thaiokért Párt (Pheu Thai vagy Phuea Thai, PTP) mérkőzött meg, elsősorban Vejajiva Demokrata Pártjával. A PTP színeiben induló Yingluck Shinawatra alapíthatott kormányt, az aktuális ötszáz képviselői székéből 263-at szerezve meg, szemben a DP 163 és a Büszkeség Pártja (Phumjai vagy Bhumjai Thai, PJT) 34 székével. A Yingluck-féle kabinetet 2013-ban bomlasztotta fel hosszú hónapok tüntetései után a Képviselőház minden ellenzéki képviselőjének lemondása, ami után ki kellett írni az előre hozott választásokat. Az ellenzék azt igyekezett megakadályozni, hogy a „thai megbékélés jegyében” a kormány amnesztiát adjon a korrupcióval és adócsalással vádolt korábbi politikusok és üzletemberek egy csoportjának, közöttük a miniszterelnök asszony bátyjának, Thaksin Shinawatrának is.

A választásokat azonban csak 2014-ben sikerült megtartani a DP aktivistaszervezete, a Nép Demokratikus Reformtanácsa elnevezésű csoport akcióinak köszönhetően; e szervezet Thaiföld „valódi demokratizálásával” a királyt továbbra is államfőként képzelte el, hatalmát azonban a valóságban minimalizálta volna. Nevéhez kötődik a 2013–14-es politikai válság, amelyben A Diákok és a Nép Hálózata a Demokratikus Reformokért nevű aktivistacsoporttal összefogva a hadsereg nagyobb részvételét kérték a politikai megmozdulásokban. Prayut Chan-o-cha, a hadsereg tábornoka reagált a tüntetők kérésére, miközben a kormány kifejezte, hogy aggódik a tüntetők testi épségéért, és szükségállapotot hirdetett. A nagy feszültségben megtartott választások eredményét végül az alkotmánybíróság érvénytelennek nyilvánította az ellenzék bojkottja és nagyszámú választási rendezavarás miatt. A zavargások folytatódtak, a tüntetők követelték a miniszterelnök elmozdítását a hivatalából. Ekkor – a jelenlegi junta narratívája szerint – a Nép Demokratikus Reformtanácsa és az UDD utcai harcai közepette a Királyi Hadsereg statáriumot hirdetett, két nappal később megalakult a Béke és Rend Nemzeti Tanácsa nevű junta, és formálisan is átvette a hatalmat.

Thaiföld párttörténetéről ezután legközelebb akkor lesz érdemes szót ejteni, amikor az eredetileg 2017 közepére tervezett általános választásokra a pártok listát állítottak. Megmaradt, úgy tűnik, a PTP, a Thai Büszkeség, a Demokrata Párt, listát állíthat több kisebb párt is, mint a Nemzeti Fejlődés Pártja (Thai Phattana Party, vagy CTP), az Anyaföld (Chat Pattana Party), a Békészeretők (Rak Santi) és a Thaiföldet Szeretők (Rak Pathet Thai) Pártja.

A thai politikai pártokról a fentieket tekintetbe véve elmondható, hogy ha ideológiájuk egy-egy részletében hasonlítanak is a nagy politikai pártcsaládokéra, azoknak nem tagjai, alakulásuk nagyobb részben a társadalmi folyamatok terméke, és csak kisebb részt követnek eszmei irányzatokat. A pártok egymással szembeni politikáit befolyásolja a vidéki választóközrzetek gazdasági összetétele, a vezetők érdekrendszerei és kapcsolatai a vidéki körzetekben, valamint a király szerepének megítélése. A pártok taglétszáma az 1997-es alkotmány alapján kiírt első választásra jelentősen esett, míg a 2006-os, majd a 2014-es eseményeket megelőzően nőtt, ebből kiindulva elmondhatjuk, hogy a thai ember párton vagy pártszervezethez tartozó politikai vagy aktivistacsoporton keresztül artikulálja a véleményét, ami önmagában nem is állna messze a demokráciától.

V. A legfontosabb gazdasági és politikai kérdések

Thaiföld legfontosabb politikai kérdése ma az uralkodóváltáshoz kapcsolódik X. Rama ambivalens politikai személyisége miatt. Maha Vajiralongkorn trónörökösként nem felelt meg annak a képnek, amit a hagyománytisztelő thai társadalom nagy része az uralkodócsaládtól elvár. Extravagáns életvitele és közmondásos ragaszkodása egyik kutyájához csökkentette tisztelőinek számát, ahogyan válságai, de a harmadik feleségével megjelent szalonképtelen videofelvételek sem tettek jót megítélésének, s a sort még lehetne folytatni. Politikailag a legnagyobb veszélyt talán az a pletyka rejti, amely a frissen trónra lépett királyt összekapcsolja a hazájában bűnözőként elítélt Taksin Shinawatrával vagy bármely más politikai csoporttal, mivel az uralkodóház eddig igyekezett azt mutatni, hogy a király a thai belpolitikai izapbirkózás felett állt: a pártpolitika, a militáns és civil politikai elit és a hadsereg vezetői közötti rivalizálás közepette az állam nyugalmát, állandóságát és a béke iránti elkötelezettséget igyekszik képviselni. X. Rama politikai karakterére még nem lehet következtetni, mivel trónörökösként ritka politikai megnyilvánulásaiban apja politikáját követte, azonban ezzel nem szerzett magának hírnevet. Nagyobb társadalmi bázisa van a társadalmi munkájáért szeretett, a jelenlegi (és megelőző) katonai vezetőkkel jó viszont ápoló Sirindhorn hercegnőnek. A nemrég trónra lépett király talán kamatoztatni tudja majd hűgának és apjának politikai tapasztalatait, de egyelőre még nem derült ki, hogy a thai fél-demokráciában, amelyet az új alkotmány visszafelé és nem előre „lökött” a demokrácia útján, hogyan változik meg az uralkodói hatalom eddigi gyakorlata és a média politikai használata a végrehajtó hatalom és az uralkodói család feltételezhető háttér-megállapodásai nélkül.

Az alkotmány kérdése Thaiföld jövőjének másik sarkalatos pontja; bár a közeljövőben nem várhatunk újabb alkotmánytervezetet, a junta alkotmánya alapján kiírt választásokon nem valószínű, hogy bármelyik politikai erő is olyan kormányt tudna alakítani, amely képes az alkotmány módosítására, az alaptörvény reformjairól mégis bizonyára sokszor hallunk még. A feltételezett „kulturális alkotmány”, a voltaképpen a „*deep state*” elméletekhez közel álló társadalmi alkotmány, illetve Thaiföld írott alaptörvénye közötti különbségek elenyészéséhez azonban még sok idő kellhet, pedig a probléma már az 1930-as évek óta fennáll. Ugyanígy a royalista és az uralkodói család hatalmát anakronisztikusnak értékelő csoportok, a katonai és civil hatalmi elit versengése is a huszadik század eleje óta tart, és nem várható középtávon sem változás ebben a dinamikában. Az elit kezében összpontosuló tőke részben az energiaiimportból, részben a mezőgazdasági területek terményeivel foglalkozó vállalatokból származik, és ezek a források stabilnak mondhatók.

A nagy mezőgazdasági területek népességének és a városi lakosi lakosságnak az egyenlőtlensége, közöttük az anyagi és oktatási, egészségügyi lehetőségek egyenlőtlén eloszlása Thaiföld talán leginkább reformigényes problémája. Azonban amíg az elit tagjainak vidéki érdekei nem kívánnak ilyen téren változást az adminisztratív körzettek rendszerében, addig a reformokra és a vidéki területek felzárkóztatására kevés az esély. A tartományokon belül csak nemrégiben oldották meg a térségek kommunikációját, s a tartományoknak nincs közös érdekképviselőjük, kommunikációs platformjuk a Képviselőháznál alacsonyabb szinten. A Képviselőház székeinek elosztását minden alkotmány megváltoztatja, s gyakran – mint jelenleg – az elosztás nincs tekintettel a

tartományi igazgatás érdekeire, mert a politikai elitek érdekütköztetését szolgálja ki a fővárosban.

További problémaként jelenik meg az az alulkutatott probléma, hogy vajon Thaiföld mekkora bevételtől esik el az alkotmányfelfogásával magyarázható magas puccshajlandósága miatt? Ugyanis egy puccsal a puccs évében átlagosan a GDP 2,1%-át veszíti el az állam, s a rákövetkező évben a GDP további 1,3%-át. Thaiföld esetében elég az elmaradó turisztikai bevételekre vagy a befektetési hajlandóság esésére gondolni – ezt az összeget az állam már tizennyolc alkalommal² veszítette el.

További általános problémaként jelenik meg Thaiföldön a sajtószabadság megkérdőjelezhetősége és az emberi jogokkal kapcsolatos szelektív hozzáállás, amelyek miatt a legtöbb nemzetközi kritikát kapja az ország. Illetve megfigyelhető az az etnikai természetű jelenség, hogy a hatalmi elit tagjainak nagy része kínai vagy részben kínai származású. Ezzel a gondolattal azért nem foglalkozott a fejezet, mert egyrészt a témának széles és jól hozzáférhető szakirodalma van, másrészt mert az etnikai hovatartozás arányai nem különböznek szignifikánsan a katonai elitek és a civil elitek között, így a versengésüket ez a szempont nem szükségszerűen befolyásolja.

A thai politikai rendszer egy sajátos formája a demokráciára való törekvésnek, egyszerű példa a nyugati normák politikai nyelvezetének elsajátítása mögötti belső politikai fejlődésre és saját út keresésére. A 2017 közepére jósolt, megfigyelők szerint 2018-ra várható választások pedig új lendületet adhatnak majd az elemzéseknek.

Felhasznált Irodalom

- BALOGH ANDRÁS. Bevezetés Délkelet Ázsia történelmébe. Eötvös Kiadó, 2014.
- BATSON, BENJAMIN A. 1984. *The end of the absolute monarchy in Siam*. Vol. XVIII. ASAA Southeast Asia Publications Series. Singapore. Oxford University Press.
- CASE, WILLIAM. 2002. *Politics in Southeast Asia: Democracy or Less*. Routledge/Curzon
- CHAMARIK, SANEH. 1986. *The Thai Politics and Constitutional Development* Bangkok. Thai Khadi Research Institute, Thammasat University.
- DARLING, FRANK C. Political Parties in Thailand. In: Pacific Affairs Vol. 44, No. 2 (Summer, 1971), pp. 228-241
- DIXON, CHRIS J. 1999. *The Thai economy : uneven development and internationalisation*. [A thai gazdaság: egyenlőtlen fejlődés és nemzetköziesítés.] London, Routledge
- EGEDY GERGELY. A „politikai osztály” genezise Thaiföld példáján. In: Gáthy Vera (szerk.) Átalakulások: Társadalmi tendenciák a harmadik Világban. Budapest: Kosuth Kiadó, 1989. pp. 335-374.
- HÁDABÉLA. Miről szól a thaiföldi belpolitikai penge váltás? In: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont elemzések – 2014/9 [http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKK%20Elemz%C3%A9sek%202014%209%20Mir%C3%B6l%20sz%C3%B3l%20a%20thaif%C3%B6ldi%20belpolitikai%20penge%C3%A1lt%C3%A1s%20\(H%C3%A1ld%20B.\).pdf](http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKK%20Elemz%C3%A9sek%202014%209%20Mir%C3%B6l%20sz%C3%B3l%20a%20thaif%C3%B6ldi%20belpolitikai%20penge%C3%A1lt%C3%A1s%20(H%C3%A1ld%20B.).pdf) (utolsó letöltés dátuma: 2017. január 4.)

2 1932, 1933, 1933, 1939, 1947, 1949 (kísérlet), 1951 (Manhattan), 1951 (csendes puccs) 1957, 1958, 1971, 1976, 1977, 1981 (kísérlet), 1985 (kísérlet), 1991, 2006, 2014.

- HÁDA BÉLA. *Thaiföld évtizedes belső válsága a 2014-es krízis tükrében*. In: Nemzet és Biztonság 2014/3. szám | 9–19. 9
- HELL ROLAND: *A 2013-14-es thaiföldi politikai válság háttere*. In: Politikatudományi előadások az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán - 2014. Szerk. dr. Antal Attila ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. p. 54-71. <http://www.ajk.elte.hu/file/politanulmanyok2014.pdf> (utolsó letöltés: 2017. január 4.)
- JAYANAMA, DIREK. 1964. *The Evolution of Thai Laws*. Bonn, Royal Thai Embassy.
- KITTIPONG KITTAYARAK: *The Thai Constitution of 1997 and its inaction os justice reform..* http://www.unafei.or.jp/english/pdf/PDF_rms/no60/ch06.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2017. január 4.)
- NIDHI EOSEEWONG: *The Thai Cultural Constitution In Kyoto Review*. <https://kyotoreview.org/issue-3-nations-and-stories/the-thai-cultural-constitution>
- ROBERT J. MUSCAT. *Investing in Peace: How Development Aid Can Prevent Or Promote Conflict*. Rutledge 2015.,
- RÓNAHÁTI CECÍLIA. *Puccs Thaiföldön – A társadalmi vita egy formája?* In: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Nemzetközi és Politikatudományi Intézet Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport Műhelytanulmányok 6. Budapest, 2015. https://btk.ppke.hu/uploads/articles/447809/file/mkkcsmuhely06_thai_puccs.pdf (utolsó letöltés: 2017.január 4.)
- SHU-MIN HUANG. *Reproducing Chinese Culture in Diaspora*. Lexington Books 2010.
- SOMCHAI PREECHASINPAKUN. *Dynamics and Institutionalization of Coups int he Thai Constitution*. V.R.F. Series 483. 2013. July
- SOMCHAI PREECHASINPAKUN: *Dynamics and Institutionalization of Coups int he Thai Constitution*. V.R.F. Series 483. 2013. Július <http://www.ide.go.jp/English/Publish/Download/Vrfr/pdf/483.pdf> (utolsó letöltés dátuma: 2017. január 4.)
- TARLING, NICHOLAS. *The Cambridge History of Southeast Asia: Volume 2, The Nineteenth and Twentieth Centuries*. Cambridge University Press, 1992.
- Thailand Draft Constitution 2016. English Translation http://www.un.or.th/wp-content/uploads/2016/06/2016_Thailand-DraftConstitution_EnglishTranslation_ull_Format-taed_vFina....pdf (utolsó letöltés: 2017. január 4.)

Vietnam

Klemensits Péter

I. Általános információk

Vietnam főbb társadalmi-gazdasági mutatói

Hivatalos név	Vietnami Szocialista Köztársaság (Cong hoa xa hoi chu nghia Viet Nam)
Terület	331 210 km ²
Lakosság	95 261 021
Etnikai megoszlás	viet/kinh (85,7%), tay (1,9%), thai (1,8%), muong (1,5%), khmer (1,5%), hmong (1,2%), nung (1,1%), hoa (kínai, 1%), egyéb (4,3%)
Vallási megoszlás	buddhista (7,9%), katolikus (6,6%), hoahaoista (1,7%), kaodaista (0,9%), protestáns (0,9%), muszlim (0,1%), népi vallás híve vagy nem vallásos (81,8%)
Hivatalos nyelv	vietnami
Beszélt nyelvek	vietnami, khmer, kínai, mon-khmer és maláj-polinéziai törzsi nyelvek
Főváros	Hanoi
Pénznem	vietnami dong (VND)
Államforma	szocialista köztársaság
Államtípus	unitárius
GDP (nom.)	201 326 milliárd USD (IMF 2016)
GDP (PPP)	648 243 milliárd USD (IMF 2017)
GDP/fő (nom.)	2173 USD (IMF 2016)
GDP/fő (PPP)	6429 USD (IMF 2016)

II. Történeti áttekintés

II.1. A francia gyarmati uralom és a függetlenséghez vezető út

Az önálló Vietnam csupán a 10. században jött létre, miután kivívta függetlenségét Kínától, ezt követően azonban az állam évszázadokon keresztül megosztott maradt. Noha a vietnamiak soha nem tekintették magukat Kína részének, és függetlenségükhöz történelmük során mindvégig ragaszkodtak, Vietnamban a délkelet-ázsiai országok közül egyedülálló módon érvényesült a kínai civilizáció hatása, amely a kultúra mellett

politikai téren is jelentkezett. A mandarinrendszert a vietnami császári udvar is átvette, így az uralkodó szerepe, hatalma, a birodalom igazgatási rendszere, politikai felfogása teljes mértékben a kínai mintát tükrözte.

A 15. századtól az északi és a déli dinasztiák elkeseredett küzdelmet folytattak egymással az ország egyesítése érdekében, de végül ezt csupán a francia támogatással hatalomra kerülő Nguyen Anh császár, a Nguyen-dinasztia megalapítója tudta megvalósítani 1802-ben. Erre az időszakra az ország mai határai is kialakultak, hiszen a több évszázados déli terjeszkedésnek köszönhetően Csampa bukásával a déli területek is vietnami ellenőrzés alá kerültek, majd az ország szerves részévé váltak. A Gia Long néven trónra lépő Nguyen Anh azonban alapvetően a francia segítségnek köszönhetette hatalmát, ezért komoly engedményekre kényszerült a francia elvárásokkal szemben. Utódai megpróbálták ezt a folyamatot visszafordítani, de a katolikus egyház tagjainak üldözése miatt fokozatosan kiéleződött a viszony Franciaországgal, ami végül a fegyveres európai expanziót is megalapozta.

A 19. század végére a franciák több lépcsőben gyarmatosították az országot, melynek következményeként 1887-re létrejött Francia-Indokína. A francia vezetés azonban külön igazgatási egységekként kezelte az ország különböző területeit. A déli, gazdasági szempontból legértékesebb terület, Kokinkína közvetlen francia gyarmati igazgatás alá került, míg a középső és az északi rész, Annam és Tonkin protektorátus lett, ahol a vietnami uralkodó elit névleg megőrizte hatalmát, miközben teljes mértékben a franciáktól függött. A 19. század végére protektorátusként Laosz és Kambodzsa is Francia-Indokína részévé vált, a terület irányítását pedig a Hanoiban székelő francia főkormányzó gyakorolta.

A 20. század elején az ország megreformálása céljából és a francia uralommal szemben több reformmozgalom is kibontakozott, melyek során a nacionalizmus és a modernizáció egyre nagyobb jelentőségre tett szert. Elsőként Phan Boi Chaen volt az, aki kimondta, hogy a konfucianizmussal szemben a szociáldarwinizmusra kell támaszkodnia Vietnammak, ha nem szeretne eltűnni a történelem süllyesztőjében. Az 1907-ben megalakult Tonkini Szabadiskola tagjai is elfogadták ezt a gondolatmenetet, akik politikai téren a császár hatalmának korlátozását, vagyis alkotmányos monarchiát, esetleg köztársasági államforma bevezetését tartották elfogadhatónak. 1927-ben megalakult a nacionalista, részben polgári célokat követő, a kínai Sun Yat-sen (Szun Jat-szen) tanításaira támaszkodó Vietnami Nemzeti Párt (Viet Nam Quoc Dan dang), amely a nemzeti függetlenség megvalósítása érdekében fegyveres felkelést robbantott ki, de ezt a franciák kíméletlenül leverték.

A nyugati szellemi áramlatok közül Vietnamban a kommunizmus elterjedése bírt a legnagyobb jelentőséggel. A mozgalom későbbi vezéralakja, Ho Si Minh (eredeti nevén Nguyen Sinh Cung) – miután az első világháborút követően sikertelenül igyekezett felhívni magára a nyugati politikai vezetők figyelmét – a marxizmus-leninizmus tanainak megvalósításában látta országa jövőjének zálogát, így csatlakozott a Francia Szocialista Párthoz, majd a Francia Kommunista Párthoz is. Ho Si Minh csak 1941-ben tért haza Vietnamba, az általa képviselt nézetek azonban ekkor már széles körben ismertek voltak hazájában. Az 1925-ben létrejött Vietnami Forradalmi Ifjúsági Liga (Thanh Nien) a kommunista mozgalom közvetlen elődjének tekinthető, s ez 1929-ben felvette az Indokína Kommunista Pártja nevet. Emellett más kommunista szervezetek is léteztek, mint

például az Annami Kommunista Párt vagy az Indokínai Kommunista Ligája. 1930-ban Phan Boi Chau vezetésével megalakult a Vietnami Kommunista Párt, amelyet rövidesen Indokínai Kommunista Pártra (Dong Duong Cong san Dang) kereszteltek. Miután az 1931-es kommunista felkelést a franciák felszámolták, a későbbiekben a párizsi Népfrent-kormány hatalomra kerülésével Kokinkínában a kommunistákat már nem üldözték, ez pedig a mozgalom megerősödéséhez vezetett.

A második világháború kitörését követően 1940 nyarától Francia-Indokína a Vichy-kormány fennhatósága alá került, amely a hódító japánokkal is együttműködött, cserébe a japán hadvezetés meghagyta a helyén a francia gyarmati adminisztrációt. Hazatérését követően Ho Si Minh átvette az Indokínai Kommunista Párt vezetését, majd 1941 májusában létrehozta a Liga Vietnam Függetlenségéért, más néven Viet Minh (Viet Nam Doc Lap Dong Minh) nevű frontszervezetet, amely a kommunisták mellett a nacionalista és polgári csoportokat is a soraiba fogadta, vagyis mindazokat, akik hajlandóak voltak harcolni a japánok ellen, és akiknek az ország függetlenségének kivívása volt a céljuk. 1945. március 9-én a japánok függetlenséget adtak Vietnammak, ami azt jelentette, hogy a franciákat lefegyverezték, és átvették a közvetlen hatalmat, miközben államfőnek a francia protektorátus korábbi uralkodóját, Bao Dai császárt tették meg.

Az Egyesült Államok kezdetben támogatta a Viet Minht, de a világháború végén megszakította együttműködését Ho Si Minh mozgalmával, amely 1945 augusztusában felkelést szervezett a megszálló japánok ellen. Miután az ország a vietnamiak irányítása alá került, Ho Si Minh az ideiglenes kormány elnöke lett, szeptember 2-án pedig – Bao Dai lemondását követően – kinyilvánította a Vietnami Demokratikus Köztársaság függetlenségét.

II.2. Az első indokínai háború és a Vietnami Demokratikus Köztársaság

Vietnam önállóságát a nagyhatalmak nem voltak hajlandók elismerni. A potsdami megállapodásnak megfelelően a 16. szélességi foktól északra Chiang Kai-shek (Csang Kaj-sek) kínai csapatai, délre pedig brit megszálló erők érkeztek az országba, de velük együtt franciák is jöttek, akik igyekeztek helyreállítani a volt gyarmati adminisztrációt. Miután 1946-ban a kínaiak és a britek távoztak, a francia haderő visszatérése fegyveres összecsapáshoz vezetett a vietnamiakkal, a franciák pedig lényegében csak a nagyobb városok felett gyakoroltak ellenőrzést. Ho Si Minh a kompromisszumot kereste, de a franciák az ország önállóságát nem fogadták el, csupán a Francia Unión belül ígértek bizonyos fokú autonómiát az Indokínai Föderáció számára. Az 1946 márciusában megkötött egyezmény értelmében öt év múlva lehetett volna népszavazást tartani az ország egyesítéséről. Később, a fontainebleau-i megállapodás során lényegében csupán a tárgyalások jövőbeni folytatásáról született egyezség. Az 1946–1954 között folytatott első indokínai háború alatt mindkét fél a katonai megoldást tartotta szem előtt, vagyis hogy a harctéren kivívott győzelmet követően minél előnyösebb pozícióban kezdhesse meg a tárgyalásokat az ellenséggel. A francia haderő támogatását a kommunizmus elleni küzdelem jegyében az Egyesült Államok vállalta magára, miközben a vietnami erőket a Szovjetunió és 1949-től a Kínai Népköztársaság segítette. 1953 novemberében a francia hadvezetés által indított Castor hadművelet nem hozta meg a várt sikert, sőt 1954 májusában a franciák megsemmisítő vereségét eredményezte Dien Bien Phunál. A nagy-

hatalmak részvételével megtartott genfi tárgyalásokon – a szovjet és a kínai támogatás ellenére – végül az a megállapodás született, hogy a 17. szélességi foknál meghúzott demarkációs vonal mentén kettéosztják az országot, melynek az egyesítéséről a két éven belül megtartandó népszavazás dönt. Az 1954. július 20-án elfogadott zárónyilatkozat a vietnamiak számára mégis győzelem volt, hiszen jogilag is biztosította az északi Vietnami Demokratikus Köztársaság függetlenségét.

1946 januárjában a Viet Minh nemzeti gyűlési választásokat rendezett, novemberben pedig elfogadták az ország első alkotmányát, amely garantálta a szólás, a sajtó és a gyülekezés szabadságát. Valójában a nem kommunistákat rövidesen kiszorították a politikai életből, a demokratikus kereteket pedig teljesen felszámolták. A politikai pártokat betiltották, az ellenségnek minősített személyek pedig tisztogatások áldozatai lettek. Az 1959 decemberében elfogadott új alkotmány már rögzítette, hogy Észak-Vietnam népi demokratikus köztársaság, ahol minden hatalom a munkásosztály kezében van. A hatalmi ágak szétválasztásáról is rendelkezett, így a legfőbb törvényhozói hatalom a Nemzeti gyűlést illette meg, amely az elnököt és a kormány tagjait is megválasztja. Az állam elnöke 1945-től 1969-ig Ho Si Minh volt, majd 1976-ig Ton Duc Thang. A minisztertanács felett létezett a Nemzeti gyűlés Állandó Bizottsága, amelyet a miniszterelnök vezetett, s amely elméletben a legfőbb végrehajtó hatalmat gyakorolta. A tényleges hatalom azonban a kommunista párt vezetése kezében összpontosult. 1951 és 1969 között Ho Si Minh volt a párt elnöke, a legfőbb hatalom birtokosa, halálát követően a pártelnöki posztot megszüntették, a vezetés a főtitkár Le Duan kezébe került.

1951-ben a világháború alatt feloszlatott kommunista párt helyett létrehozták a Vietnami Dolgozók Pártját (Viet Nam Dang Lao Dong), amely mint állampárt 1975-ig ezen a néven működött. Második kongresszusán, 1960-ban a párt deklarálta, hogy a legfőbb cél a szocializmus építése és Dél-Vietnam felszabadítása. A kommunista vezetés számára az 1950-es években a földreform végrehajtása volt a legfőbb belpolitikai kérdés, amelynek köszönhetően 1956-ig több mint 4 millió ember jutott földhöz. Később a korrekciós kampány során jórészt ennek a negatív oldalait is sikerült kezelni, amikor számos politikai foglyot szabadon bocsátottak, és több korábbi kisbirtokos kapott kártérítést. Az 1960-as években viszont a meginduló szövetkeztetés politikája már a mezőgazdaság teljes körű államosítását szolgálta, ennek következtében 1971-re a földművelők többségét szövetkezetekbe kényszerítették.

II.3. Dél-Vietnam politikai rendszere és a második indokínai háború

A második világháború befejezését követően a visszatérő franciák Kokinkínát a kezdetektől leválasztották az ország többi részétől, 1946-ban pedig létrehozták a Kokinkínai Autonóm Köztársaságot. 1948-ban Kokinkínát már a Tonkin és Annam élére állított Vietnami Ideiglenes Központi Kormány joghatósága alá kívánták helyezni, de az ország egyesítése elmaradt. Ezt követően 1949. június 14-én megalakult a Vietnami Állam Bao Dai császár vezetése alatt. Az első indokínai háború során a déli területek nagyrészt francia ellenőrzés alatt maradtak, a genfi megállapodást követően pedig a franciák távozásával az amerikaiak vették át a helyüket. Az amerikai stratégia legfőbb célja a kommunizmus feltartóztatása volt Délkelet-Ázsiában. Washington az országegyesítő népszavazást a kezdetektől elutasította, mivel a Viet Minh délen is elsöprő támogatást

élvezett. (Az 1954-es genfi egyezményt az USA nem írta alá, ezért annak betartására sem vállalt kötelezettséget.) Ehelyett az antikommunista Ngo Dinh Diem miniszterelnököt juttatta hatalomra, aki az 1955-ös választásokon – mint a köztársaság híve – Bao Dai császárral szemben a szavazatok 98,2%-át szerezte meg. Diem 1955. október 26-án kinyilvánította a Vietnami Köztársaság létrejöttét, amelynek az elnöke lett. Egy évvel később pedig a nemzetgyűlési választásokat is fölényesen nyerte meg, mivel ellenzéki jelöltek nem indulhattak. Az alkotmányozó gyűlés 1956 novemberében fogadta el az új prezidenciális alkotmányt. Diem az amerikaiak hallgatólagos beleegyezésével korrump és nepotista önkényuralmi rendszert hozott létre, amely néhány év alatt elveszítette a lakosság támogatását, így 1963 novemberében – Washington jóváhagyásával – katonai puccsnak esett áldozatául.

Az 1956-os népszavazás elmaradása után Észak-Vietnam katonai eszközökkel próbálta meg egyesíteni az országot, ezért létrehozta a Vietkong (Viet Nam Cong-san) politikai-fegyveres szervezetet, amely 1960-tól Dél-vietnami Nemzeti Felszabadítási Front (Mat tran Dan toc Giai phong mien Nam Viet Nam) néven folytatott gerillaháborút Délen. Tagjai a Ho Si Minh ösvényen keresztül folyamatos utánpótlásban részesültek északról, a köztársasági haderő pedig képtelen volt vereséget mérni rájuk. A közvetlen amerikai jelenlét elkerülhetetlenné vált. Az USA az 1960-as években fokozatosan növelte a Vietnamban állomásozó erők létszámát, különösen az 1964 augusztusi tonkini incidenst követően, amelynek során észak-vietnami és amerikai hadihajók között került sor összecsapásra. A kongresszus által elfogadott Tonkini-öböl határozat, amely lehetőséget adott az elnöknek a korlátlan katonai beavatkozásra, hivatalosan is Amerika hadba lépését eredményezte.

Hanoi a szovjet–kínai szakítás ellenére igyekezett mindkét ország támogatását kihasználni, miközben nyíltan egyik fél mellett sem kötelezte el magát. Az amerikaiak Észak-Vietnam bombázásával és a Kambodzsára, valamint Laoszra kiterjesztett szárazföldi hadműveleteikkel sem értek el eredményt. 1968-ban a Dien Bien Phu-i győztes, Hanoi legfőbb katonai stratégája, Vo Nguyen Giap tábornok megindította a Tet-offenzívát, amely azonban a kezdeti sikerek ellenére az amerikai ellentámadásnak köszönhetően kudarcba fulladt. Ekkor az amerikai csapatok létszáma már meghaladta az ötszázezer főt. 1968 után a Nixon-kormányzat az amerikai haderő fokozatos kivonása mellett döntött, a háború terhét pedig igyekezett a Vietnami Köztársaságra hárítani („vietnamizálás”). Nyugaton a háborúval szemben hatalmas ellenszenv alakult ki, így az USA hajlandónak mutatkozott a kompromisszumra, de az 1968-ban kezdődő párizsi tárgyalások csupán 1973-ban vetettek véget a harcoknak. Az 1973. január 27-én megszületett megállapodást az USA, Észak-Vietnam és a Vietnami Köztársaság mellett a Vietkong által 1969-ben létrehozott Ideiglenes Forradalmi Kormány képviselői is aláírták. Ennek értelmében az amerikai csapatoknak 60 napon belül távozniuk kellett az országból, az észak-vietnami erők ugyanakkor maradhattak Dél-Vietnamban, a békeszerződés végrehajtását pedig nemzetközi felügyelet garantálta. De az amerikai csapatok kivonását követően a harcok továbbra is folytatódtak, hiszen Észak- és Dél-Vietnam vezetése egyaránt a katonai győzelemben bízott. Amerikai katonai támogatás nélkül azonban a Vietnami Köztársaságnak nem volt esélye, az 1975-ös kommunista támadás teljes sikert hozott, Saigon is elesett, és Hanoi vezetésével megvalósult az ország egysége.

Dél-Vietnamban 1963 végén a Katonai Forradalmi Tanács élén a Diem elleni puccsot vezető Duong van Minh tábornok vette át a hatalmat, de 1964 augusztusában a tényleges hatalom birtokosa, Nguyen Khanh tábornok rendkívüli állapotot hirdetett, egyúttal új alkotmány bevezetésére tett kísérletet, ami az ellenállásnak köszönhetően még nem valósulhatott meg. Khanh ellen több puccskísérlet is történt, de civil-katonai kormánya 1965 közepéig helyén maradt. Félreállítását követően 1965 júniusában Nguyen van Thieu tábornok elnökként az ország névleges vezetője lett, de az igazi hatalom a miniszterelnök, Nguyen Cao Ky tábornok kezében összpontosult. Az Egyesült Államok nyomására 1967 szeptemberében elnökválasztást tartottak, ahol Thieu a szavazatok 34%-át szerezte meg. Kommunistaellenessége miatt és mivel hajlott a politikai, társadalmi és gazdasági reformokra, Thieu az USA számára is elfogadható államfő volt. (Az alkotmányozó gyűlés döntése értelmében az elnöki rendszer helyett egy félprezidenciaális kormányformát hoztak létre, de alighogy megalakult a kétkamarás, szenátusból és képviselőházból álló törvényhozás, az elnökválasztás után már vissza is állították a prezidenciaális rendszert.)

Az 1968-as Tet-offenzíva miatt Thieu statáriumot hirdetett, amit személyes hatalma megerősítésére használt fel. Miután egyetlen vetélytársát, Ky tábornokot elszigetelte, az 1971-es elnökválasztást a szavazatok 94%-ának megszerzésével nyerte meg. A háború miatt a reformokra nem kerülhetett sor, az állam teljes mértékben az amerikai támogatástól függött. Az 1972-es olajárrobbanás súlyos gazdasági válságot idézett elő, amelyet Thieu képtelen volt kezelni. Az amerikaiak kivonulását követően is hitt a katonai győzelemben, de a korrupt köztársasági hadsereg képtelen volt a kommunista erőkkal szembeni ellenállásra. 1975 tavaszán, a vereség küszöbén Thieu lemondott, átadva a hatalmat Tran van Huongnak, de a köztársaság utolsó elnökeként már Duong van Minh kapitulált április 30-án a Saigonba bevonuló észak-vietnami erők előtt. Ezzel létrejött az egységes, független Vietnam.

II.4. A Vietnami Szocialista Köztársaság fejlődése

A kommunista erők győzelmét követően Dél-Vietnam hivatalosan az Ideiglenes Forradalmi Kormány irányítása alá került, amely a következő évi nemzetgyűlési választások után egyesült a hanoi kormánnyal. A pártstruktúra is átalakult, hiszen a Vietnami Dolgozók Pártja és a Dél-vietnami Népi Forradalmi Párt egyesült, létrehozva a Vietnami Kommunista Pártot (Dang Cong san Viet Nam). 1976. július 2-án deklarálták a Vietnami Szocialista Köztársaság létrejöttét.

Az Észak és Dél eltérő fejlődése miatt kialakult különbségeket megpróbálták mérsékelni, melynek hatására Délen is bevezették a proletárdiktatúrát, a kapitalista alapú gazdaságot pedig államosították. A negyedik pártkongresszuson jóváhagyták a 2. ötéves tervet, a cél pedig egy virágzó szocialista ország megteremtése lett húsz éven belül. A vezetés azonban nagyon komoly külső és belső kihívásokkal szembesült. Kambodzsával a vörös khmerek hatalomátvétele után kiéleződött a viszony, ami háborúval fenyegetett. Kína, Pol Pot legfőbb támogatója szintén ellenséggé vált, miután Vietnam a korábbi egyensúlyozó politikájával szakítva politikailag és gazdaságilag is a Szovjetunió mellett kötelezte el magát. 1978 végén a vietnami erők lerohanták Kambodzsát, majd megszállták az országot, de ezzel párhuzamosan Kína is megtámadta Vietnামot, hogy

rákényszerítse a Kambodzsából történő visszavonulásra. A kínaiak, miután nem érték el céljukat, önként visszavonultak, de az újabb háború pusztítása súlyos gazdasági nehézségeket eredményezett, amelyből Vietnam – a győzelem ellenére – egyedül képtelen volt kilábalni. A Szovjetunió és kelet-európai szövetségesei jelentős segítséget nyújtottak, de a háborús károk helyreállítása, a katonai kiadások ezt rendre felemésztették. Az USA és Kína kibontakozó szövetsége pedig teljessé tette az ország elszigeteltségét.

Az 1980-ban elfogadott új alkotmány szintén az erőteljes szovjet hatást tükrözte, hiszen jelentős mértékben megegyezik az 1977-es szovjet alkotmánnyal. A dokumentum az új Államtanácsot – a Legfelsőbb Szovjethez hasonlóan – törvényhozói és végrehajtó hatalommal ruházta fel. Miközben megerősítette a végrehajtó hatalmat, a Nemzetgyűlés szerepét csökkentette. Új elemként jelent meg a néphatalomnak a vietnami megfelelőjeként a „kollektív hatalom”, valamint a „szocialista törvényesség” koncepciója is.

Az 1980-as évek közepére a reformok elkerülhetetlenné váltak. Az alacsony termelékenység, a munkanélküliség, a nehézipar forráshiányossága és a kollektivizálás okozta károk miatt a 2. és a 3. ötéves tervet nem sikerült végrehajtani. A szovjet és a kínai reformok hatására 1986-ban a 6. pártkongresszuson elfogadták a Doi Moi elnevezésű programot, amely bevezette a szocialista piacgazdaságot az országban. Le Duan halála után – Truong Chin féléves regnálását követően – az örökébe lépő új pártfőtitkár, Nguyen van Linh (1986–1991) már a reformvonalat képviselte, ezért a piacgazdaság mellett bizonyos szabadságjogok megnyilvánulásának is teret engedett.

Az 1992-es alkotmány híven tükrözte a változásokat. Az új alaptörvény megerősítette, hogy a Vietnami Szocialista Köztársaságban minden hatalom a népé, aminek az alapja a munkásosztály, a parasztság és az értelmiségiek szövetsége. A dokumentum megszüntette az Államtanácsot, jogkörét pedig a köztársaság elnökére ruházta. A nemzetgyűlés képviselőinek létszámát is csökkentette 500-ról 400 főre. 2001-ben alkotmánykiegészítésekkel látták el a szöveget, de az továbbra is érvényben maradt.

A hidegháború vége, a Szovjetunió és a kelet-európai kommunista rendszerek bukása új külpolitikai helyzetet teremtett, amely a vietnami vezetőket is óvatosságra intette. A sikeres gazdasági reformok ellenére a politikai átalakulásról hallani sem akartak, miközben a külpolitikát az antiimperialisták és az integráció híveinek csatározása formálta. Kínával sikerült rendezni a kapcsolatokat, viszont Do Muoi főtitkár (1991–1997) törekvései ellenére Kína nem volt hajlandó magára vállalni a szocialista erők vezetését, így végül az integrációs irányzat győzött. 1995-ben Vietnam tagja lett az ASEAN-nak, 2001-ben pedig már a szervezet elnökségét is betölthette.

A Doi Moi néhány év alatt rendkívüli gazdasági fejlődést indított el. 1992 és 1996 között az éves GDP-növekedés elérte a 8,9%-ot. Az 1997-es ázsiai pénzügyi válság megtörte a folyamatot, de a többi délkelet-ázsiai országgal szemben – pénzügyi fejletlensége okán – Vietnam nem szenvedett súlyos károkat. A külföldi befektetők (amerikaiak, japánok) megjelenése szintén a fejlődést mozdította előre, legfőképpen csupán az elavult jogrendszer vagy a szabályozás hiánya jelentett akadályt.

Le Kha Pieu főtitkár (1997–2001) idején Kínával sikerült rendezni a határok kérdését és szorosabbra fűzni a viszonyt, utóda, Nong Duc Manh (2001–2011) szintén folytatta ezt a törekvést. Az USA-val való kapcsolatok normalizálásának viszont még ennél is nagyobb jelentősége volt. Miután Vietnam hajlandó volt eleget tenni az amerikai követeléseknek a háborúban elesett katonák maradványainak felkutatását illetően, az embargó

feloldását követően 2001-ben a két ország kereskedelmi egyezményt kötött, 2003-ban pedig már egy amerikai hadihajó is látogatást tett az országban. 2010-ig a két ország kereskedelmi forgalma a hatszorosára nőtt. A 2003-as iraki hadjárat után Vietnam új nemzetbiztonsági stratégiát fogadott el, amelynek a lényege, hogy a pragmatizmusnak megfelelően az ország mindenkivel nyitott az együttműködésre, ideológiától függetlenül. Ez megkönnyítette az USA-val való kooperációt, csakúgy, mint a felemelkedő Kína jelentette fenyegetés, amelynek ellensúlyozásához Amerika nélkülözhetetlen. 2010 után Vietnam örömmel fogadta az amerikai kiegyensúlyozási koncepció meghirdetését és a Kínával szembeni politikai, gazdasági és katonai támogatást, különösen a Spratley-szigetekkel kapcsolatban kiéleződő területi konfliktusa miatt.

Manh vezetése alatt jelentős belpolitikai reformok zajlottak, melyek célja a hatalom decentralizációja, a pártapparátus megfiatalítása, a törvényi keretek modernizálása és a nagyobb véleményszabadság biztosítása volt. A pártban a kezdeti két vonulat, a konzervatívok és a reformerek után a 21. század elején új irányzatok emelkedtek ki. A középutasok a kommunizmus és a kapitalizmus elveinek összeegyeztetésére törekedtek, míg a kettős utasok a nyereségfelhalmozást kapitalista úton, a hatalom megtartását azonban kommunista módszerekkel képelték el. 2011-ben a 11. pártkongresszus Nguyen Phu Trongot választotta főtitkárrá, akinek 2016-ban a 12. pártkongresszus is bizalmat szavazott.

2013-ban elfogadták a jelenleg is hatályban lévő alkotmányt, amely tartamában és felépítésében fejlődést jelent a korábbiakhoz képest. Többek között pontosan definiálja az olyan fogalmak, mint a tudomány, a technika, a környezet és az emberi jogok bonyolult kérdését.

Sokak szerint Vietnam a 21. század elején igazi sikertörténetnek tűnik, és már az új ázsiai kistigrisek között emlegetik. Noha az előrejelzések a töretlen növekedéssel számolva egy-két évtized múlva Vietnamot a világ élvonalába prognosztizálják, az instabilitás és a kiszámíthatatlanság problémát jelenthet. A korrupció, az állami szektor gazdaságtalan működése az egypártrendszer és a globális gazdaságba integrálódó piacgazdaság összeegyeztethetőségének a kérdését is felveti, ami pedig hosszú távon a politikai liberalizációhoz is elvezethet.

III. Politikai és állami berendezkedés

Vietnam jelenleg is hatályos alkotmányát 2013. november 28-án fogadta el a 8. Nemzetgyűlés 6. ülészsaka. Ez bizonyos tekintetben a korábbi alkotmányok továbbfejlesztett változatának tekinthető (1946, 1959, 1980, 1992), és nem követi egyetlen kommunista ország alkotmányos modelljét sem. Amellett, hogy megjelenik a hatalmi ágak szétválasztásának szándéka – vagyis a törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalomról külön rendelkezik –, pontos definícióval szolgál a politikai rendszerről, a gazdaságról, az oktatásról, a kultúráról, a tudományról, a környezetről, az emberi jogokról, az állampolgárok jogairól és kötelezettségeiről, a nemzetvédelemről, az államapparátusról, az alkotmányozási folyamatról, valamint az alkotmány módosításának kritériumairól. Az alaptörvény kinyilvánítja, hogy Vietnam szocialista állam, ahol minden hatalom a népé, amely a Kommunista Párt vezetése alatt valósítja meg célját, az „erős, demokratikus, igazságos

és civilizált ország” megteremtését. Rögzíti, hogy Vietnam független külpolitikát folytat, amely elkötelezett a kapcsolatok diverzifikálása, a nemzetközi integráció erősítése, más államok függetlenségének tisztelete és a békés együttműködés mellett. Az alkotmány 11 fejezetből és 120 cikkből áll.

A törvényhozó hatalmat az államhatalom legfőbb szerveként az egykamrás Nemzetgyűlés (Quốc hội nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam) gyakorolja, amelynek a tagjait a 18. életévét betöltött állampolgárok az általános titkos választójog alapján 5 évre választják. Minden 21. életévét betöltött személy választható. Az egypártrendszernek megfelelően minden képviselő a Kommunista Párt frontszervezetének, a Vietnami Hazafias Frontnak (Mặt Trận Tổ Quốc Việt Nam) a delegáltja. A Nemzetgyűlés a demokratikus centralizmus alapján működik, többek között felügyeli a végrehajtó és bírói hatalmat, megválasztja az elnököt, az alelnököt, a 21 tagú kabinetet és a Legfelsőbb Népi Bíróság elnökét, valamint a legfőbb népi ügyészt. Törvényeket hoz (a küldöttek több mint 50%-ának jóváhagyásával), 2/3-os többséggel módosíthatja az alkotmányt, háborút indíthat és békét köthet, ratifikálja a nemzetközi szerződéseket, valamint kegyelmet is gyakorolhat. A Nemzetgyűlés jelenleg hét bizottsággal rendelkezik. A Nemzetgyűlés évente kétszer ülésezik, a köztes időszakban a tagjai soraiból választott Állandó Bizottság gyakorolja a hatalmat. A legutóbbi nemzetgyűlési választásokra 2016. május 22-én került sor, amikor az 500 képviselői helyre 496 küldöttet választottak, akiknek a sorában 133 nőt, 86 kisebbségi és 21 párton kívüli képviselőt találunk.

A legfőbb végrehajtó hatalmat az elnök és a kormány képviseli. Az államfőt a nemzetgyűlés saját tagjainak sorából öt évre választja 2/3-os többséggel, aki azonban két alkalommal újraválasztható. Az elnök a fegyveres erők főparancsnoka, a Nemzeti Védelmi és Biztonsági Tanács elnöke, aki a törvényhozás beleegyezésével kinevezi az alelnököt, a miniszterelnököt és a kabinet tagjait, a Legfelsőbb Népi Bíróság elnökét, valamint a legfőbb népi ügyészt. Kihirdeti a törvényeket, elnöki dekrétumokat, rendkívüli állapotot vezethet be és kegyelmet is gyakorolhat. A jelenlegi államfő 2016. április 2. óta Tran Dai Quang, aki a párthierarchiában is közvetlenül a második helyet foglalja el a pártfőtitkár után.

A kormány a miniszterelnökből, annak helyetteseiből, a miniszterekből és a minisztériumokkal azonos szintet jelentő kormánysszervek vezetőiből áll. A kabinet tagjait a nemzetgyűlés döntését követően az államfő nevezi ki 5 évre, a miniszterelnök egy alkalommal újraválasztható. A miniszterelnök nevezi ki a miniszterhelyetteseket, a miniszteri szintű bizottságok helyettes vezetőit, a kormányhivatalok vezetőit, a kormányzóhelyetteseket és a városi előljáró-helyetteseket is. A kormány döntéseit egyszerű többséggel hozza meg. A jelenlegi miniszterelnök, Nguyen Xuan Phuc 2016. április 7-én foglalta el hivatalát.

A vietnami igazságszolgáltatási rendszer a szocialista törvényességen alapszik. A Népi Legfelsőbb Bíróság a legmagasabb bírói fórum, ahova a tartományi, városi, kerületi és katonai bíróságoktól is fellebbezéssel lehet fordulni. Az elnökét a nemzetgyűlés választja meg, hivatali ideje azonos a törvényhozás hivatali idejével, alelnökét pedig az államfő jelöli ki. A Népi Legfelsőbb Bíróság bíráit a nemzetgyűlés hagyja jóvá, a köztársaság elnökének javaslatára. A törvénykezési folyamatokat a Legfőbb Népi Ügyészség felügyeli, élén a nemzetgyűlés által megválasztott legfőbb népi ügyésszel.

Az alkotmány az ország közigazgatási rendszerét is meghatározza, amely három szintből épül fel: tartományi, kerületi és falusi. A legnagyobb közigazgatási egység a tartomány (*tin*) és a központilag irányított város (*than pho truc thuoc trung uong*). Vietnam 58 tartományból és 5 központilag irányított városból áll, melyek vidéki kerületekre (*huyen*), városi kerületekre (*quan*), városokra (*thi xa*) és tartományi városokra (*than pho truc thuoc thin*) oszlanak. Alsó szinten léteznek a városi alkerületek (*phuong*), önkormányzati szintű városok (*thi tran*) és a vidéki városok (*xa*). A helyi szintű törvényhozói hatalmat a lakosság soraiból választott Népi Tanácsok képviselik, míg a végrehajtó hatalmat az utóbbiak által megválasztott Népi Bizottságok.

Vietnam esetében – a többi marxista-leninista típusú autoriter politikai rendszerhez hasonlóan – a politikai döntéshozatal nem az alkotmányban megszabott keretek között történik (valójában a hatalmi ágak szétválasztásáról sincs szó), hanem az állampárt bürokratikus rendszerében, így a tényleges hatalmat a Vietnami Kommunista Párt vezetése gyakorolja, amely a demokratikus centralizmus elvét követi. A párt legfőbb fóruma az 1975 óta ötvenévente megtartott Nemzeti Kongresszus, ahol megválasztják a Központi Bizottság tagjait, amely a pártkongresszusok között végrehajtja a meghozott döntéseket. A 12. pártkongresszus alkalmával 2016 januárjában megválasztott Központi Bizottság 175 állandó és 25 pótagból tevődik össze. A KB évente csupán kétszer ülésezik, ezért a hatalmat a Politikai Bizottságnak és a Titkárságnak delegálja, melyeknek a tagjait is megválasztja. A PB a párt legszűkebb döntéshozó szerve – tagjainak ragсорát szintén a KB határozza meg –, amely a kormányzat politikáját is megszabja. A 2016 januárjában megválasztott 12. Politikai Bizottság 19 tagot számlál. A Titkárság elsősorban adminisztratív feladatokat lát el, a szervezeti problémák megoldása mellett főleg a határozatok végrehajtását felügyeli. A hatalom legfőbb birtokosa a pártfőtitkár, aki a PB első számú tagjának számít. A pártfőtitkár egyben a Központi Katonai Bizottság titkára, amely a párt legfőbb katonai döntéshozó szerve. A jelenlegi pártfőtitkár, Nguyen Phu Trong a 11. pártkongresszus döntése értelmében 2011. január 11-én foglalta el hivatalát, 2016 januárjában pedig a 12. Nemzeti Kongresszus is újraválasztotta. A párt ideológiai háttérét a marxizmus-leninizmus és Ho Si Minh gondolatainak ötvözte alkotja. Utóbbi rendszerezése csupán 1989-ben történt meg, és 1991-től vált a Vietnami Kommunista Párt hivatalos ideológiájává. A Doi Moi reformok után a marxizmus-leninizmus tanai fokozatosan háttérbe szorultak, miközben Ho Si Minh gondolatai a mai pártvezetők által kihangsúlyozott nacionalizmussal, fejlődéssel és a hagyományok tiszteletével sokkal jobban összeegyeztethetők.

Ho Si Minh (1890–1969).

A vietnami nemzeti függetlenségi és kommunista mozgalom legmeghatározóbb alakja, a kommunista Vietnam egyik megteremtője. Eredeti neve Nguyen Sinh Cung, de Nguyen Tath Tan és Nguyen Ai Quoc néven is ismert. Iskolái elvégzését követően Európába utazik, ahol bekapcsolódik a nemzetközi munkásmozgalomba. 1919–1921-ben a Francia Szocialista Párt, majd 1921–1925 között a Francia Kommunista Párt tagja. A Szovjetunióban és Kínában töltött éveket követően 1941-ben hazatér Vietnamba, ahol a Viet Minh alapítója, 1935-től haláláig a kommunista párt Politikai Bizottságának tagja, a vietnami kommunista mozgalom legmeghatározóbb alakja. 1945–1969 között a Vietnami Demokratikus Köztársaság elnöke, 1955-ig miniszterelnök, 1945–1946-

ban külügyminiszter. 1951–1969 között a Vietnami Dolgozók Pártja Központi Bizottságának elnöke, 1956-tól 1960-ig első titkára. 1965-től egészségi okok miatt visszavonul. Saigon 1975-től az ő nevét viseli (Ho Si Minh-város).

Le Duan (1907–1986).

Az 1920-as években a vietnami vasúttársaság alkalmazottja Hanoi-ban. Fiatalon csatlakozik a kommunista mozgalomhoz, 1928-ban a Forradalmi Ifjúsági Liga tagja, 1930-ban az Indokínai Kommunista Párt alapító tagja. Mint Ho Si Minh bizalmasa, gyorsan emelkedik a párt hierarchiában. 1951–1954 között a dél-vietnami kommunista pártközpont vezetője. 1956-tól haláláig a Központi Bizottság tagja, 1957-től a Politikai Bizottság tagja. 1960–1986 között pártfőtitkár, Ho után a második ember, az 1960-as évektől a legfőbb döntéshozó Vietnámban. A kollektív vezetés híve, a Szovjetunió szövetségese. 1977–1986 között a Központi Katonai Bizottság titkára.

Felhasznált Irodalom

- BALOGH ANDRÁS. 2015. *Bevezetés Délkelet-Ázsia történelmébe*. Budapest, ELTE-Eötvös. „1992 Constitution of the Socialist Republic of Vietnam (As Amended 25 December 2001).” vietnamlaw.com honlapja, URL: [http://www.vietnamlaws.com/freelaws/Constitution92\(aa01\).pdf](http://www.vietnamlaws.com/freelaws/Constitution92(aa01).pdf) (utolsó letöltés: 2017. július 11.)
- GOSCHA, CHRISTOPHER. 2016. *Vietnam: A New History*. New York. Basic Books.
- KARNOW, STANLEY. 1997. *Vietnam: A History*. New York. Penguin Books.
- KIERNAN, BEN. 2017. *Viet Nam: A History from Earliest Times to the Present*. New York, Oxford University Press.
- KIM THEM DO. 2013. „Vietnam’s Disappointing New Constitution.” *The Diplomat*, November 10, URL: <http://thediplomat.com/2013/11/vietnams-disappointing-new-constitution/> (utolsó letöltés: 2017. július 11.)
- KOLKO, GABRIEL. 1986. *Anatomy of War 1940-1975*. London, Allen & Unwin.
- LAI QUOC KHANH. 2010. „A philosophy perspective on people’s democratic regime from Ho Chi Minh’s ideology.” *Communist Review*, 28 December, URL: <http://english.tapchicongsan.org.vn/Home/Theory-and-Reality/2010/156/A-philosophy-perspective-on-peoples-democratic-regime-from-Ho-Chi-Minhs-ideology.aspx> (utolsó letöltés: 2017. július 11.)
- MAI DO. „The Vietnam Political System.” Academia.edu honlapja, URL: https://www.academia.edu/7096727/The_Vietnam_Political_System (utolsó letöltés: 2017. július 11.)
- PHAM DIEM. 2011. „Vietnam’s 1980 Constitution.” *Vietnam Legal & Law Forum Magazine*, March 31, URL: <http://vietnamlawmagazine.vn/vietnams-1980-constitution-4534.html> (utolsó letöltés: 2017. július 11.)
- PORTER, GARETH. 1993. *Vietnam: The Politics of Bureaucratic Socialism*. Ithaca, Cornell University Press.
- „The constitution of the socialist republic of Viet Nam.” Viet Nam News honlapja, URL: <http://vietnamnews.vn/politics-laws/250222/the-constitution-of-the-socialist-republic-of-viet-nam.html#TLDkg0pQslqXdxvZ.97> (utolsó letöltés: 2017. július 11.)

